

# Directa

Abril 2024

#577

5 €



**Bibliodiversitat  
ameaçada**

# Directa

EDITA

**La Directa SCCL**

Riera d'Escuder, 38, nau 1, planta 1  
08028 Barcelona  
Tel.: 935 270 982  
Mòbil: 661 493 117  
directa@directa.cat  
www.directa.cat  
Dipòsit legal: B 16982-2016



La DIRECTA s'imprimeix a Lerigraf SL,  
C. de la Premsa, 2, Alcoletge, Lleida.

Aquesta publicació intenta escriure  
amb un llenguatge no racista, no sexista  
i no androcèntric.

La DIRECTA NO comparteix necessàriament  
les idees expressades als articles d'opinió.

La DIRECTA ha rebut enguany una subvenció de  
la Generalitat de Catalunya, que representa  
menys d'un 5% del pressupost  
de la cooperativa.



**General:**

directa@directa.cat  
**Redacció Catalunya**  
redaccio@directa.cat  
**Redacció País Valencià**  
paisvalencia@directa.cat

**Edició**

Eloi Latorre

**Correcció**

Miriam Tijani

**Coordinació web**

David Bou, Gemma Garcia,  
Jesús Rodríguez, Ester Fayos

**Coordinació País Valencià**

Ester Fayos

**Administració i subscripcions**

Jordi Vilaró

**Coordinació fotografia**

Victor Serri

**Coordinació d'art**

Maria Conill

**Comunicació**

Carla Benito

**Xarxes socials**

Anna Celma

**Publicitat i distribució**

Míriam Blázquez

**Coordinació audiovisuals**

Marta Pérez

**Coordinacions de la revista:**

**Sota focus**

David Bou i Jesús Rodríguez

**Sobiranes**

Guillem Martí i Tere Alberó

**Fórmules**

Gerard Casadevall, Maria Marín  
i Vilar i Lluís Pascual

**Decreixement**

Ester Fayos

**Indirecta**

Mariana Cantero

**Vincles**

Ester Fayos

**Rebost**

Giuseppe Savino, Sara Romero  
i Jordi Garcia

**La central**

Victor Serri

**Internacional**

Oriol Andrés, Berta Camprubí  
i Joan Mas

**L'entrevista**

Gemma Garcia i Giuseppe Savino

**Ideari**

Adrián Crespo i Eloi Latorre

**Imperdibles**

Eloi Latorre

**De memòria**

Clara Asín, Gemma Martínez  
i Eloi Latorre

**Pensament**

Adrián Crespo i Laia Alsina

**Accents**

Gemma Garcia i Jesús Rodríguez

**Caplletra**

Irene Selvaggi i Miriam Tijani

**Som cooperativa**

Carla Benito

**L'espina**

Carlos Villafranca

**Hi han col·laborat:**

**Portada:**

Alba Domingo

**Textos:**

Eloi Latorre  
Clara Asín  
Lucas Guerra  
Fulvia Calcagni  
Nello Lampo  
Maria Medina  
Gerard Turbau  
Miquel Vallmitjana  
Miquel Caballé  
Mariana Cantero  
Sara Romero  
Nico Lupo  
Filippo Taglieri  
Anna Celma  
Inés Molina Agudo  
Àngel Campabadal  
Àlex Romaguera  
Mònica López Mas  
Pau Canals  
Daniel Peralba  
Alfredo Artigas Chaves

**Fotografies:**

Lucas Guerra  
Alberte Peiteavel  
Victor Serri  
Jaume Ferrando  
Júlia Molins

**Il·lustracions:**

Alba Domingo  
Ivonne Navarro  
Mevaki  
Undesgraciat  
Lluís Ràfols  
Caram  
Lunilo

**Infografies:**

Mariona Asín  
Maria Conill

**Projecte gràfic:**

Amaia Moran  
Andrea Maresch  
Gaizka Pagonabarraga  
Gerard Casadevall  
Pau Fabregat

## Cap lletra a la butxaca

Si alguna volta heu col·laborat amb la secció de cultura d'aquesta publicació, sabreu que la signatura dels missatges que s'envien des del correu electrònic de coordinació apareix acompanyada d'una frase de Montserrat Roig: "La cultura és l'opció política més revolucionària a llarg termini".

Amb la ment enfocada en aquest llarg termini, vam anomenar "Ideari" al bloc que trobeu al final de cada número, en un intent d'evocar, precisament, una idea: volem que la secció de –entre moltes cometes– "cultura" d'aquesta publicació habite més enllà del concepte tradicional, engabiador de les expressions humanes en categories estanques, disposades com si foren un primer plat (literatura), un segon (música) i les postres (cinema) en el vostre bar de menú preferit.

El que volem argumentar desplegant aquest laberint lèxic és que un mitjà com la *Directa*, que compartisca amb Roig aquesta pulsó argumentativa al voltant del que és o no és a llarg termini "revolucionari", no s'ha de limitar a omplir pàgines amb reculls de recomanacions literàries, sinó que més aviat, les narratives i les ficcions que es contenen en els seus plecs, per mitjà de les persones que han nodrit, han de ser una excusa per a exigir-nos a nosaltres mateixes un rol actiu en aquesta transformació social invocada a través de la creació narrativa. Per tant, i en especial en el mes d'abril, anomenat així per ser el moment de l'any en què les flors s'obren (*aperire*), obrim nosaltres també la mirada com s'obren les pàgines d'un llibre, com el que presentem aquests dies, amb una tria de narracions destinades a l'apartat de ficció d'aquesta revista. Obrir pàgines com a idea política revolucionària a llarg termini, per a no deixar cap lletra a la butxaca.

Miriam Tijani i Eloi Latorre  
Coordinació de la secció "Caplletra"

# Edició independent, una espècie en risc de concentració

La formació de grans conglomerats multinacionals com Planeta o Penguin Random House, que creixen a còpia d'absorbir altres editorials i publicar milers de volums, és determinant en l'evolució del sector dels llibres en català. Tanmateix, això no ha aturat la proliferació de projectes de petit format, en molts casos capdavanters en qualitat i innovació

TEXT: **ELOI LATORRE**  
IL·LUSTRACIÓ: **ALBA DOMINGO**







**S**om en una llibreria a l'Eixample de Barcelona. En un dels taulells de novetats, s'hi apilen alguns llibres de temàtica feminista, un dels nínxols emergents que desperta l'interès del sector editorial. En fullegem un de l'escriptora i diputada al Parlament Jenn Díaz, on exposa el seu testimoni com a supervivent de violència de gènere. Poc abans, uns quants metres enllà, en les prestatgeries d'edició de butxaca, ens ha semblat veure alguns volums humorístics firmats per Pablo Motos, conductor televisiu denunciat profusament per les seves graciètes masculistes. Malgrat que els segells editorials són diferents i que els seus dissenys no tenen res a veure, un i els altres volums han estat fabricats sota el paraigua del mateix conglomerat empresarial, la divisió a l'Estat espanyol de Penguin Random House, grup multinacional que, en la seva comunicació corporativa, es declara líder mundial de l'edició de llibres comercials.

Però continuem avançant entre piles de paper imprès. És una botiga de grans dimensions, un veritable supermercat de llibres. Als expositors, furgant sense gaire rumb fix, obres de pensament polític de José María Aznar i de Jordi Graupera, un assaig antiglobalització de Naomi Klein i un manual d'economia liberal de Xavier Sala i Martín, novel·les de Tahar Ben Jelloun i de Pilar Rahola, de Najat El Hachmi i d'Arturo Pérez-Reverte. De nou, exemples a la babalà. Però totes aquestes publicacions d'autories tan heterogènies, si no antagòniques, han vist la llum gràcies a la constel·lació de marques d'un sol hòlding editor, el grup Planeta -que es vanta de ser el primer productor editorial del món en llengua castellana- i el seu satèl·lit en català, el Grup 62. Per acabar-ho d'arrodonir, l'establiment on ens trobem, que forma part de la cadena La Llar del Llibre, també està sota control del Grup Planeta.

El microcosmos de la llibreria és un bon mirall de la realitat general del negoci editorial a casa nostra. Entre els títols facturats per aquests grans grups editors, també treuen el cap a les lleixes una pila de llibres publicats per un eixam d'editorials deslligades de conglomerats empresarials, amb una estructura de format molt més reduït, i un nivell de producció incompatible amb les majors.

Sovint s'associa, des del tòpic, aquesta etiqueta, "edició independent", a una certa visió romàntica i quixotesca, de gent lletraferida que s'hi aboquen per amor als llibres al marge del negoci, i que publica poca quantitat, però amb un alt nivell de qualitat. És cert que hi ha de tot: des de projectes militants impulsats per persones amb altres ocupacions -alguns de caràcter unipersonal-, fins a altres que han assolit una constància de producció que han despertat l'interès de moltes lectores.

Maria Bohigas, responsable de Club Editor des de l'any 2005, creu que la dicotomia és en part falsa. "Independent vol dir que tens una estructura que et permet fer allò que vols fer, o que creus que has de fer, sense pensar si pot molestar a algú, o sense dependre de l'autoritat d'un departament financer. I el que passa és que en un segell petit el director financer i l'editorial solen ser la mateixa persona. Però et trobaràs molts segells petits que imposen quadrar els números per damunt de qualsevol altre criteri", reflexiona. Bohigas ha esdevingut tota una referent d'edició independent. L'any 2005 va recuperar el control d'aquest segell -fundat pel seu avi, l'escriptor Joan Sales- aleshores sota l'òrbita del Planeta i gairebé inactiu, i l'ha consolidat com una marca literària de prestigi, amb reconeixements com les reedicions de Victor Català i Mercè Rodoreda, i la descoberta d'autories exitoses, com Eva Baltasar. D'altra banda, segons Laura Huerga, editora de Raig Verd -responsable, per exemple, de traduir Svetlana Aleskiévix al català- "independent vol dir que publiques llibres en què creus i que les decisions depenen només de tu. Però això no vol dir que siguin només literàries: pots decidir no tirar endavant un projecte perquè econòmicament no ho veus viable, perquè t'obligaria a tancar, i això no vol dir deixar de ser independent".

#### UN PANORAMA POLARITZAT

Malgrat aquesta bipolaritat entre peixos grossos i petits que hem vist a la llibreria, el de l'edició continua sent un sector puixant als Països Catalans, en part, per la potència històrica de Barcelona, un centre neuràlgic global del sector en català, però també en llengua castellana. L'any 2022, el més recent en què el Ministeri de Cultura espanyol ha ofert dades al respecte, es van publicar gairebé 30.000 novetats editorials amb ISBN propi a Catalunya, el País Valencià i les Illes, més d'un terç de les que van veure la llum a l'Estat espanyol. I gairebé un miler d'empreses editores van registrar activitat (a tot l'Estat n'hi va haver poc més de 3.100). Només Madrid se situava lleugerament per davant en producció de llibres (30.211), però per sota en quantitat d'empreses. Cal tenir en compte que, des de la tardor de 2017, bona part de l'activitat del Grup Planeta es registra a la capital espanyola, on va domiciliar la seva seu corporativa en reacció al referèndum independentista, tal com ja havia anunciat tres anys abans qui n'era aleshores president, José Manuel Lara Bosch. El seu centre de decisió efectiu continua, però, a Barcelona.

De mitjana, les companyies editores radicades als Països Catalans publiquen -sempre segons les dades de 2022- 25 llibres cadascuna. Però aquí és on més es noten els desequilibris. El Grup Planeta proclama, des de la seva comunicació corporativa, que treu al voltant de 4.000 novetats cada any, repartides en

**Des del 2017, bona part de l'activitat del Grup Planeta es registra a Madrid, on va traslladar la seu després del referèndum independentista, tot i que manté el centre de decisió a Barcelona**

una setantena de segells (alguns dels quals tenen personalitat jurídica pròpia). Penguin Random House no facilita aquesta dada, però el 2022 va publicar referències noves de 963 autories i té un fons de catàleg acumulat de prop de 20.000 títols, repartit entre 61 marques editores. Si ens fixem en la llengua catalana, segons diverses fonts del sector els dos conglomerats concentren gairebé el 50% de la producció. L'any 2015, quan Planeta va prendre el control editorial del Grup 62, es deia que només aquest grup facturava la meitat dels llibres impresos en català. Aleshores és quan va començar a sonar amb força la paraula que ha marcat la pulsio del sector durant la darrera dècada: *concentració*.

**GEGANTS DE L'EDICIÓ**

Edicions 62 neix l'any que li dona nom, el 1962, fundada per Max Cahner i Eulàlia Duran. Dos assajos inicials que deixen marca -*Nosaltres, els valencians* de Joan Fuster, i *Els altres catalans* de Francesc Candel- la configuren com un símbol de la represa de l'edició en català en ple franquisme, compromesa amb els nous batecs socials i polítics. A inicis de la dècada següent, va donar la primera embranzida a la publicació de la Gran Enciclopèdia Catalana, de la qual aviat, però, es desvincula. A finals de segle, ja convertida en Grup 62 -després d'absorbir Empúries i Selecta- pateix una crisi que s'acaba saldant amb l'entrada de La Caixa, principal creditora, a l'accionariat. L'any 2005, l'entitat d'estalvis es ven part del seu paquet i hi entren Planeta i el Grup Enciclopèdia, que hi incorporen els respectius segells literaris en català Proa, Pòrtic, Columna, Destino o la infantil La Galera, entre d'altres. El 2008 constitueix una distribuïdora pròpia, Àgora. Però Planeta anirà acaparant progressivament les accions i l'any 2015, en adquirir el paquet de La Caixa i passar a ser ja soci majoritari, s'endú la seu del Grup 62 al seu quarter general a la Diagonal de Barcelona. En aquest moment, el filòsof Josep Ramoneda n'assumeix la presidència, substituint l'històric editor de la casa, Josep Maria Castellet. L'any 2021, el grup de la família Lara, va comunicar que havia obtingut el control total de les accions de 62.

Si el Grup 62 té els seus orígens en la resistència cultural antifranquista, els de la seva matriu actual cal situar-los en l'afinitat al règim. José Manuel Lara Hernández va fundar l'editorial Planeta el 1948, a Barcelona, on havia arribat nou anys abans, procedent del poble sevillà on va néixer, desfilant amb els galons de capità de la Legió junt amb l'exèrcit guanyador de la Guerra Civil. El 1952 va crear el famós Premi Planeta, durant molts anys el millor dotat econòmicament de les lletres en castellà. A partir dels anys setanta inicia una política expansiva d'incorporació de nous segells, de creació pròpia o mitjançant adquisicions, amb noms de tant pedigrí en el sector com ►

**EDITORES AMB ACTIVITAT**

Catalunya: **661**  
País Valencià: **285**  
Illes: **52**

**Total Estat espanyol: 3.132**

**LLIBRES AMB ISBN**

Catalunya: **23.017**  
País Valencià: **6.041**  
Illes: **913**

**Mitjana Estat espanyol: 92.616**

**MITJANA DE LLIBRES PER EDITORIAL**

Catalunya: **35**  
País Valencià: **21**  
Illes: **18**

**Mitjana Estat espanyol: 30**

*Font: Anuari d'Estadístiques Culturals del ministeri de Cultura (2022).*

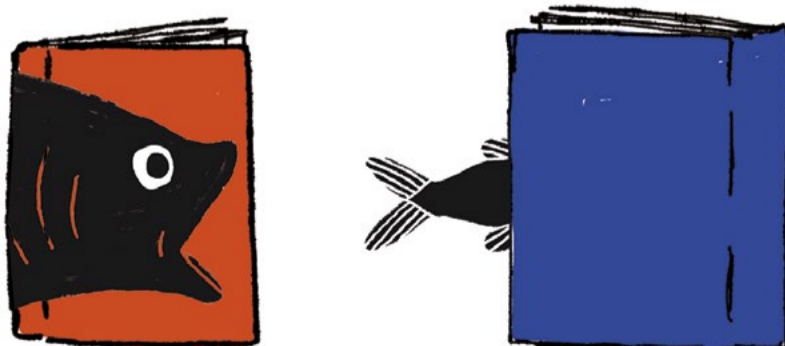
**PLANETA - GRUP 62**

**70** segells  
**4.000** novetats anuals  
**15.000** autories en catàleg físic  
**Facturació: 1.800 milions (2022)**

**PENGWIN RANDOM HOUSE**

**61** segells  
**963** autories cada any  
**21.000** títols en fons de catàleg  
**Facturació: 351 milions (2022)**

*Font: Informacions corporatives.*



► Seix Barral, Tusquets, Espasa, Ariel o Península. A banda, té divisions a Portugal, el Brasil i a vuit països americans de parla castellana. A partir dels anys noranta, estén els seus tentacles a altres àmbits de la comunicació, amb l'edició de revistes, la producció audiovisual i el grup de ràdio i televisió Atresmedia, on té una participació majoritària juntament amb el seu soci italià De Agostini. La cirereta, si tornem a l'àmbit llibresc, és la cadena Casa del Libro, que va adquirir el 1992 amb una sola tenda i avui compta amb 47 superfícies de venda a la península Ibèrica (quinze als Països Catalans).

Per situar la gènesi del grup Penguin Random House cal viatjar fins a la ciutat alemanya de Gütersloh el 1835, quan es funda l'editorial Bertelsmann, que avui controla aquest imperi mundial de la producció de llibres amb seu central a Nova York. Dues grans operacions en les últimes dècades l'han situat en aquesta posició: la compra de l'editora estatunidenca Random House el 1998, i la fusió amb Penguin (que pertanyia al grup britànic Pearson) el 2013. Un any abans, també havia pres el control total del líder italià del sector, el grup Mondadori. També controla el grup de comunicació RTL i la companyia discogràfica BMG. L'any 2022, un jutjat de Washington va aturar la fusió amb un altre gegant editorial, Simon & Schuster, en considerar que vulneraria les lleis de lliure competència.

Al mercat en castellà hi fiquen la poteta el 1977 amb l'adquisició de Plaza & Janés per part de Bertelsmann, i el 1989, quan Mondadori compra la mexicana Grijalbo. El 2013, es va reestructurar amb el nom de Penguin Random House Grupo Editorial i d'aleshores ençà no ha parat d'adquirir editorials més petites, amb noms molt coneguts com Lumen, Molino, Taurus o Ediciones B (que explotava tot el catàleg de còmics de la històrica Bruguera). L'edició en català no ha estat una branca prioritària per al grup fins a temps ben recents, amb l'absorció de La Campana (el 2019) i La Magrana (2021).

Malgrat les seves gestacions tan distants, Planeta i Penguin Random House tenen una característica comuna. Tot i ser grups multinacionals amb ramificacions a mig món i en sectors diversos, continuen sent en essència empreses familiars, refractàries a l'entrada del capital inversor. En el cas alemany, és en poder del llinatge Mohn, des de poc abans de la Segona Guerra Mundial. L'any 2012, després d'encarregar una investigació independent, Bertelsmann va demanar perdó públicament per haver-se enriquit imprimint llibres per a les SS, i que el relat segons el qual havia estat perseguida pel nazisme que sempre havia proclamat l'antic factòtum del grup, Reinhard Mohn, era fals en bona part. En el cas del grup barceloní -avui presidit per un executiu de la casa de tota la vida, José Creuheras- les famílies de tres dels quatre fills del fundador es reparteixen a parts iguals el pastís accionarial. Però la situació podria canviar,

perquè una de les branques, la descendència de José Manuel Lara Bosch (que va morir l'any 2015) ha encarregat fa poc a la consultora Morgan Stanley que li dissenyi una operació de venda de la seva part del grup.

#### NOVA FLORIDA D'INDEPENDENTS

La darrera dècada en el panorama editorial ha estat marcada per aquest doble procés: la conformació de conglomerats amb un nivell de facturació in crescendo, però alhora, també ha viscut una fornada de noves iniciatives de petit format, un fenomen que Mercè Pérez, directora editorial de Sembra Llibres, explica en bona part per "la crisi del 2008, que va deixar molta gent del sector sense feina i decideix aventurar-se a crear el seu propi segell". Aquest projecte cooperatiu de València forma part d'aquesta fornada amb noms com Periscopi, Adés i Ara, Males Herbes, L'Altra Editorial o la mateixa Raig Verd.

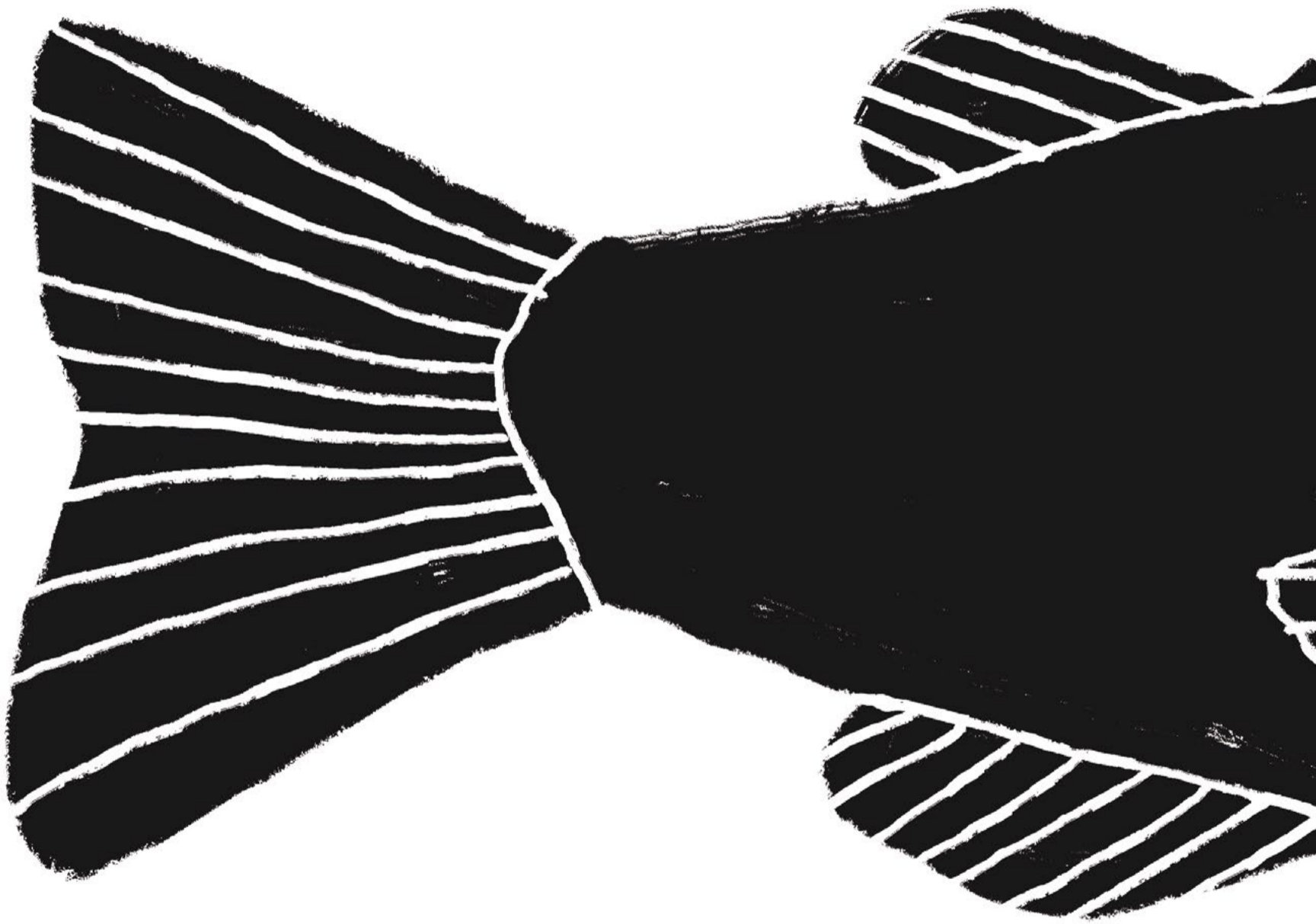
Alhora, però, altres iniciatives amb més trajectòria, nascudes durant els anys d'eclosió editorial en català posterior al franquisme, s'han incorporat a corporacions més grans, després d'anys de batalla en solitari. Quan Isabel Martí -fundadora de La Campana, el 1984, juntament amb l'escriptor Josep Maria Espinàs- va anunciar la venda del segell a Penguin Random House el 2019, explicava que era una decisió necessària per garantir la continuïtat de la marca. Aleshores, era un moment de certa bonança després d'èxits com la saga *Victus* d'Albert Sánchez Piñol, però amb molts anys de patiments i de dir "demà tanquem"; i també ho va vincular a la proximitat del final de la seva vida laboral i a la dificultat per trobar un relleu que volgués continuar amb l'empresa pel seu compte. El mateix motiu, l'edat, és el que argüeix el fundador de l'Editorial Bromera, Josep Gregori, que va vendre a Planeta el 60% de les accions fa un parell d'anys. Amb un fons de catàleg de més de 4.000 volums, Bromera, nascut a València el 1985, és un dels grups musculosos de l'edició en català amb una notable implantació en l'àmbit del llibre escolar al País Valencià. Gregori s'ha jubilat enguany.

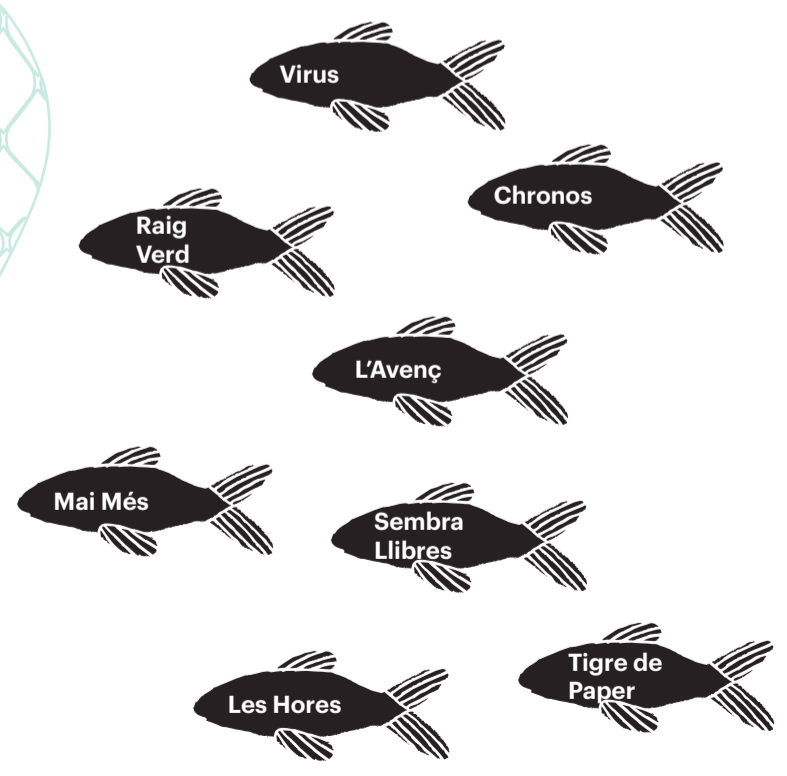
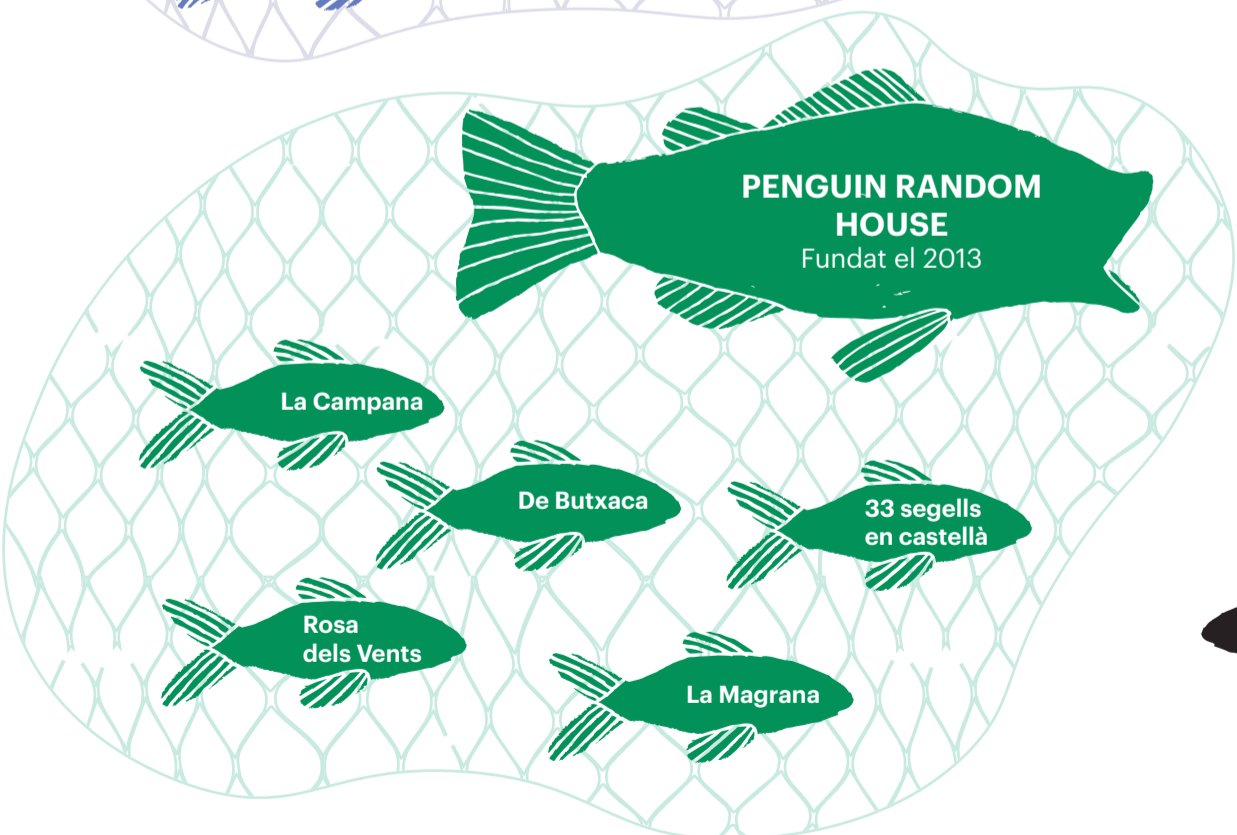
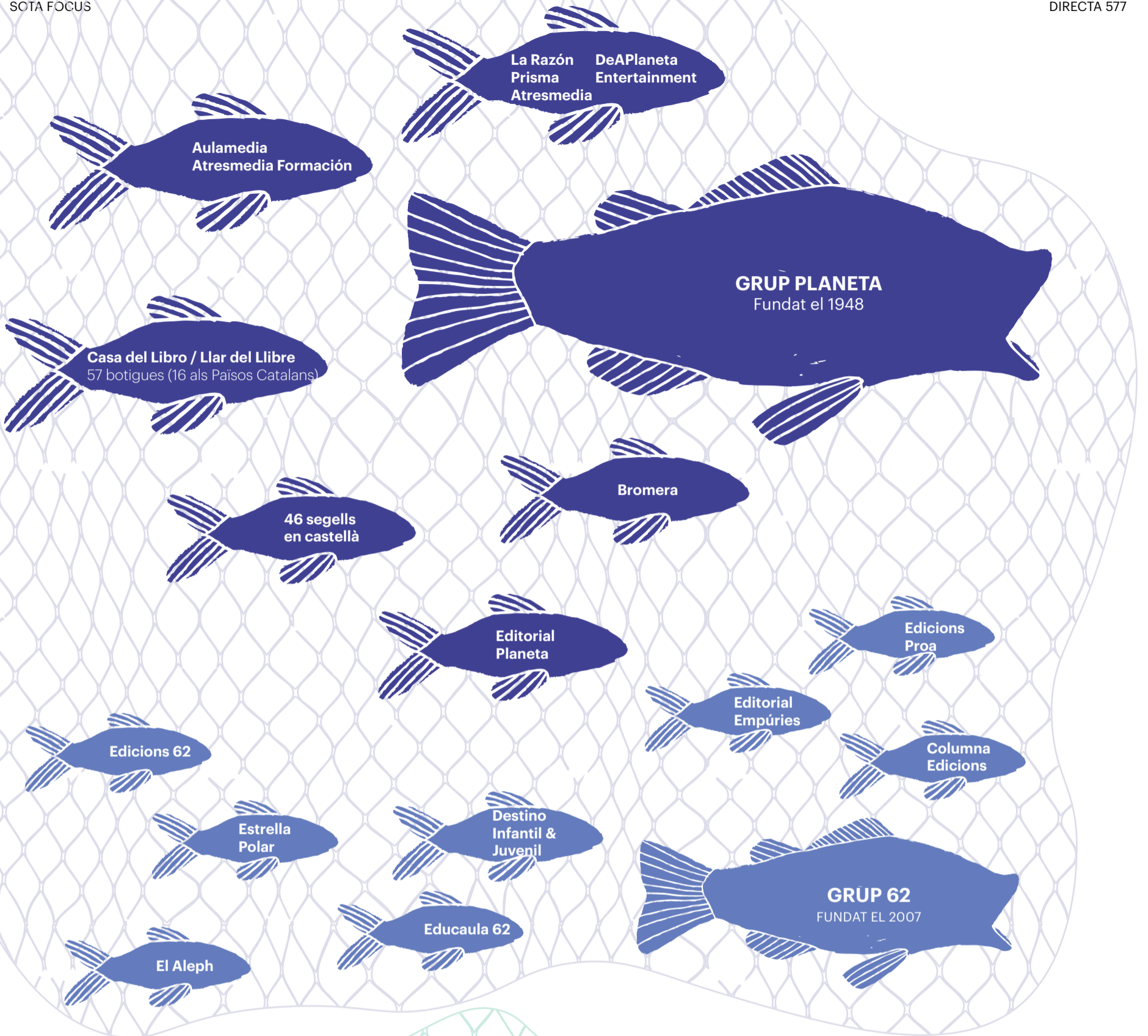
#### CAPS AMB MOLTS BARRETS

En general, entre les editores independents la mirada és comprensiva amb les que decideixen integrar-se. Laura Huerga ho veu com un pas de vegades inevitable, perquè dur un projecte editorial "desgasta molt, és molt dur. Intentes que tothom que treballa amb tu ho faci amb bones condicions, però has de treballar moltes hores. Comences de nou a cada llibre. I, al capdavall, un gran grup es manté encara que la gent que és al capdavant vagi canviant, mentre que un petit hi serà només mentre hi siguis tu". Bohigas lamenta que "hagi desaparegut l'edició de mida mitjana, projectes prou potents per tirar endavant d'altres que impliquin una presa de risc seriosa -com, ►

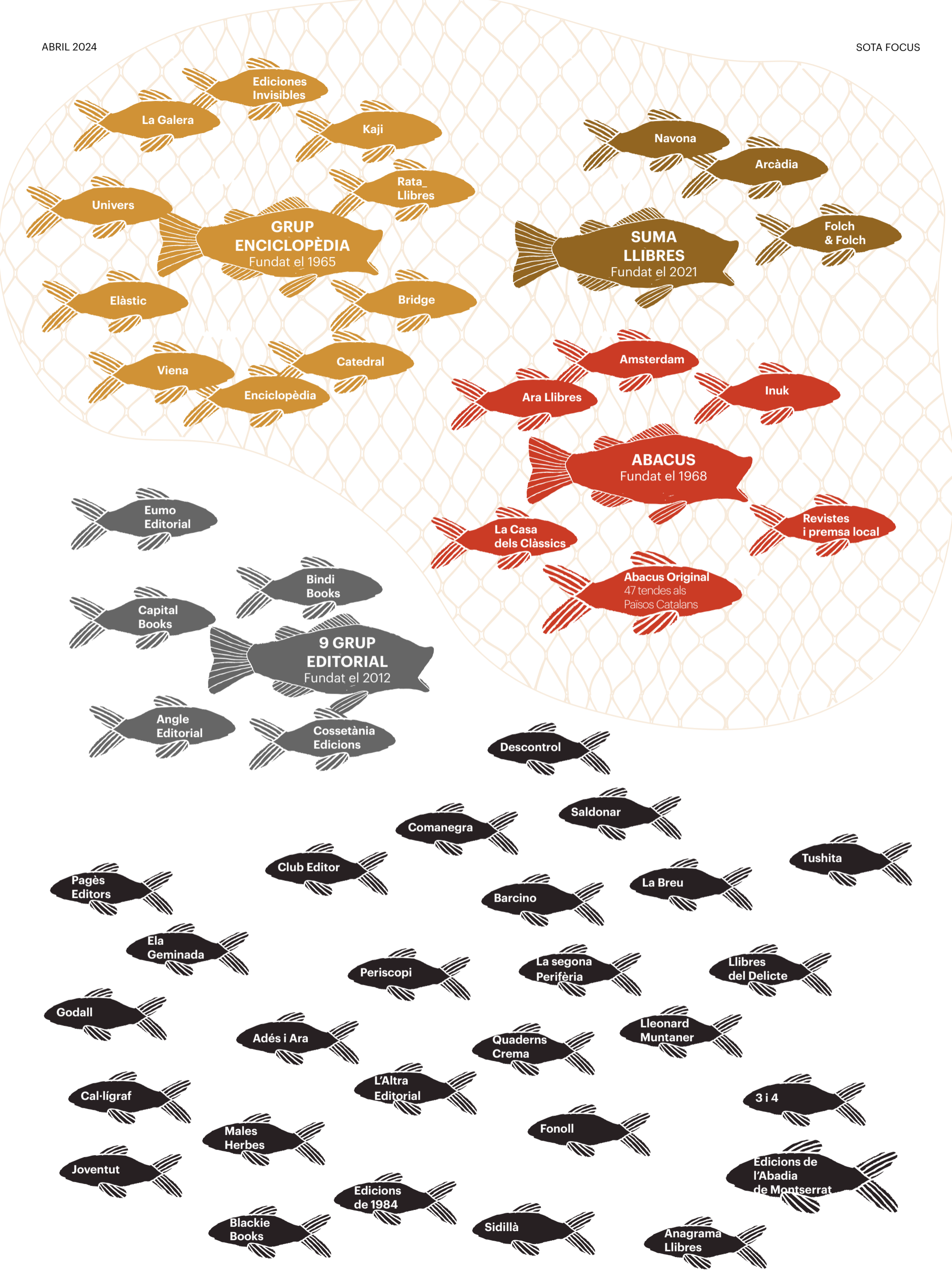
Les petites editorials es reivindiquen com a pioneres en aspectes que després ha adoptat tot el sector, com la visibilització de la tasca de les traductores



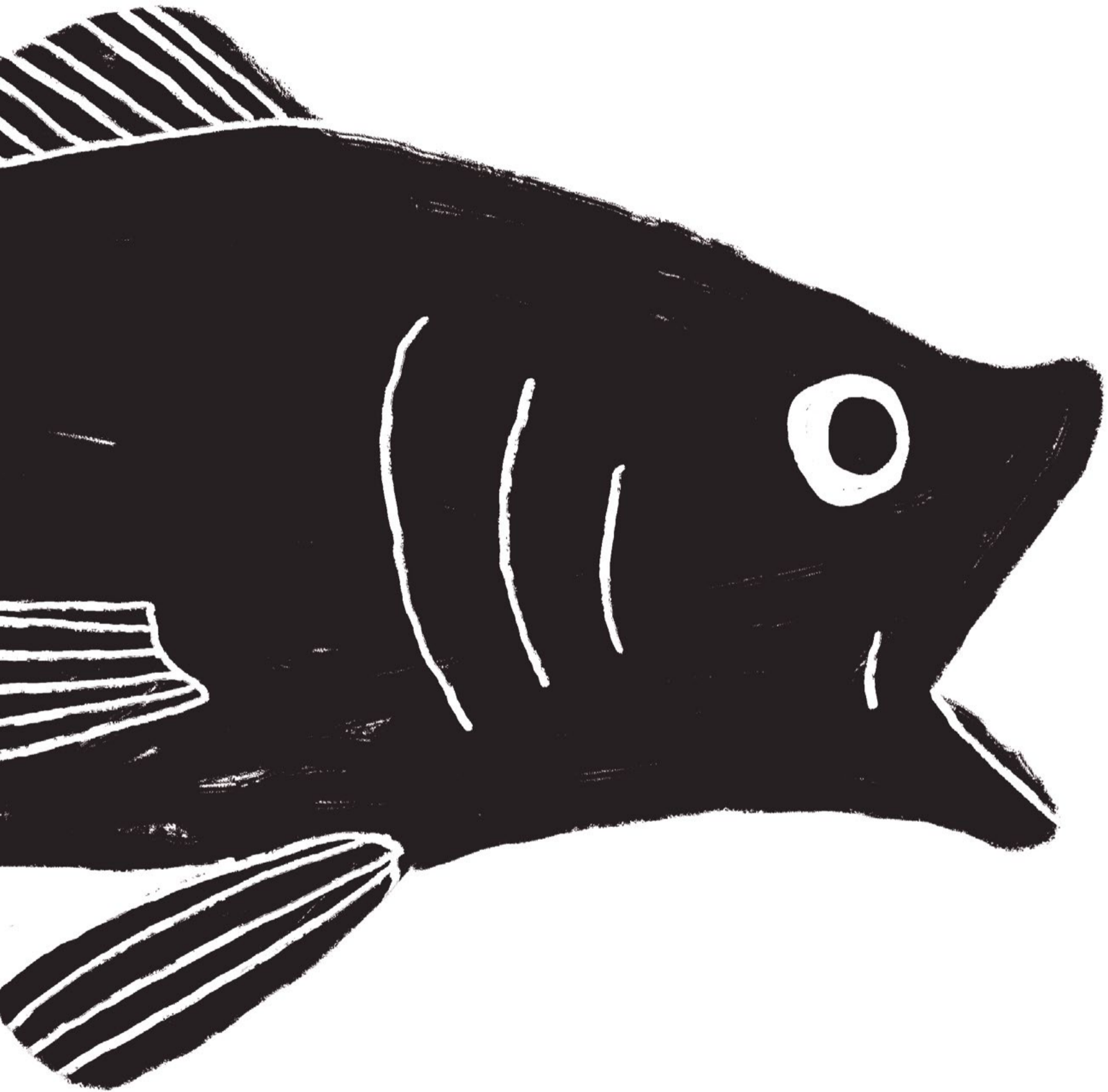




\*Font: Elaboració pròpia. S'inclou una selecció de les principals editorials independents amb més de deu anys d'existència.









► per exemple, una col·lecció-, però alhora sense la prudència i el conservadorisme en la presa de decisions dels grans grups”.

L'estratègia habitual quan els gegants del negoci editorial absorbeixen el petit no és dissoldre'l sinó mantenir-lo com a marca pròpia i que la integració no es visibilitzi en les futures publicacions. Pérez ho atribueix al fet que “la marca d'independència ven, s'intenta mantenir el públic que tenia l'editorial com a referent, i potser tampoc interessa que el públic sàpiga que, comprant un determinat llibre, està contribuint a finançar un grup que treu altres llibres que no compraria mai”. Laura Huerga ho té clar: “No entenc l'edició sense mantenir una línia i una coherència”.

Justament, des dels petits segells es reivindica sovint la seva capacitat d'obrir línies de treball que acaba adoptant tot el negoci editorial. “Vam començar, per exemple, a reivindicar i dignificar les traduccions, i a posar el nom dels traductors a les portades. I ara ja ho fa tothom -apunta, en aquest sentit, Huerga-. I en l'oferta temàtica passa el mateix: pots estar més atenta als debats que s'estan coent. Avui tothom fa llibres de feminisme o de la crisi climàtica, però tu ja has d'anar més enllà mirant cap a on va, per exemple, el feminisme. Marques unes línies i, després, els grans, se n'aprofiten”. Mercè Pérez apunta un altre valor afegit: la diversitat territorial. Molts segells independents tenen la seu fora de l'epicentre barceloní: “Si totes les editorials estiguessin a Madrid o a Barcelona, difícilment s'interessarien per autores del País Valencià, o de les Illes o d'altres realitats. I també és important que es reculli la varietat lingüística i territorial”.

La descoberta d'autories noves també és un dels rèdits que habitualment s'apunta a l'edició de petit format. “Nosaltres som els tofonaires que trobem els autors que en molts casos, encara que no en tots, després passaran a un grup més gran”, apunta Bohigas. “Quan ja tens un nom i tens un públic constituït, ve un gran i et fa una oferta econòmica que no pots rebutjar. Com passa en tots els àmbits”, rebla. A banda del cop de talonari, una via habitual per fer aquest trànsit solen ser els premis literaris. I en aquest sentit, el Grup Planeta manté una posició clarament dominant. Els certàmens més ben dotats en llengua catalana tenen acords de publicació en els seus segells, entre els quals els principals que s'entreguen la Nit Literària de Santa Llúcia, convocats per Òmnium Cultural i la Fundació Enciclopèdia Catalana: el Sant Jordi de novel·la (editat fins ara a Proa) i el Carles Riba de poesia i el Mercè Rodoreda de contes (també a Proa). A Destino es publica el Premi Josep Pla, i a Columna el Prudenci Bertrana i el Ramon Llull, una mena de versió del premi Planeta per a obres en català creat per José Manuel Lara el 1981.

#### FUSIONAR-SE EN VERTICAL

Des de fa uns mesos, el sector de l'edició a Catalunya viu regirat, quan la cooperativa Abacus va anunciar un acord de negociació exclusiva per a l'adquisició dels segells literaris del Grup Enciclopèdia, una operació que s'ha de gestar en pocs mesos -si arriba a bon port- i en la qual també hi entrarien els interessos en el sector de l'exconseller delegat de Mediapro, Jaume Roures (que controla les editorials Navona i Arcàdia des de fa un parell d'anys, de la mà de l'editor Ernest Folch). Abacus -cooperativa de recursos educatius impulsada per l'Associació de Mestres Rosa Sensat el 1968- va ficar el peu en l'àmbit editorial

l'any 2021, en fusionar-se amb un altre conglomerat cooperatiu: SOM (l'antiga Cultura O3) dedicada a l'edició de revistes, de premsa local i de continguts audiovisuals, i de llibres (amb els segells Ara Llibres i Amsterdam, entre d'altres). Per la seva banda, Enciclopèdia -fundada com a grup empresarial el 1980, sota els auspicis de la fundació del mateix nom-, a banda de la producció de diccionaris i obres de consulta, va intentar, després de la seva sortida del Grup 62, refer el seu catàleg d'edició literària, amb la posada en marxa de segells com Univers o l'adquisició de Viena.

Però l'enganxada de dits del Grup Enciclopèdia en el negoci de la distribució ha tingut unes conseqüències determinants. L'arribada dels llibres als punts de venda està adquirint un pes decisiu en aquesta indústria, atesa la sobresaturació de novetats (que fa que les llibreries no tinguin prou espai per guardar-ho tot als seus magatzems) i alhora també per la competència de la venda directa en línia imposada pel model Amazon. Penguin Random House compta amb la seva distribuïdora a Catalunya i Planeta treballa amb Logista, a Madrid. Enciclopèdia va apostar fort per aquesta pota del negoci fa un parell d'anys associant Àgora, que encara controlava, amb Les Punxes, per crear Entredós, pensada com un vehicle justament perquè les petites marques independents catalanes no haguessin de recórrer a serveis de distribució d'altres llocs de la península Ibèrica. Però la implantació del nou projecte va naufragar i va deixar el subministrament a les llibreries majoritàriament paralitzat durant uns mesos. Bona part de les editorials clientes, entre les quals encara hi havia les del Grup 62, van abandonar-la. Àgora i Les Punxes han partit peres, però des d'Abacus s'afirma que la distribuïdora no entraria en l'operació de creació del nou grup editorial.

L'aglutinament d'aquest nou conglomerat ha tornat a obrir el debat de la viabilitat d'un grup de proporcions mitjanes, que trenqui la bipolaritat. El director general d'Abacus, Oriol Soler, defensava aquesta fórmula en una entrada recent al seu blog: “Els projectes personals, la llibertat d'estar sol, els que se situen voluntàriament en àmbits molt especialitzats, formen part de l'essència de les indústries culturals i són fonamentals pel futur -assenyalava-. Però sense la combinació de projectes personals i projectes amb musculatura econòmica i empresarial, una cultura com la nostra no pot garantir la seva pervivència en el marc de la globalitat”.

Altres agents del sector, però, més aviat creuen que no es pot parlar d'un grup mitjà sinó d'un grup gran, perquè una de les seves peces fonamentals serà la xarxa de 47 botigues amb què compta a Catalunya, les Illes i el País Valencià. Fe Fernández, responsable de la llibreria L'Espolsada, de les Franqueses del Vallès (el Vallès Oriental), ho veu clarament com “una reproducció del model Planeta i Random House”. Només els hi faltaria la distribuïdora. És un model que ens porta a la uniformització. No és només el què vens sinó com ho vens, com ho presentes. A Catalunya hi ha una xarxa de llibreries independents molt potent i moltes fem una tasca de difusió cultural que potser haurien de fer les administracions. I potser sí, totes venem els mateixos llibres, però no els venem de la mateixa manera: tu fas la teva tria, a l'aparador, als taulells o a l'hora de recomanar. I no hi ha dues botigues amb la mateixa tria. I això ens fa rics i ens aporta biodiversitat”.

# Sant Jordi, societat mercantil

La decisió de la Cambra del Llibre de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona de fer pagar per posar parada en els llocs més concorreguts de Barcelona reobre el debat sobre el Dia del Llibre ha de ser una mera fira al servei d'un sector econòmic

TEXT: CLARA ASÍN I ELOI LATORRE

“**L**aprivatització de la diada de Sant Jordi ara ja és una realitat. S’ha generat un absurd procés d’estratificació d’una festa el caire de la qual fins ara era popular i divers (llibreries i editorials, però també casals, col·lectius, ateneus, entitats socials...), tant quant a participació com pel que fa a distribució urbana”. En aquests termes s’expressa un manifest que es va fer públic el 19 de març a Barcelona, que du per encapçalament “Volem un Sant Jordi popular, no un recinte firal neoliberal”. La proclama va ser impulsada inicialment per les editorials Descontrol, Virus, Contraescritura i la xarxa Barrio de Libros, que n’uneix diverses de l’Estat espanyol; però a inicis del mes d’abril ja ha rebut més de 800 adhesions, entre professionals de l’edició, escriptores, llibreteres, llibreries i altres persones i entitats vinculades al món cultural i d’altres activismes socials o polítics.

La iniciativa neix en reacció a la decisió de l’Ajuntament de Barcelona i la Cambra del Llibre de

Catalunya de fixar una tarifa de “copagament” per muntar una parada en els punts més concorreguts de la ciutat el Dia del Llibre (com el passeig de Gràcia o la Rambla) amb unes quotes que varien entre els 80 i els 400 euros, segons la superfície demandada i si les entitats estan afiliades o no als gremis i associacions que formen part de la cambra. Des del consistori i l’entitat s’insisteix que es tracta d’un cànon que només cobrirà entre el 20% i el 30% de la despesa pública que representa per a les administracions haver de tallar el trànsit i garantir la seguretat d’una gran multitud; i també que en cap cas produirà benefici econòmic. Però Ibai Sans, de Descontrol Editorial, argumenta que “s’està produint una discriminació entre entitats que estan als gremis i les que no, entre professionals i no professionals”, quan l’afiliació no és obligatòria, ni pel que fa a l’àmbit llibreter ni a l’editor. Sans, portaveu de la campanya “Per un Sant Jordi popular”, pensa que el 23 d’abril “hauria de continuar sent una festa perquè entitats de tota mena es visibilitzin”.

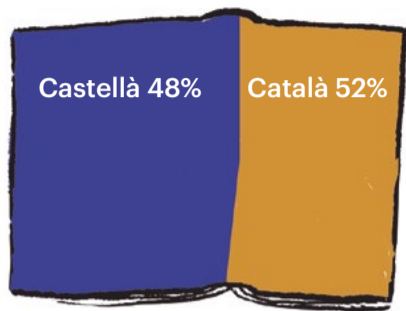
El debat generat arran de la decisió de fer pagar les paradistes ja ve de més enrere, l’any 2022, quan l’Ajuntament de Barcelona va decidir

consolidar l’anomenada “superilla” del passeig de Gràcia com a centre neuràlgic de la diada, en detriment de la Rambla, al·legant les aglomeracions en aquesta via. Aleshores es va cedir la gestió d’aquest nou espai a la Cambra del Llibre i es van habilitar diversos “espais professionals” en els quals l’assignació de les parades corresponia al gremi d’editors i llibreteres de Catalunya. En aquell moment ja va aparèixer un primer manifest que assenyalava que moltes iniciatives que feia anys que muntaven parada pel 23 d’abril al centre de Barcelona se n’havien vist “expulsades” fins llocs menys concorreguts.

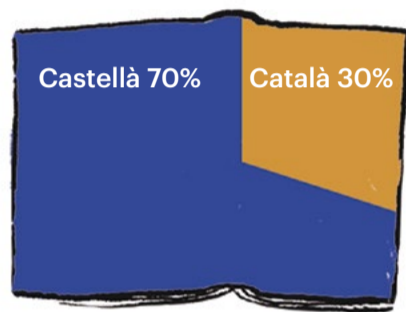
La situació d’enguany ha obert el debat. A l’escriptor Jordi Amat no li sembla malament “que els qui treuen benefici de la diada col·laborin amb el finançament en funció de l’espai que ocupin. De la mateixa manera que em va semblar bé que les institucions públiques col·laboressin amb les editorials que van perdre els llibres amb els aiguats de fa un parell d’anys”. En canvi, la també escriptora Mercè Ibarz, que ha signat el manifest “Per un Sant Jordi Popular”, ha assenyalat que “el llibre és una gran indústria, també, en això del PIB.

LLIBRES VENUTS PER LENGÜES

Setmana de Sant Jordi

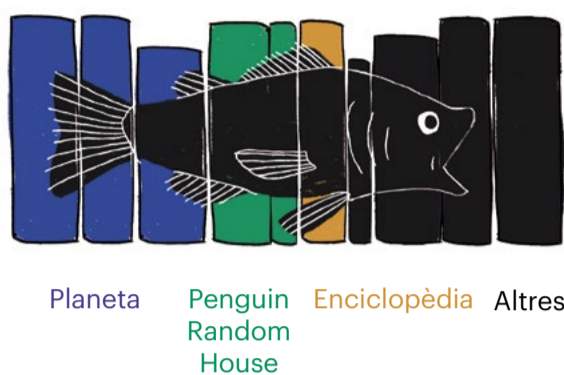


Conjunt de l'any



ELS 10 MÉS VENUTS DE SANT JORDI 2023

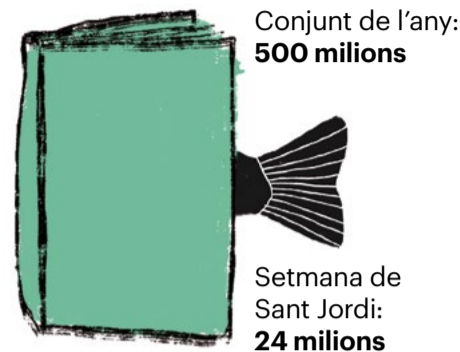
Ficció en català



No ficció en català



VOLUM DE VENDES 2023 (CATALUNYA)



LLIBRES VENUTS LA SETMANA DE SANT JORDI 2023



(els inclosos als 6 rànquings de més venuts representen el 5%)

\*Font: Gremi de Llibreteres de Catalunya i Cambra del Llibre de Catalunya.

I deu ser per aquesta raó que les institucions deslocalitzen Sant Jordi, per fer-ne una fira més dels que se la puguin pagar”.

DE NÚMEROS I RÀNQUINGS

La disputa, de fet, rau aquí: en el model de la festa i en si el Sant Jordi barceloní ha de ser una celebració popular o una fira professional al servei d'uns interessos econòmics i comercials privats. També en si ambdós

des i facturació. S'ha imposat la idea que els sectors implicats en el món del llibre gairebé es juguen la temporada en la campanya del mes d'abril, tot i que les xifres semblen desmentir-ho. En l'àmbit editor, si més no, les que ofereix el Gremi d'Editors de Catalunya estimen que, en el conjunt de l'any 2022, les editorials catalanes van facturar per valor de 500 milions, mentre que la setmana de Sant Jordi els ingressos van ser d'uns 25 milions, aproximadament un 5%. Val a dir que en la primera xifra s'hi inclouen els llibres escolars.

Un dels indicadors més clars de la comercialització de Sant Jordi és la llista dels llibres més venuts, un rànquing que d'uns anys ençà s'ha erigit en titular de portada de tots els diaris de l'endemà de la diada. Encara que des del Gremi de Llibreteres de Catalunya s'insisteix en el fet que el conjunt d'obres incloses en les sis categories inventariades (ficció, no-ficció, infantil i juvenil, cadascuna en català i en castellà) no suma ni el 6% de les vendes del dia. “Hi ha una de-

manda absolutament diversificada i això és la gran notícia”, apunta Marià Marín, secretari tècnic del gremi. Del que no hi ha dades, però, és de l'impacte mercadotècnic que té la presència en el top ten pel que fa a les vendes posteriors a Sant Jordi.

En la festa de l'any passat es va arribar a una situació inèdita perquè, unes setmanes després del 23 d'abril, el Gremi de Llibreteres va anunciar una nova llista diferent de la que s'havia difós, amb canvis tan substancials com el número u en vendes en català, tant en els apartats de ficció com en el de no-ficció. Marín assegura que el recompte es fa amb un sistema informàtic, Libried, que tenen les 230 llibreries agremiades “i per tant, són dades reals, en temps real, no és una prospectiva”. Però en els darrers anys s'ha fet habitual que comencin a circular llistes oficioses dies abans de Sant Jordi que no solen diferir gaire de les definitives. El representant gremial explica també que el primer llistat que es va oferir, que van recollir tots els informatius al tancament del dia 23, “no incloïa les vendes de les parades de carrer, que sempre es mecanitzen a posteriori, i que gairebé representen el 50% del total”. ●

L'any passat, el Gremi de Llibreteres va anunciar els títols més venuts abans de computar l'activitat a les parades que, segons l'entitat, representen la meitat de la facturació del dia

models poden conviure. Ja fa anys, però, que el relat públic i mediàtic se situa clarament en la segona opció. Quan es fa balanç cada any, el que transcendeix són les xifres de ven-



Sobiranes

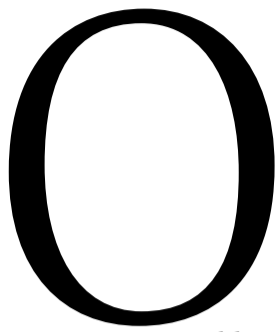




# OLLES PLENES DE PROXIMITAT

TEXT I FOTOS: **LUCAS GUERRA**

Impulsat per l'associació Cabanyal Horta, el projecte Cuina de Barri despatxa cada dia més d'un centenar de racions de menjar. Basat en la producció ecològica i de permacultura de l'entorn d'aquest barri valencià, ja ha inspirat una iniciativa similar al Prat de Llobregat



lor de mar i de putxero. Soroll de gaires de turistes, de veïnes... i d'olles a pressió. Enmig de tot aquest ambient, la calor que desprèn un barril de cervesa ple de cigrons, reconvertit en olla a pressió pel projecte Cuina de Barri, desperta la curiositat general.

La catalitzadora d'aquest empeny comunitari és l'associació Cabanyal Horta, situada en un dels Pobllats Marítims més emblemàtics de València, el barri del Cabanyal. Es tracta d'un projecte agroecològic plantejat al voltant de la idea de recuperació de l'espai públic, sorgit l'any 2015 a un solar conegut popularment com El Clot.

Aquest projecte busca conscienciar, educar i cuidar l'entorn i fomentar la permacultura i l'agroecologia com un estil de vida alternatiu i sostenible per al barri. Així doncs, es duen a terme treballs de recuperació, construcció, disseny i paisatgisme oberts a la col·laboració del veïnat. Actualment, compta amb 35 zones de cultiu i més d'un centenar d'usuàries. A banda, ha posat en marxa una programació mensual de tallers i esdeveniments, i ha passat a formar part del teixit social de la ciutat, col·laborant en altres associacions i col·lectius.

Al caliu d'aquest espai trobem el projecte Cuina de Barri. Silvia Sanchez, Andreu Carreras i Xus Pagán són les persones que li donen vida i preparen cada dia més de 150 racions de menjar amb ingredients ecològics, de proximitat i de temporada, reivindicant-ne el valor nutritiu. Cuina de Barri naix en 2021 com un grup de consum de menjar preparat, totes les usuàries del qual també són sòcies de Cabanyal Horta. "La filosofia del projecte és caminar cap a la sobirania alimentària, per això és molt important utilitzar productes amb baixa petjada ecològica", comenta Sanchez. "Vam començar per la necessitat que tenen els espais autogestionats de reinventar-se i intentar anar un pas més enllà en la gestió d'un projecte com Cabanyal Horta -apunta Pagán. Preteníem generar una xicoteta economia, desvinculada del sistema, i entorn de l'aliment, que fera créixer l'espai". Cuina de Barri funciona amb un bo mensual de trenta euros que dona dret a 24 àpats al mes, d'uns 400 grams cadascun. El veïnat recull les porcions el dilluns, dimecres i divendres entre la una i mitja i les tres i mitja de la vesprada.

Segons Carreras, el principal responsable dels fogons, "es cuinen 187 racions amb ingredients ecològics i de temporada de la Cooperativa d'Alboraia", localitat situada al nord de la ciutat de València. També es treballa amb pastes, arrossos i llegums que, malgrat no ser totes procedents del País Valencià, sí que compten amb denominació d'origen. "Preparem *cuina de cullera*: pensem les receptes, demanem les verdures, adaptant-nos a les temporades i a les possibles alteracions de la producció", matisa el cuiner.

Les marmites on s'elaboren tots aquests ingredients s'han batejat com a *thermopoles*. Pagán ens explica l'invent: "El prototip està fet amb materials reciclats, com ara un barril de cervesa,

al qual s'afegeix una resistència de 3.200 watts i es blinda perquè tinga les funcions similars a les d'una olla exprés. També porta un rotor a la part de baix que serveix per a triturar. El resultat final és molt similar al d'una Thermomix, però amb una capacitat per produir cent racions de 400 grams de menjar".

Pagán fa les funcions d'ajudant de cuina, i alhora és l'enllaç amb les dissenyadores d'aquest prototip, Foodtopia. Aquesta empresa va néixer a Múrcia fa uns quinze anys i intenta desenvolupar tecnologia per al canvi social. Foodtopia està formada per persones que han treballat durant molts anys dins del món de la indústria alimentària i que pretenen desenvolupar tecnologia de baix cost i alt rendiment que servisca per a una transició ecològica i sostenible en la producció de menjar.

#### RECICLATGE EXPRÉS

Des de Cuina de Barri s'explica que es col·labora amb Foodtopia amb el propòsit d'aconseguir un prototip d'olla exprés que tinga uns preus d'eixida més barats, perquè una associació de veïnes o un grup de persones pugui ser propietària directa d'aquesta tecnologia sense haver de passar per cap tràmit bancari.

Nuria Mirto és veïna del Cabanyal des de fa vint anys, on viu amb la seua parella i una xiqueta. Està entusiasmada amb col·laborar amb aquest projecte: "Des que em vaig assabentar que existia Cuina de Barri vaig sol·licitar participar-hi, i vaig haver d'esperar uns mesos per a tindre plaça". Per a aquesta veïna no només suposa un estalvi de diners i de temps a l'hora de cuinar, també és una opció saludable i variada. "Abans mai cuinava llegums amb tanta varietat", continua Mirto. A més, l'atrau que la iniciativa siga respectuosa amb el medi ambient, i afavorisca els vincles entre el veïnat, perquè les usuàries tenen l'opció d'emportar-se el dinar o de menjar-se'l in situ. "Recollir el menjar és una ocasió per a veure a la gent del barri i menjar amb elles. Estar a prop de les veïnes és cada vegada més necessari a causa del procés de gentrificació que estem patint al Cabanyal", explica Mirto.

Molt a prop de Cabanyal Horta es troba el taller mecànic on treballa Edgar Boo, que també és soci del projecte: "Per a mi és perfecte eixir de treballar i anar a menjar allí. Ara mateix visc sol i valore molt aquesta possibilitat". Moltes veïnes coincideixen en el fet que Cuina de Barri té un impacte real i positiu en la vida quotidiana del Cabanyal. A més, també pensa que millora la relació entre les veïnes, perquè "és un punt de trobada fora d'espais mercantilitzats en un moment tan important del dia com és l'hora de dinar", sentència Boo.

"Ara mateix, hi ha cent cuines menys enceses en el Cabanyal, amb la retallada de despesa energètica i econòmica que això comporta", afirma Sánchez. Un estalvi que, segons ella, es tradueix en els diners destinats a l'alimentació de les famílies usuàries, en bosses de la compra, embolcalls i envasos de menjar d'un sol ús que van a parar al fem en cadascuna d'aquestes cases. Per a Sánchez, tot són beneficis: "L'impacte sanitari d'una dieta equilibrada també redueix els índexs de colesterol i altres patologies". A més, posa el focus en la soledat no desitjada: "Ofereix un lloc de trobada per a menjar en companyia", i "allibera de la càrrega ►

Les marmites on s'elabora el menjar, batejades com a 'thermopoles' estan fetes amb materials reciclats, com ara barrils de cervesa, als quals s'afegeix una resistència de 3.200 watts



Actualment, l'associació Cabanyal Horta, impulsora del projecte, compta amb 35 zones de cultiu i més d'un centenar d'usuàries



Totes les usuàries són membres de l'associació i disposen d'un bo mensual que dona dret a 24 àpats







El Pla Especial del Cabanyal-Canyamelar de València (PEC), ha generat inquietud en el projecte, que podria quedar afectat per la construcció d'un hotel



Les bateries amb què es preparen les racions a Cuina de Barri estan elaborades per una empresa murciana, Foodtopia, que desenvolupa projectes de tecnologia sostenible



► mental de l'alimentació a les famílies un pes, el del menjar i la compra", que històricament ha recaigut sobre les dones. "És una bona manera d'imposar-se al patriarcat", sentència Sánchez.

Però no tot són bones notícies per a Cuina de Barri. El Pla Especial del Cabanyal-Canyamelar de València (PEC) ha generat inquietud en el projecte, perquè quedaria afectat, entre altres factors, per la construcció d'un hotel. La Direcció General de Costes, dependent del Ministeri de Transició Ecològica espanyol, ha advertit fins en tres ocasions a la Regidoria d'Urbanisme de València que l'edifici no complia amb la normativa estatal, perquè projectava aixecar quinze plantes. Segons l'article 30 de la llei de costes estatal, els volums s'han de distribuir de manera homogènia respecte a l'entorn, i l'alçada de l'hotel no complia aquesta obligació. Segons l'última redacció modificada del pla, l'edifici de l'hotel tindria sis altures, però Cabanyal Horta i Cuina de Barri continuen amenaçades.

"Si el pla tira endavant, desplaçarà els horts creats per les veïnes, i en el seu lloc es construiran habitatges unifamiliars", explica Sanchez. El veïnat està disposat a negociar, però l'objectiu últim és que Cabanyal Horta es quede on està. Malgrat això, pensen que el futur de Cuina de Barri està assegurat, perquè actualment s'està posant en marxa un nou casal popular al Cabanyal, anomenat El Clot. Segons Sanchez, "Cuina de Barri pot sorgir en qualsevol barri i circumstància, així que el PAC no afectarà el desenvolupament del projecte".

En efecte, aquest darrer aspecte és també una de les finalitats de la iniciativa, segons les seues promotores. De fet, Andreu Carreras conta que "s'han fet algunes reunions amb el CSOA L'Horta de Benimaclet, a València, per a veure la seua possible implementació a l'espai".

#### DEL CABANYAL AL LLOBREGAT

Amb aquest esperit de transformació social, recerca i aprenentatge, el Grup d'Associats pel treball Sociocultural i Comunitari (GATS) -una entitat amb vint anys de trajectòria al Prat de Llobregat- s'ha fixat en el model proposat per Foodtopia i Cuina de Barri per a contribuir des del seu entorn territorial a la transició cap a un sistema alimentari més sostenible, respectuós amb el planeta i saludable per les persones.

Segons ens detalla Sergi Ruiz, membre de la Cuina de Barri pratenca, "ací, i sobretot al barri de Sant Cosme, existeix un ecosistema d'economia social i solidària, format per entitats i empreses amb un llarg historial de treball sociocultural, comunitari, i també polític". El GATS ja coneixia Foodtopia, i en agost de 2022 van visitar Cuina de Barri del Cabanyal amb la intenció d'aprendre el seu model i implantar-lo al Prat de Llobregat. Des d'aquesta visita "s'ha començat a treballar conjuntament per aplicar aquest projecte al nostre territori", explica Ruiz. Al cap de poc temps van adquirir una marmita Dream Pot, per mitjà de Foodtopia, i conjuntament amb altres entitats i col·lectius del territori van començar a donar forma al projecte, i a construir una comunitat que el pugua sostenir.

La Cuina de Barri del Prat es va posar en marxa en maig de 2023 al barri de Sant Cosme aprofitant el Festival Sopes del Món, organitzat per les entitats de la localitat, que fomenta la diversitat cultural per mitjà de la gastronomia. A partir d'aquí, la cuina ja no s'ha aturat. Durant l'estiu de 2023 ja comptava amb prop de cent persones associades; tot i que actualment la participació ha baixat una mica, encara ofereix racions per al barri.

"En el nostre cas, igual que a València, tenim la sort d'haver conservat el parc agrari que s'estén al llarg de la nostra comarca, una raresa, donat que ens trobem a menys de cinc quilòmetres de Barcelona", explica Ruiz. Els ingredients d'horta els proporciona un col·lectiu anomenat Agricultura pel Territori, que

coopera amb el projecte i comparteix infraestructura, eines i canals de comercialització. Així, es facilita la sostenibilitat dels dos projectes, i poden oferir "un preu just, amb productes de proximitat i de primera qualitat".

La carta base que s'utilitza al Prat de Llobregat és el que els van facilitar des de Cuina de Barri del Cabanyal, que consisteix en un conjunt d'unes vint receptes variades, amb una gran base de llegums i verdures. "Les hem adaptades als productes del nostre parc agrari, segons temporada, i segons el que ens poden oferir des d'Agricultura pel Territori", rebla Ruiz.

"Com estan les coses en bona part de Catalunya, amb la situació de sequera, i amb la previsió que l'emergència climàtica empitjore les coses cada dia que passa, Cuina de Barri és una resposta a aquestes necessitats i problemàtiques", reflexiona Sergi Ruiz. Per a ell, és molt important generar comunitats resilents i sostenibles, arreu del territori, que estiguen preparades per a atenuar les dificultats que es puguen presentar en un context futur.

La clau rau a oferir un model clar i contrastat d'estructures i metodologies fàcils de replicar perquè els projectes se sorgisquen amb facilitat: "El format associatiu que sustenta les *cuines de barri* és cabdal, perquè elimina l'ànim de lucre del nostre model alimentari i, a més, permet la creativitat a l'hora de desenvolupar propostes que encaixen amb les possibilitats i circumstàncies de cada territori", rebla Ruiz.

#### UN MOS DE SOBIRANIA ALIMENTÀRIA

Anna Muñoz treballa a la delegació de Justícia Alimentària al País Valencià. Per a ella, el model de Cuina de Barri té molt de valor, perquè suposa un clar exemple de les possibilitats que ofereixen les iniciatives comunitàries a l'hora de garantir el dret a l'alimentació. "Quan parlem de dret a l'alimentació des de la perspectiva de la sobirania alimentària ens referim al dret de tot ésser humà a rebre informació i decidir sobre qüestions alimentàries que l'afecten, i a tindre accés físic i econòmic, mitjançant producció o compra, però sempre pels seus recursos propis, a una alimentació adequada, suficient, variada i completa, obtinguda gràcies a mètodes sostenibles i ecològics". Per a Muñoz, amb el projecte de Cuina de Barri "es donen tots els elements necessaris per a garantir el dret a l'alimentació des dels barris."

Muñoz explica que Cuina de Barri parteix d'una base organitzativa comunitària, fet que posa en mans de les persones que formen part d'una associació la decisió sobre com volen alimentar-se. Però també genera un espai de trobada relacionat amb el menjar, que fomenta els vincles i reivindica el fet de seure al voltant d'una taula i gaudir d'un temps de qualitat.

A banda del preu de les racions -ajustat en comparació a l'oferta dels establiments comercials-, Muñoz destaca també que la manera com es cuina i es reparteix el menjar és del tot sostenible: s'aposta per l'eficiència energètica, els envasos reutilitzables, l'ús de proteïna vegetal o l'ús de canals curts de comercialització. Les agricultores locals són les proveïdores dels productes que s'utilitzen per a l'elaboració dels menús. "Açò és fonamental si volem mantindre una horta viva i garantir uns preus justos per a les persones llauradores", rebla.

En el context actual, iniciatives com Cuina de Barri proposen respostes al problema de la vulneració del dret a l'alimentació des d'una perspectiva de drets i no assistencialista. "Moltes vegades, quan parlem de sobirania alimentària, ens costa aterrar o identificar pràctiques concretes que puguen fer front al model de l'agroindústria i els supermercats", explica la delegada de Sobirania Alimentària, però "Cuina de Barri ofereix tot el que necessitem per a accedir a una alimentació saludable, sostenible i justa". ●

# L'algoritme discriminador

TEXT: **FULVIA CALCAGNI**, DOCTORA EN CIÈNCIA I TECNOLOGIA AMBIENTAL I COL-LABORADORA DE CONCIÈNCIAS BARCELONA.

**NELLO LAMPO**, INVESTIGADOR EN SISTEMES COMPLEXES, COL-LABORADOR DE CONCIÈNCIAS BARCELONA

INFOGRAFIA: **MARIONA ASÍN PUEYO**

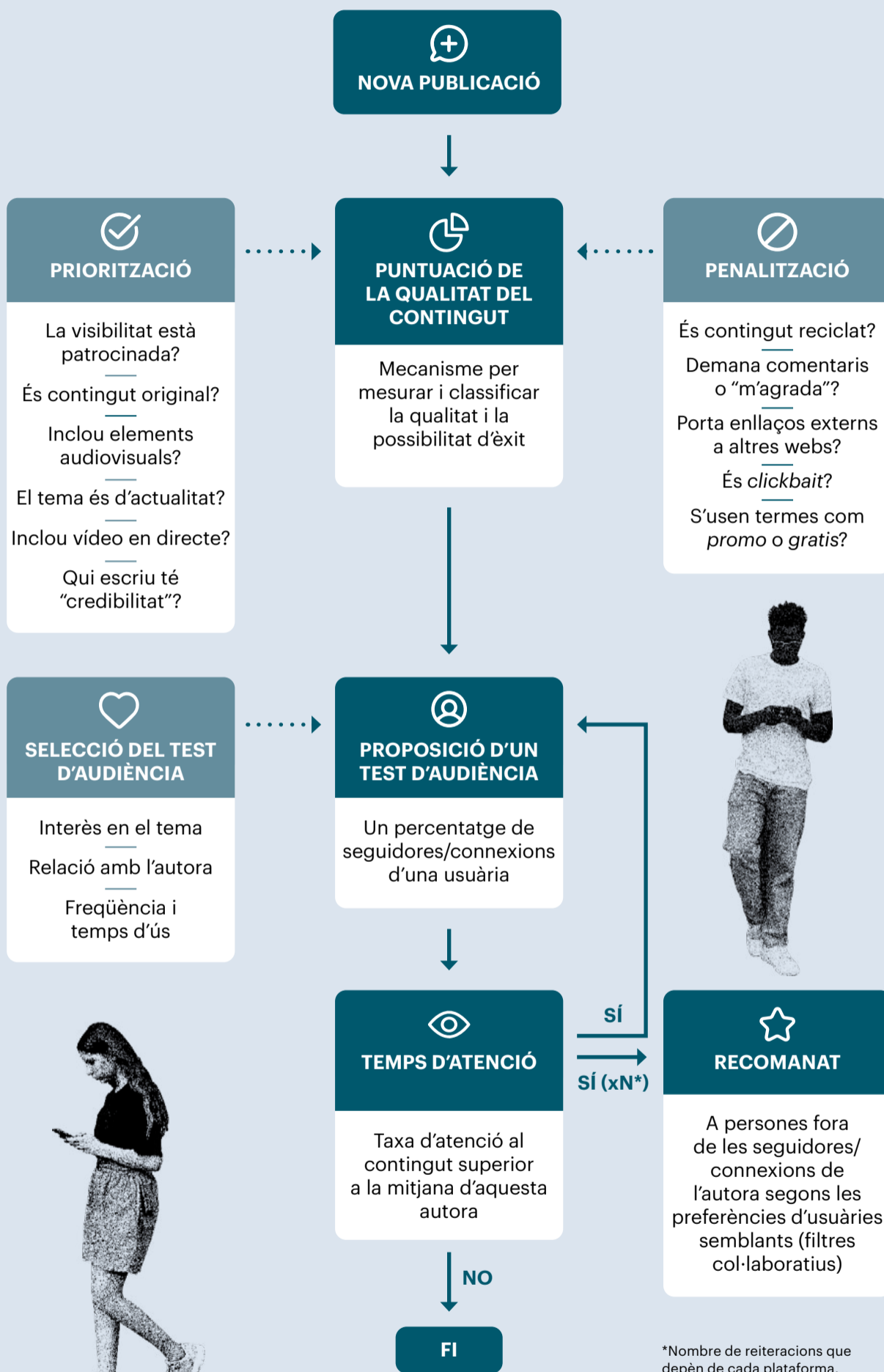
El terme *algoritme* prové del nom del matemàtic persa del segle IX Muhammad ibn Musà al-Warizmi. D'aleshores ençà, els algoritmes han evolucionat, mantenint, però, la seva essència: una sèrie de passos lògics per resoldre un problema.

En els darrers anys, hem assistit a l'auge de la intel·ligència artificial (IA), com és el cas del *machine learning*, la característica fonamental del qual és modificar i optimitzar els algoritmes sense intervenció humana explícita.

La IA implementa processos d'aprenentatge que poden ser supervisats, no supervisats o per reforç. Mitjançant patrons de dades d'entrenament etiquetades, no etiquetades, o derivades de la interacció amb un entorn, el *machine learning* permet crear models de classificació de dades, optimització o predicció d'interacció; o de noves dades, com és el cas –respectivament– del reconeixement del contingut d'imatges o textos, suggeriments de música o pel·lícules, o models generatius tipus ChatGPT.

La qualitat i la representativitat de les dades d'entrenament, així com la finalitat d'ús, són crucials en aquest procés, perquè estan relacionades amb l'emergència de biaixos. Les xarxes socials de grans empreses, com Instagram, Meta, TikTok o X, són exemples evidents d'aquest risc: els seus algoritmes estan dissenyats per maximitzar ingressos publicitaris i predir els hàbits de consum. En analitzar els comportaments de les usuàries, aquests algoritmes les classifiquen en grups d'interès i, per atraure la seva atenció i retenir-les a la xarxa, personalitzen la seva experiència recomanant i filtrant contingut segons factors de rellevància i patrocini, independentment de la seva exactitud o legitimitat. A més, hi ha algoritmes de censura o manipulació dissimulada coneguts com a *patrons foscos*. En aquests casos, *bombolles informatives* que contribueixen a la polarització d'opinions i a la reproducció i ampliació de prejudicis de gènere, perfil ètnic o classe social, que es poden materialitzar en forma de discriminació, addicció, depressió o altres efectes nocius. Comencen, però, a sorgir altres opcions: existeixen xarxes federades, com Fedivers o Bluesky, que d'uns anys ençà es presenten com a alternatives. Aquestes iniciatives superen el problema detectat a les grans xarxes privatives, són lliures d'anuncis i algoritmes de recomanació, i compleixen el seu objectiu original: afavorir la comunicació i la relació entre les persones.

## COM FUNCIONEN?



### PER SABER-NE MÉS:

**Krasmann, S.** | "The Logic of the Surface: On the Epistemology of Algorithms in Times of Big Data" | *Information, Communication & Society* (2020).

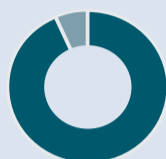
**European Commission. Directorate General for Justice and Consumers** | "Behavioural Study on Unfair Commercial Practices in the Digital Environment: Dark Patterns and Manipulative Personalisation : Final Report" | LU: Publications Office (2022).

**Zuboff S.** | *The Age of Surveillance Capitalism* | Profile Books (2019).

## LES XARXES SOCIALS AL MÓN



El **58,4%** de la població mundial n'és usuària activa



El **93,4%** de les usuàries d'internet tenen comptes a les xarxes socials.



El **97%** dels llocs web i aplicacions més populars utilitzades per les consumidores de la UE presenten al menys un *patró fosc*.



## BIAIXOS

### Sexisme i objectivació



És més probable que els homes es mostrin a les xarxes socials com a dominants, actius i independents, mentre que els trets femenins inclouen l'atractiu i la dependència.



**Cada 30 segons** hi ha un episodi de violència verbal masclista a les xarxes, i aproximadament el 7% de les mencions a tuits fets per dones són problemàtics o abusius.



El **32% de les adolescents** van assegurar que els continguts que consumeixen agreugen la imatge corporal negativa.

### Interseccionalitat

Probabilitat que les dones no blanques siguin esmentades per tuits problemàtics o abusius:

■ ■ ■ **com a mínim, 3 vegades més**

Probabilitat que les dones negres siguin atacades per tuits problemàtics o abusius:

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ **com a mínim, 8 vegades més**

### Racisme i assetjament cibernètic

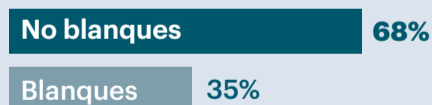


El **48-60%** de les minories ha vist una "broma" publicada sobre el seu grup ètnic.

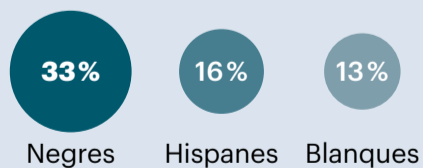


El **95%** de les adolescents ha estat testimoni de **discursos d'odi** dirigits a grups minoritzats a internet.

### Veuen contingut racista



### 'Shadowbanned' o relegades a l'ombra



### Capacitisme



Un algoritme d'X retalla selectivament les cares de persones amb diversitat funcional, gent gran, no blanca o que duen el cap cobert



Un algoritme de TikTok suprimeix el contingut que considera "vulnerable al ciberassetjament", en lloc de censurar a qui assetja

## EFFECTES

### Condicionament



El **64%** de les persones que van unir-se a un grup extremista ho va fer perquè els algoritmes de Facebook li havien mostrar el grup.



Els homes que consumeixen contingut cosificador donen suport a actituds més violentes contra les dones que els que no hi estan tan exposats.



El **20%** de les usuàries han variat les seves opinions sobre un tema social o polític a causa del contingut de les xarxes socials.

### Salut i addiccions



Els joves que superen les **8h** diàries davant les pantalles són el doble de proclius a les depressions.



Poden augmentar l'ansietat i la depressió.



El racisme en línia és un factor de risc per als problemes relacionats amb l'alcohol entre les joves socialment racialitzades.

### Temps diari mirant el mòbil

Total de la població  
● ● ● ● ● ● ● ● ● ● **6h i 37min**

Joves de 18 a 24 anys  
● ● ● ● ● ● ● ● ● ● **6h**



**45% de les joves** asseguren ser-ne addictes



**51% de la població** confirma que el primer i l'últim que fa cada dia és mirar el mòbil



## XARXES FEDERADES



Xarxa Fedivers



Xarxa Bluesky

Aquest article és fruit del treball col·lectiu de científiques de l'àmbit mediambiental, de la física i de la biologia.



# Compartir vehicle per reduir l'impacte ambiental

El cotxe privat és la fórmula més insostenible de desplaçar-se. Repartir-la entre diverses persones optimitza la vida útil i disminueix la petjada ambiental dels automòbils

**E**mbussos diaris en hores punta per entrar a les ciutats, (sobre) ocupació de l'espai públic, contaminació ambiental i acústica, emissions de CO<sub>2</sub> que ens situen en la crisi climàtica que estem vivint... Tot això (i bastant més) forma part del conjunt d'externalitats del model de mobilitat predominant: el que afavoreix l'ús dels vehicles privats de combustió. A l'altre costat hi trobem, entre d'altres, totes les opcions de transport públic (urbà i interurbà), l'augment de l'ús de la bicicleta com a mitjà de transport, el rediseny urbanístic dels municipis perquè sigui possible, segur i agradable desplaçar-se a peu i tenir els serveis bàsics a prop i que puguem transitar per espais que no ens siguin hostils.

Un decreixement en la mobilitat és necessari i es pot plantejar des de dos vessants, no excloents sinó complementàries. Si volem decreixen en la mobilitat, el primer que hem de pensar és que el desplaçament més sostenible és aquell que no es produeix. És necessari que fem tots els desplaçaments que fem? Podem anar a comprar al costat de casa en lloc d'agafar el cotxe per anar a una gran superfície als afores? En segon lloc, podem llistar tots aquests desplaçaments inevitables i conscienciar-nos dels mitjans de transport que utilitzem per a fer-los. Hi ha alguna manera de reduir la petjada ecològica de cadascun dels desplaçaments? Aprofundirem, doncs, en aquells desplaçaments rutinaris o esporàdics que s'emmarquen en el dia a dia, deixant de banda la mobilitat de llarga distància que es pugui fer de forma més o menys recurrent amb trens, vaixells o avions.

Si volem decreixen en l'àmbit de la mobilitat per reduir l'impacte negatiu dels nostres desplaçaments, cal ser conscients d'aquells que tenen menys impacte. El desplaçament a peu és

al capdavant, seguit de la bicicleta. Aquestes dues formes de moure'ns són el que anomenem *mobilitat activa* i, a banda d'estalviar externalitats negatives, ens aporten beneficis individuals i col·lectius en millorar el nostre estat de salut i, per tant, la possibilitat de reduir la despesa pública en sanitat: segons un estudi de l'Institut de Salut Global de Barcelona, elaborat a set ciutats europees, el transport actiu millora la salut mental i autopercebuda de la població.

Els segueix el desplaçament amb transport públic i, per últim, el vehicle d'ús particular (compartit o bé en propietat única, en darrer terme). Estarem d'acord en el fet que la xarxa de transport públic té moltes mancances, si bé la possibilitat de millora és encara major. I, per acabar, no volem deixar escapar l'oportunitat de fer una petita menció als desplaçaments vinculats a les compres en línia: molts d'ells són evitables si optem pel consum de proximitat i fem les compres caminant.

Si desglossem aquesta baula en la cadena de la mobilitat sostenible, hi trobem el cotxe elèctric compartit. Aquest seria el pas previ a l'elèctric privat, seguit del de combustió en propietat, que considerariem l'últim recurs. Tenint en compte que la mobilitat elèctrica és un sector encara força emergent i no generalitzat.

Som conscients que genera força reticències vinculades a l'extracció d'algunes matèries primeres necessàries per a la seva fabricació i al desconeixement general sobre aquest tipus de vehicles, molt influït pels lobbies del petroli que no volen perdre l'hegemonia en el sector automobilístic i energètic. Ens han fet creure que les bateries són una de les grans pedres a la sabata en la transició del transport privat de combustió a l'elèctric, però el problema real el trobem en el model econòmic (extractivista)







que s'imposa: ni és sostenible a ambientalment ni ho és a escala econòmica i de redistribució de la riquesa. Ara bé, les bateries plantegen reptes que la mobilitat elèctrica compartida pot ajudar a minimitzar gràcies a les oportunitats que ofereix. Per una banda, aquest mitjà de transport representa una oportunitat per al decreixement en la venda (i, per tant, de la producció) de nous vehicles, perquè redueix dràsticament la necessitat d'extracció constant (i elevada) de matèries primeres com el liti o el cobalt. Per l'altra banda, les bateries es poden reciclar, fet que permet allargar molts anys la vida d'aquests materials. Així ho estableix un paquet de mesures adoptat pel Parlament Europeu l'any 2022.

Tanmateix, si volem tancar el cercle i fer un decreixement real en la mobilitat, a més de ser elèctrica caldrà que l'energia sigui provinent de fonts 100% renovables. Tenim la sort de viure en un país on el mix energètic produït té un gran component d'aquesta procedència. Així i tot, aquesta, a més, té una limitació que ens durà a un decreixement obligat també en l'ús dels cotxes elèctrics, siguin compartits o no: hi haurà moments en què, degut al fet que l'energia no es produeix de forma igual en cada hora del dia, serà molt cara.

A banda, podem sumar un altre element per treure'ns del cap d'una vegada per totes que seguir tenint un cotxe de combustió és encara una bona idea: un que es mogui amb benzina està utilitzant combustibles fòssils constantment per moure's, i això ens porta a una espiral extractivista sense fi. El més lògic en termes decreixentistes, doncs, és utilitzar un d'elèctric compartit alimentat amb energia renovable només per a aquells desplaçaments que realment no podem fer de cap altra manera. En aquest sentit, les comunitats energètiques

poden ser un vector important en el desplegament de l'apoderament energètic de la ciutadania.

Però si encara no ho veiem del tot clar, podem afegir algunes dades més a l'equació, aquelles que tenen a veure amb com s'optimitza un recurs tan costós i que no està a l'abast de tothom. Els estudis indiquen que, de mitjana, un cotxe està aturat el 97% del temps de la seva vida útil: val la pena que cadascun de nosaltres en posseïm un de forma exclusiva (i, en la gran majoria de casos, l'aparquem al carrer i ocupem un espai públic que és de tota la ciutadania) quan realment l'utilitzem tan poca estona? Compartir ofereix molts avantatges en termes econòmics per a aquelles persones que en necessitem un de forma esporàdica, però també en termes de gestió i manteniment. Per no parlar del fet que, com a inversió, és un bé que es devalua des del primer dia que el comprem.

Les necessitats de mobilitat de persones i organitzacions són diverses i, moltes d'elles, es poden agrupar en un nombre menor de vehicles que permeti optimitzar al màxim l'ús de cadascun dels fabricats. Així, compartir pot arribar a multiplicar per cinc el temps que es fa servir (recordem que, en el cas dels elèctrics, hi ha d'haver un temps de recàrrega entre ús i ús): amb els mateixos usos, menys recursos. I ja per acabar, s'ha demostrat que el sol fet de no tenir un automòbil en propietat exclusiva redueix el nombre de desplaçaments amb aquest mitjà de transport, optant per altres formes de mobilitat més sostenibles. ●

TEXT: **MARIA MEDINA I GERARD TURBAU**  
MEMBRES DE SOM MOBILITAT

IL·LUSTRACIÓ: **IVONNE NAVARRO**

# Menys fums per fer salut

TEXT: **MIQUEL VALLMITJANA I MIQUEL CABALLÉ**  
MEMBRES D'ACCIÓ ECOLOGISTA DEL VALLÈS

IL·LUSTRACIÓ: **MEVAKI**





## Només una rebaixa radical de l'ús del transport privat podrà pal·liar els efectes nocius que provoquen les seves emissions de CO<sub>2</sub>, les substàncies tòxiques i l'impacte acústic, en el planeta i en els éssers que hi habiten

Quin tipus de contaminació és la que generem quan ens movem? Per una banda, tenim la contaminació que està provocant l'efecte hivernacle a escala global, principalment el CO<sub>2</sub> generat en cremar combustibles fòssils com la gasolina o el dièsel. Per exemple, el turisme en avió, tant si l'acollim com si en som protagonistes, emet grans quantitats de CO<sub>2</sub>: amb un viatge es fan molts quilòmetres i a sobre és un dels mitjans de transport amb més petjada de carboni.

Per altra banda, hi ha la contaminació de l'aire, amb substàncies tòxiques que afecten la nostra salut i la de l'entorn natural: gasos i partícules fruit de la crema dels mateixos combustibles fòssils, però també del desgast de les rodes, dels frens i del mateix asfalt. En aquest aspecte, i tornant al turisme, Barcelona té el problema dels grans vaixells, que provoquen que els barris més propers al port pateixin crònicament un aire particularment contaminat pel seu fuel, que conté molt de sofre.

Finalment, tenim la contaminació acústica: les nostres viles són molt sorolloses per l'elevat trànsit de vehicles. Sens dubte, alguns són més sorollosos que altres, però, en qualsevol cas, el volum creix molt amb la velocitat i amb la quantitat de vehicles.

Pel que fa als contaminants que provoquen l'augment de l'efecte hivernacle, segons dades de la Generalitat de Catalunya, el transport (per terra, mar i aire) és responsable d'una quarta part de les emissions de CO<sub>2</sub> a Catalunya. Amb l'Acord de París, els governants de 195 estats del món -incloent-hi els de la Unió Europea- es van comprometre a reduir les emissions de gasos d'efecte hivernacle en almenys un 40% respecte a l'índex del 1990 abans del 2030. Aquest

compromís té per objectiu evitar que el planeta s'escalfi, de mitjana, més enllà d'1,5 C°, cosa que tindria conseqüències catastròfiques i que, de fet, probablement patirem, perquè cap dels estats que es van comprometre està actuant seriosament.

Pel que fa als contaminants a l'aire, l'efecte sobre la salut de les persones és manifest i directe, sobretot amb afeccions respiratòries i cardiovasculars: asma, bronquitis, càncer de pulmó, morts prematures... Es calcula que només a la ciutat de Barcelona hi ha 350 morts prematures a l'any per aquestes causes, i fins a mig milió a tot Europa. Evidentment, per pal·liar-ho, hi ha marcats uns objectius per reduir la concentració dels principals contaminants, però els límits se superen de manera habitual a moltes ciutats.

Al Vallès, tot i tenir una densitat de població menor a la de Barcelona, la contaminació pel transport arriba per tres vies: per una banda, la generada per la mobilitat incrementada per una xarxa de transport públic insuficient; en segon lloc, la contaminació de Barcelona empenya pel vent, Besòs amunt i, finalment, l'autopista AP-7 que el travessa, amb un trànsit diari d'entre 50.000 i 80.000 vehicles, molts dels quals camions.

Els efectes del soroll per a la salut són principalment l'augment de l'estrès i la dificultat per dormir correctament, que pot derivar en malalties cardiovasculars o malalties psíquiques com depressió o ansietat. L'Organització Mundial de la Salut (OMS) també proposa nivells de soroll límit i en aquest cas, segons un estudi de ISGlobal que analitza les 25 ciutats més poblades de Catalunya, aproximadament el 77% del total de població pateix cada dia l'impacte de nivells superiors als recomanats.

La proposta més efectiva i simple -que no fàcil- per reduir aquesta contaminació és evitar l'ús del vehicle privat, sobretot a les ciutats, però també als polígons industrials, que haurien de complir els seus plans de mobilitat que permetin arribar a la feina en transport públic o col·lectiu. En molts casos, el recurs del transport privat es justifica per una diferència massa gran

En l'àmbit urbanístic, com que les ciutats catalanes solen ser compactes, acostumem a tenir molts serveis a menys de quinze minuts a peu, cosa que també facilita deixar de banda el vehicle privat. Així i tot, cal que els ajuntaments enforteixin aquestes situacions promovent barris més complets i evitin nous projectes urbanístics de ciutats disperses i urbanitzacions sense serveis propis.

### Una proposta realment innovadora seria implantar un límit anual de la petjada de carboni per persona i aplicar-lo a escala mundial

en el temps de desplaçament i, per tant, la reducció de la dependència dels cotxes passa per una millora clara i decidida del transport públic, infrafinançat durant dècades: calen més rutes, major freqüència en hores punta i menys incidències. Després, inevitablement, caldrà dificultar l'ús del cotxe: més impostos als grans vehicles, peatges urbans, menys aparcament gratuït, etcètera.

El 2021 es va reduir el límit de velocitat de les vies urbanes a 30 km/h a tots els municipis de l'Estat. Aquesta mesura està pensada sobretot per evitar els accidents, però alhora contribueix a minvar la contaminació. I no només això: en crear ciutats més segures i pacífiques, es facilita i es promouen els desplaçaments quotidians a peu i en bicicleta, alhora que s'incrementa la salut de la població que es torna més activa i menys sedentària. Malauradament, molts vehicles sobrepassen aquest límit quan el nivell d'ocupació de la via els ho permet, i els municipis no semblen gaire motivats a fer-lo respectar.

Pel que fa al transport de mercaderies, és obvi que cal un gran canvi: cal treure camions de les autopistes en pro del tren. La mitjana de transport de mercaderies per tren a la Unió Europea és del 24% mentre que a Catalunya és només del 2,4% (any 2018).

Finalment, tornant al turisme i al consum energètic en general, una proposta realment ambiciosa seria implantar la limitació de la petjada de carboni per persona i aplicar-la a escala mundial. Tindríem un límit anual de l'impacte que podem generar i cadascú decidiria si prefereix fer una bona queixalada al seu saldo de CO<sub>2</sub> amb un viatge llunyà o en invertir per millorar les seves condicions de vida durant la resta de l'any. Aquesta limitació tindria un fort caràcter de justícia social i de redistribució dels recursos, pel fet, per exemple, que actualment tan sols un percentatge molt petit de la població mundial, al voltant del 3%, viatja una o més vegades en avió cada l'any. ●

# “La meva mare va estudiar llibres que deien que era inferior als blancs”





**Silvia Ayang o 'Perla'**, com li agrada fer-se dir, és més coneguda com a 'Afropoderossa', gràcies al seu perfil a xarxes. Nascuda a Guinea Equatorial fa 33 anys, va arribar a Barcelona amb 14. En fa sis que es dedica a trencar estereotips amb relació a les dones afrodescendents des de TikTok, on té 450.000 seguidores

TEXT: **MARIANA CANTERO**

FOTOGRAFIA: **ALBERTE PEITEAVEL**

La sort de Silvia Ayang va canviar quan, amb 14 anys, un metge va decidir portar-la a Barcelona per mitjà d'una fundació. Havia passat un temps en una leproseria, fundada en l'època colonial espanyola a la Guinea Equatorial. "El meu avi va ser diagnosticat amb lepra; la meva mare va créixer allà i els meus germans i jo també. Ens visitaven metges; però jo no tenia lepra, sinó tuberculosi òssia. I un dia va venir un metge i em va dir que em podien curar a Barcelona". Això va passar l'any 2002; dos anys després, aterrava a la capital catalana.

Quan va arribar, s'hi va quedar estudiant, però un temps després va voler tornar. Trobava a faltar "la gent, el país... tot". Però el 2016, embarassada del seu segon fill, va decidir fer el camí invers. "Em vaig prometre a mi mateixa no tornar a ser mare a Guinea. Havia tingut una mala experiència a l'hospital i no volia tornar a passar pel mateix. A més, estava vivint una relació amb violència de gènere. Volia fer-ho lluny del meu ex. I vaig arribar aquí a punt de parir".

Una vegada de nou a Barcelona, Ayang, que prefereix que l'anomenin Perla, va tornar a començar de zero. "Va ser curiós. Pensava que podia tenir un fill aquí i que ell tindria la nacionalitat i jo la residència, que seria més fàcil tot plegat". Ella tenia aquí la seva família d'acollida, que la va tornar a rebre a casa seva. Tenia on viure, però no la documentació en regla.

Va passar per diversos despatxos d'advocacia especialitzats en estran-

"Espanya ha sigut colonitzadora, i no se'n parla. És part del negacionisme", apunta Afropoderossa. I ho il·lustra amb aquesta anècdota: "Quan dic que soc de Guinea Equatorial, tothom se sorprèn que parli tan bé castellà"

geria per intentar resoldre la situació. Però el seu relat no és el d'algú que s'hagi trobat amb professionals compromeses o competents. "Em van arribar a dir que havia de deixar els meus fills en una casa d'acollida si volia tenir els papers d'una manera fàcil. El meu fill petit tenia dos mesos". Cinc anys després, el 2021, va aconseguir, finalment, la residència. De les dues criatures que té, el més petit, nascut a l'Estat espanyol, encara no la tenia al moment de fer aquesta entrevista, segons assegura.

Un any abans, i en plena pandèmia, Perla va decidir transformar-se, al menjador de casa seva, en Afropoderossa, una activista i comunicadora que intenta trencar els judicis i prejudicis, mites, intoxicacions i *fake news* que circulen sobre les dones afrodescendents. "Vaig estudiar a Catalunya, vaig fer l'ESO, part del Batxillerat, i em vaig fer moltes preguntes que ningú em va poder respondre. El que sabia dels meus avantpassats era que eren esclaus, que els espanyols van anar a Guinea a 'civilitzar', a evangelitzar i a donar-los una llengua. És a dir, els van donar el que ja tenien. En aquella època sentia molta frustració; a classe de dibuix sempre s'analitzaven obres i quadres de Picasso, d'altres pintors, però mai d'un africà. No hi ha cap africà que hagi fet un quadre digne d'analitzar?", es planteja.

Com a Afropoderossa, s'ha posicionat en el qüestionament de la representació eurocentrista de la història, del relat i de l'estètica. Ho fa des dels seus comptes a les xarxes socials, des dels quals assenyala actituds, com que li preguntin si els seus cabells són "reals". "Vaig pensar fer una plataforma per informar. Després, que cadascú faci el que vulgui amb aquella informació", rebla. Hi va insistir amb el llibre que va publicar l'any passat, *España no es solo blanca* (Editorial Molino). "Espanya ha sigut colonitzadora. I no se'n parla. És part del negacionis-

me. Així, per exemple, quan dic que soc de Guinea Equatorial, em diuen, sorprenent-se'n, que parlo molt bé l'espanyol".

Com en la cançó "Humor negro", del raper Frank T, Perla també s'ha enfrontat a tota mena de situacions que arriben al ridícul gràcies a la ignorància del seu interlocutor: Guinea Equatorial va ser colònia espanyola fins a l'any 1968. "La nostra història no s'ha volgut difondre, tot el contrari. S'ha blanquejat, s'ha amagat. Del que no es parla, no existeix. La meva mare i el meu avi van estudiar amb llibres que els deien que eren inferiors als blancs. Això encara continua avui, queda molt per fer".

L'activista creu que amb l'agenda feminista passa una mica el mateix amb relació a les diversitats. "Quan parlem de feminismes, a qui es visibilitza? A dones blanques. Les dones negres lluitem contra el patriarcat, però també contra el racisme, per tenir un lloc al món. El feminisme blanc lluita només per les dones blanques, hetero, cisgènere, classe mitjana o mitjana alta", diu.

Però a més d'invisibilitzar-la, Perla remarca que a la dona migrada moltes vegades se la folkloritza, com si hagués vingut a posar una nota de color a la societat. Per a ella, això és una altra manera de treure-li importància a les lluites que encarna. No obstant això, assegura que entén que la situació no és la mateixa per a totes. "És curiós. Una vegada vaig anar a una entrevista amb dues dones més. Jo, africana i negra; una marroquina i musulmana i una asiàtica, crec que de Filipines. Ens vam adonar que totes som sexualitzades, però de diferents formes. La marroquina era la fantasia de la dona pura, que no ensenya el cos, a qui li poden 'treure el vel'; després estava l'asiàtica, la dona delicada, submissa, educada, i després, les dones negres, que som categoritzades com una bomba sexual". ●

# Espàrrecs de bosc, brots de primavera

TEXT: **SARA ROMERO**

FOTOGRAFIA: **VICTOR SERRI**

Un dels senyals que la primavera ha arribat són els primers turions de les esparregueres de bosc (*Asparagus acutifolius*) que es fan camí entre la terra, buscant el sol, i que ixen ben drets i prims a l'exterior. Si es troben a un lloc on els rajos de l'astre abunden, els brots s'hauran fet verds; si es troben a l'ombra d'una bardissa o d'un marge, seran morats i llargs. En tot cas, cal collir-los abans que s'espiguen perquè la tija comença a fer-se llenyosa i és massa dura per cuinar-la. Les mans que cullen aquests espàrrecs bords han de tractar de fer-ho sense arrencar-lo d'arrel. Normalment, ho fa la gent que passeja a la vora de camins i marges, o pels boscos de carrasques o pins. Com que pensen que ja hauran brotat perquè ja s'ha acabat l'hivern, agafen una bossa o una cistella per aprofitar que ixen a passejar. Entre conversa i conversa, cerquen el brot dret i prim, obrin la mata –que punxa una mica, a causa d'un tipus de tija anomenada fil·locladi– i cacen els espàrrecs, un per un. Quan tornen al poble, abans de dir-se adeu, es reparteixen el manoll entre totes equitativament. El més comú és que en facen un remenat amb ou o una truita eixa mateixa nit per a sopar.

Aquesta planta de la família de les liliàcies és d'aspecte més petit i prim que l'esparreguera conreada (*Asparagus officinalis*), es troba en tota la conca Mediterrània, però és difícil de comprar. Qui cull els espàrrecs sol fer-ho per autoconsum, per a regalar o per a bescanviar-los. Amb això, anar a fer espàrrecs és una activitat pròpia de persones i comunitats que viuen en contacte amb el medi natural, que saben llegir el paisatge. Parlem, doncs, d'una pràctica molt arrelada, ja que els seus brots es mengen des de fa més de 3.000 anys. I també saludable, perquè els seus rizomes i arrels s'utilitzen des de ben antic en medicina per a tractar infeccions del renyó o de la bufeta gràcies a les seues propietats diürètiques.



GENER | FEBRER | **MARÇ** | **ABRIL** | **MAIG** | **JUNY** | JULIOL | AGOST | SETEMBRE | OCTUBRE | NOVEMBRE | DESEMBRE

## PIZZA D'ESPÀRRECS VERDS SILVESTRES

### INGREDIENTS

Per a la pizza:

- Un manollet d'espàrrecs verds silvestres
- 100 g de mozzarella de búfala
- 100 g de formatge de cabra
- Un grill d'all
- Oli d'oliva verge
- Dues rametes de romer

Per a la massa:

- 500g de farina
- 280ml d'aigua
- 7g de llevat de forn
- Oli d'oliva verge extra
- Sal fina

### INSTRUCCIONS

1. Mescleu la farina, el llevat i l'aigua en un bol ample. Barregeu-ho fins a formar una massa elàstica i deixeu-la reposar 30 minuts. Afegiu-hi oli, sal i torneu-la a pastar.
2. Feu-ne boles i deixeu-les fermentar durant una hora.
3. Després, estireu les boles amb un corró.
4. Prepareu la pizza posant-hi la mozzarella i el formatge de cabra a trossos com a base.
5. Escampeu-hi l'all picadet, el romer i els espàrrecs. Rageu amb oli i afegiu sal o orenga al gust.
6. Coeu les pizzes a 250°C al forn durant cinc minuts.





# ESPECTACLE INAUGURAL CIRC D'ARA MATEIX

GRATUÏT

27 i 28 d'abril, 17 h  
Plaça Margarida Xirgu

**LES FILLES DU RENARD PÂLE**  
*Résiste*

Risc, companyonia, confiança, virtuosisme, solidaritat...  
El millor circ contemporani et convida a pensar, qüestionar  
i submergir-te en mons singulars

**MERCAT DE LES FLORS**

**CASA DE LA DANSA**











FOTOGRAFIA: **JAUME FERRANDO**

**València, 27 de gener de 2024.** En la commemoració del Motí de Velluters, un dels primers aixecaments obrers documentats a la ciutat (1856), la Jove Muixeranga culmina la construcció d'una d'aquestes característiques torres humanes pròpies de la cultura popular i festiva del País Valencià.





## Els EUA

Randal Quran Reid fou detingut a Atlanta com a presumpte autor d'una compra fraudulenta a la Louisiana, estat on diu que mai ha posat un peu





# POLICIA ARTIFICIAL AMB ERRORS DEL SISTEMA

Casos d'identificacions incorrectes de persones sospitoses als EUA constaten que els programes de tractament de dades al servei de cossos de seguretat amplifiquen biaixos discriminatoris

TEXT: **NICOLAS LUPO SONNABEND**  
NOVA YORK

**R**andal Quran Reid conduïa per l'autopista interestatal als afores d'Atlanta (Geòrgia) quan una patrulla el va aturar. Era l'endemà del Dia d'Acció de Gràcies de 2023 i es dirigia a veure la seva família després de recollir el seu cotxe del mecànic. “Pensava que hi havia un problema amb el vehicle”, explica Reid. Després d'una sèrie de preguntes i un intent d'identificar-lo, els patrullers el van emmanillar, el van posar dins del seu cotxe i se'l van endur a la comissaria. “No em van voler donar cap més informació, a part de dir-me: ‘Hauràs d'esperar que les autoritats de l'Estat de Louisiana et vinguin a buscar’”. Totalment desconcertat, Reid desconeixia que tenia una ordre de cerca i captura per una presumpta compra fraudulenta a Nova Orleans. El principal problema, però, és que ell no havia trepitjat mai l'estat de Louisiana.

El cas de Reid és un més entre els nombrosos errors d'identificació per part dels departaments de policia dels EUA a causa de l'ús expansiu de la intel·ligència artificial (IA) i la confiança creixent en la seva efectivitat. Reid va ser identificat pel programari Clearview AI com un dels autors del delictes en comparar fotos de carnets de conduir amb les imatges preses per les càmeres de vigilància de la tenda on es va fer la compra fraudulenta. Ja fa temps que estudis i anàlisis de dades demostren que les tecnologies de reconeixement facial no són infal·libles, i des de l'àmbit acadèmic moltes especialistes es pregunten si aquesta vigilància s'està convertint en la versió

2.0 de la defenestrada política del *stop-and-frisk*, amb la qual la policia de Nova York tenia el poder d'aturar i escorcollar indiscriminadament a qualsevol que passés pel carrer, sempre amb un clar biaix cap a les persones no-blanques.

“Els sistemes d'IA aprenen a prendre decisions basant-se en dades d'entrenament, que poden incloure decisions humanes esbiaixades o reflectir desigualtats històriques o socials, fins i tot si s'eliminen variables sensibles com el gènere, el perfil ètnic o l'orientació sexual”, expliquen James Manyika, Jake Silberg i Brittany Presten, autores d'un estudi de la Universitat Harvard sobre aquestes tecnologies. Entre altres conclusions, les investigadores han pogut comprovar que les tecnologies d'anàlisi facial tenen percentatges d'error més alts amb certs segments de la població com les dones i les comunitats afroamericanes, perquè no estan tan representats en les bases de dades utilitzades per fer les anàlisis.

## REGULACIÓ A MARXA LENTA

Si bé el seu ús ha crescut exponencialment en poc temps, no es tracta d'eines noves. La policia de Nova York emprà tecnologies de reconeixement facial des del 2011. A més, la imatge de la gran majoria de la ciutadania dels Estats Units està en alguna base de dades governamental. De fet, l'FBI les va utilitzar per identificar molts dels individus partidaris del president sortint Donald Trump que van assaltar el Capitoli de Washington el 6 de gener de l'any 2021.

L'hermetisme amb què institucions i forces de l'ordre estan desenvolupant i implementant aquestes tecnologies és el que crea més desconfiança entre l'opinió pública. En molts casos, els mateixos agents desconeixen el funcionament dels algoritmes i el procés de presa de decisions. Activistes i investigadors en demanen més supervisió. “Una major transparència, regulació, auditoria i explicació de l'ús de tecnologies de reconeixement facial, i l'aplicació en contextos individuals, millorarien els desplegaments” d'aquests programes, expliquen Denise Almeida, Konstantin Shmarko i Elizabeth Lomas, investigadores de la Universitat de Londres especialitzades en privacitat, ètica i IA.

Davant la manca de directives clares sobre el desplegament d'aquestes noves tecnologies, als EUA són els estats i els municipis els qui improvisen la seva implantació a base de proves i errors. A San Francisco (Califòrnia), el Departament ►

Un estudi de la Universitat de Harvard conclou que les tecnologies d'anàlisi facial fallen més a l'hora d'identificar dones o persones afroamericanes

► de Justícia va aprovar fa uns anys un programa desenvolupat en col·laboració amb la Universitat de Stanford que elimina dels documents judicials els cognoms, la raça i el color d'ulls i cabells de persones processades, així com els barris dels quals són originàries. A l'altra banda del canal, a la ciutat d'Oakland es va prohibir l'ús de la IA per predir crims. A Nova Orleans, on el 2020 s'havien prohibit les tecnologies de reconeixement facial, es va fer marxa enrere dos anys més tard davant l'augment del nombre de delictes, i tot just tres mesos abans de la detenció de Reid.

#### PREDIR UN CRIM AMB ANTELACIÓ

Una de les grans polèmiques amb relació als biaixos de la IA rau en els programes utilitzats per policies locals per alertar de potencials crims. A *Minority Report*, el relat futurista de Philip K. Dick publicat el 1956, un agent prediu els delictes futurs gràcies a tres humans mutants, i acaba així amb la criminalitat. Avui, les noves tecnologies de control predictiu dirigeixen els agents policials a patrullar zones específiques, fins i tot indicant els carrers i moments del dia en què fer-ho. Aquesta política de policia preventiva intenta determinar les possibilitats futures que es cometi un crim concret en una zona determinada a partir del processament de dades existents.

A Plainfield (Nova Jersey) la policia local usa un programa similar per fer prediccions de robatoris de cotxes, assalts o agressions amb pistola. Amb el nom de PredPol (Predicció Policial), aquest protocol utilitza en les seves anàlisis tant la base de dades interna de la policia com informació d'altres departaments governamentals.

En un dels barris de Plainfield, amb àmplia majoria de població blanca, el programa va predir onze crims. En un altre, a uns deu minuts en cotxe del primer, però on no viu gent blanca, en va predir quasi 2.000 durant el mateix període de temps. No és una excepció. Aquest patró es repeteix de costa a costa, amb àmplia disparitat de prediccions en barris d'un mateix districte depenent de la composició poblacional.

Les prediccions algorítmiques emmirallen les estadístiques de detencions per barris. Si la proporció de delictes i arrestos per capita és més acusada entre la comunitat no blanca, nombrosos estudis també han provat que, davant la sospita d'haver comès un mateix delicte, les persones afroamericanes

tenen més possibilitats de ser arrestades que les persones blanques. “En general, la nostra anàlisi suggereix que l'algoritme, en el millor dels casos, reproduïx els patrons dels agents de policia”, conclou l'estudi de la Universitat Harvard. “I en el pitjor, reforça aquests patrons si es fes cas a les seves recomanacions.”

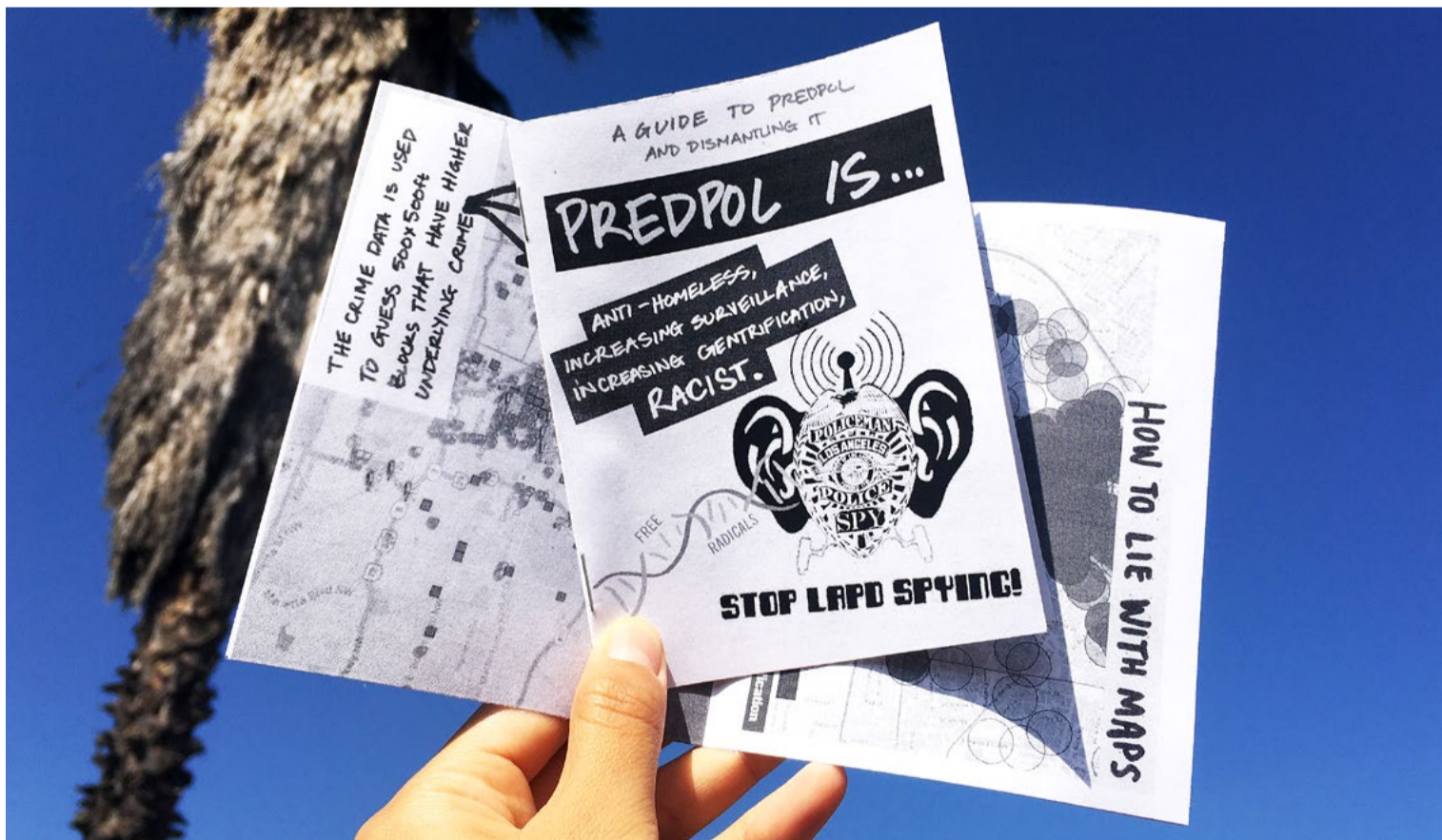
L'ús d'aquest tipus de programes per la policia ha començat a generar preocupació entre els òrgans legislatius. A principis d'any, set senadores i congressistes demòcrates van enviar una carta al Departament de Justícia federal i van assenyalar que “l'evidència creixent indica que les tecnologies de policia predictiva no redueixen la delinqüència”. “En canvi,” conclouen, “empitjoren el tracte desigual de les forces de l'ordre vers els estatunidencs no blancs”.

Però aquests sistemes de prediccions no s'usen només entre els departaments de policia, sinó també en les corts de justícia. COMPAS és un altre programa que analitza el risc de reincidència d'una acusada. Els diferents barems que empra són: el risc previ al judici, utilitzant informació sobre estabilitat habitacional, situació laboral, els vincles comunitaris i ús de substàncies il·legals; les probabilitats de nous crims, i fa servir la base de dades sobre els antecedents criminals, indicis de delinqüència juvenil o la relació amb les drogues i el risc de violència després de l'alliberament, a partir del seu historial conflictiu previ, l'edat a la qual la persona va ser arrestada per primer cop o problemes en l'àmbit educatiu.

Molts d'aquests sistemes estan entrenats d'acord amb mostres que impliquen una majoria desproporcionada d'homes, i no inclou tants factors sensibles a les dones a l'hora d'avaluar la seva potencial reincidència, com ara el paper del trauma, la victimització sexual prèvia, la inestabilitat de les relacions personals o l'estrès parental. En un dels seus estudis sobre COMPAS, l'experta en matèria d'assessorament de riscos Melissa Hamilton assegura que el programa “sobrepronostica el risc de reincidència de les dones i, per tant, condueix a condemnes injustes per a les delinqüents”.

#### SENSE RESPONSABILITATS

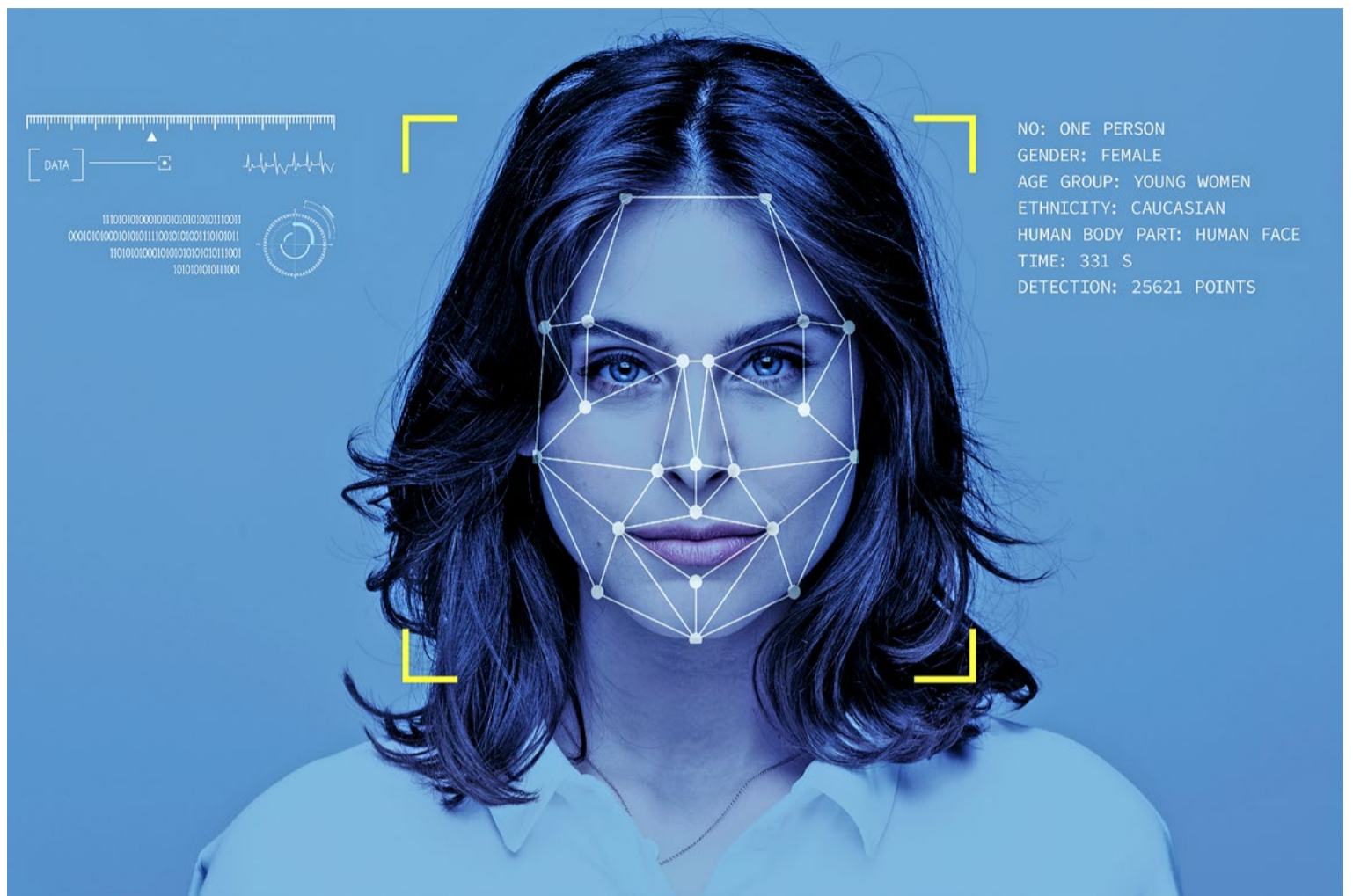
Quan Reid va arribar emmanillat a la comissaria d'Atlanta i el van processar, la policia li va comunicar les acusacions que pesaven sobre ell a Nova Orleans: amb tres individus més, hau-



Una activista sosté un fullet que critica els biaixos racistes del Predpol, el programari per predir robatoris usat per la policia a Plainfield (Nova Jersey)



Una simulació del funcionalment del programari Clearview AI, que va servir per identificar Randal Quran Reid



ria anat a una tenda per comprar de forma fraudulenta articles de luxe per valor de 12.000 euros. Reid, entre desconcertat i enfadat, va repetir que era innocent. “El policia em va mirar i va dir que semblava la mateixa persona que apareixia a la pantalla de l’ordinador”, explica. Deu la seva llibertat a la relació del seu pare amb un advocat, Gary Andrews. “Si no arriba a tenir aquest contacte -explica el mateix Andrews- hagués estat diferent”. En assabentar-se de la situació, el lletrat va agafar el telèfon i va contactar amb un amic de professió a Nova Orleans. “Em va dir que ja sabia què podia haver passat -relata- i em demanava que li enviessin les fotos”. Una ràpida cerca del seu col·lega de Louisiana va demostrar les diferències físiques entre l’acusat i l’autor del crim: l’individu de la càmera de vigilància “tenia una piga al coll i aparentava pesar quinze o vint quilos més” que Reid.

Els biaixos discriminatoris, així com el respecte a la privacitat, són dos dels elements essencials que definiran els drets de la ciutadania amb relació amb el desplegament massiu de la IA en el sistema de justícia i de seguretat. Per a Denise Almeida i les seves companyes d’investigació, les noves regulacions han d’anar en paral·lel a les ja existents en matèria de privacitat, utilització de dades, protecció de drets i contra la discriminació, però adaptant-se al nou context.

Les noves tecnologies de control predictiu dirigeixen els cossos policials a patrullar per zones concretes i especifiquen fins i tot l’hora del dia en què cal anar a un determinat carrer

Però, quanta privacitat està disposada a cedir la ciutadania? En el seu estudi “L’ètica de les tecnologies de reconeixement facial, la vigilància i la responsabilitat en una era d’intel·ligència artificial”, argumenten que no és el mateix una empresa que desenvolupa un sistema de reconeixement facial per desbloquejar l’ordinador -que implica que la usuària accepti aquesta operació- que la instal·lació de càmeres d’identificació en espais públics sense que la població ho accepti de manera activa. “Hi haurà distinció entre les expectatives [de les persones], si es tracta d’un espai controlat i més privat on l’individu n’és conscient i se l’ha informat de forma transparent, i la utilització de sistemes de reconeixement en espais més amplis i un ús de dades més massiu”.

Mentre els governs i reguladors lluiten per controlar el desenvolupament de la IA, des de l’acadèmia i la investigació es proposen algunes mesures que podrien contribuir a equilibrar els potencials errors. Per exemple, “diversificar les persones que treballen en aquest camp, perquè aquesta gent estarà més equipada per anticipar, avaluar, i descobrir els biaixos, així com relacionar-se amb les comunitats afectades per aquests”, assenyala l’equip d’Almeida.

Reid va passar set dies en una cel·la i encara en pateix les conseqüències. “De vegades, estic al llit i no puc deixar de pensar en què hagués pogut passar si no arribo a tenir accés a un advocat -explica-. També em poso nerviós cada cop que veig una patrulla”. No hauria estat estrany, afegix Andrews, el seu advocat, que una altra persona amb menys recursos hauria optat per declarar-se culpable per poder sortir de la presó amb una sentència lleu abans que arriscar-se a un judici i perdre’l. El contracte entre Clearview AI, l’empresa de reconeixement facial, i la policia de Nova Orleans, estipula que el programa només ha de ser un element de suport per als cossos de seguretat en la resolució de delictes. En canvi, l’agent que estava a càrrec del cas de compra fraudulenta, va llençar l’ordre de captura contra Reid amb una sola prova: la comparació fotogràfica que va oferir el programa de reconeixement facial. ●

# Transició energètica, la nova petja colonial a Xile

La bombolla de l'hidrogen 'verd' i les fonts renovables, impulsada des de la Unió Europea, exerceix a l'Amèrica del Sud una pressió que recorda anteriors processos especulatiu, com el del gas i el petroli

**E**ls darrers tres anys s'ha incrementat notablement l'atenció cap a les temàtiques energètiques. La crisi climàtica, d'una banda, i les noves guerres, de l'altra, ens han permès aprofundir en el fet que el consum energètic té sovint conseqüències nefastes. En aquest moment històric en què és cada cop més difícil aprofundir en els temes i abordar-los de manera sistemàtica, sovint la solució tecnològica com a panacea de tots els mals resulta ser l'única via per als mitjans de comunicació dominants i per a la política institucional.

D'una d'aquestes mancances d'aprofundiment neix la bombolla de l'hidrogen, una narrativa tòxica *made in* Unió Europea, que ha acompanyat cada projecte futur de "transició verda", primer a Europa i després a altres territoris del món, amb especial rellevància en l'Amèrica del Sud. Com en qualsevol bombolla especulativa, les empreses europees i nord-americanes actives en els sectors del petroli i el gas, de la producció de plàstic, dels transports i dels pesticides han exercit pressions tant a les regions perifèriques del Mediterrani com a Àsia i Sud-amèrica. Desafortunadament, hi ha poques novetats en l'horitzó: així com va passar amb les mines, els rius, el gas i el petroli, el con sud-americà és vist com un vast territori per explotar, amb el consentiment tàctic de governs locals miops o propensos a la corrupció. Aquest

fenomen s'ha manifestat en els últims anys també en el sector de les energies renovables. Precisament aquestes, juntament amb el creixent interès per l'extracció de minerals rars, han obert pas a aquesta nova i extensa bombolla de l'hidrogen *verd*.

Un dels casos més icònics és el de Xile. La carrera electoral que va prosseguir a l'*Estallido* social de l'any 2019 ha premiat Gabriel Boric, malgrat les seves múltiples contradiccions, ja que la seva fórmula per marcar perfil en les qüestions ambientals ha estat proposar Xile com un dels hubs globals de l'hidrogen *verd*. Com sovint ocorre en aquestes circumstàncies, les relacions bilaterals amb els països interessats en l'hidrogen i els acords preliminars amb les empreses productores han passat per davant de l'adaptació de l'entorn a aquest nou sector industrial, que presenta notables complexitats tècniques i riscos tant de producció com d'estabilitat en el mercat. A Xile, la producció d'energies renovables es concentra a les regions desèrtiques del nord, més insolades, estretament connectades amb les noves mines de terres rares, formant d'aquesta manera un triangle de neocolonialisme on el tercer negoci és el de l'hidrogen *verd*. Al sud extrem del país, en canvi, el vent i les perspectives de desenvolupar l'energia eòlica a la regió de Magallanes desperta l'interès dels productors europeus d'hidrogen, sempre a la recerca de fonts energètiques renovables a gran escala.

Als indrets anhelats pels oligopolis del sector, es promet crear llocs de treball però, a Magallanes, per exemple, no hi ha una gran taxa d'atur

Però els projectes xilens potser ens mostren també una altra possible utilització de l'hidrogen, és a dir, la producció de combustibles sintètics. Les empreses promotores són totes europees. Les promeses són moltes, però estan escrites en llocs com Roma, Berlín, París o Houston, sense tenir en compte el context local. Com ens explica María Paz Aedo, membre del Centre d'Anàlisi Socioambiental (CASA): "A Xile, la promoció de l'hidrogen *verd* està orientada principalment a l'exportació per satisfer la demanda de fertilitzants i combustibles sintètics al Nord Global, principalment al mercat energètic europeu". Segons aquesta investigadora, "els acords que països com Xile i Colòmbia han signat per a la provisió d'hidrogen i minerals estratègics per a l'electrificació, com el liti i el coure, corren el perill de reproduir les pràctiques extractivistes que històricament han caracteritzat la producció i l'exportació de combustibles i minerals". En aquest sentit, creu que "el que podria ser una oportunitat per a transicions energètiques justes, corre el risc de ser reduït a la substitució de fonts energètiques amb les mateixes lògiques de producció i consum, dificultant d'aquesta manera un canvi més substancial d'aquestes dinàmiques, que són a la base de la crisi ecològica, energètica i climàtica a escala local, regional i global".

Síntoma clar de l'aproximació colonial són les promeses sense saber si realment responen a necessitats locals. Als territoris on arribarà



Un dels generadors eòlics que alimenten la planta d'hidrogen 'verd' de Haru Oni, a Punta Arenas, impulsat per un grup on participen els principals gegants energètics europeus i dels EUA

la indústria de l'hidrogen, s'augura la creació de molts llocs de treball, com va afirmar l'alcalde de Punta Arenas, Claudio Radonich, el mes d'octubre en una entrevista. No obstant això, en llocs petits com les ciutats de Magallanes, l'arribada de diversos milers de treballadors especialitzats procedents d'altres regions pot comportar un canvi estructural en la mateixa urbs i en els serveis, amb repercussions socials inevitables. A més, com confirma Aedo, la regió de Magallanes no té problemes d'atur.

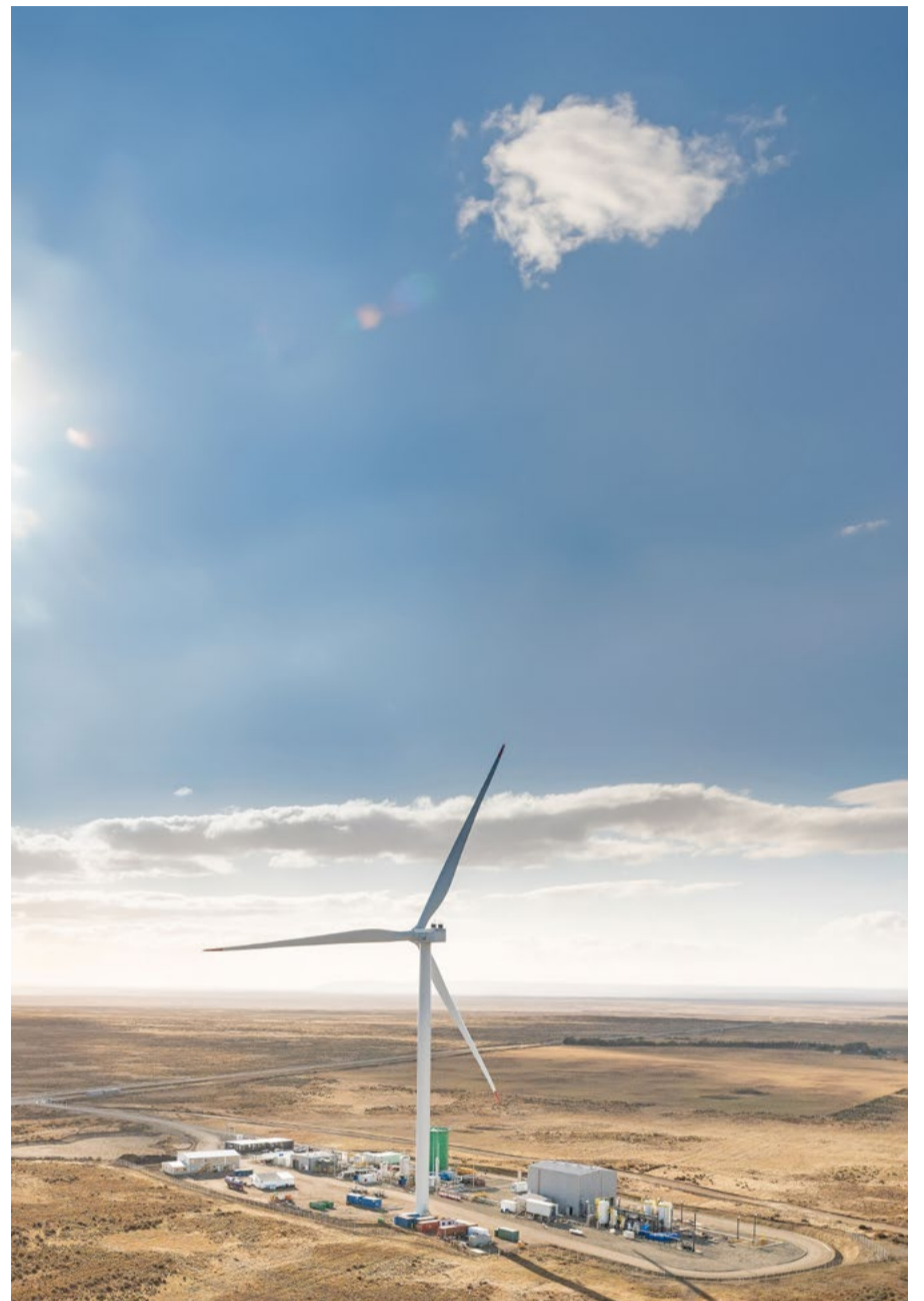
Un altre exemple d'aquest modus operandi és la reutilització del CO<sub>2</sub>. La producció de combustibles sintètics implica l'ús d'hidrogen i l'addició d'anhídrid carbònic, però, què passa si el lloc triat, per les condicions atmosfèriques favorables i per una petjada de carboni generalment baixa, no en disposa del necessari per al procés productiu? La solució ha estat importar el CO<sub>2</sub> generat per la indústria cervesera argentina, transportant-lo en camions de benzina. En un futur es planteja portar-lo des del centre al sud de Xile per carretera i, per tant, utilitzant combustible fòssil. Quin sentit tenen projectes d'aquesta mena? On resideix la viabilitat i la sostenibilitat d'aquestes idees? Ressalta l'arrogància del colonitzador i la manca de sagacitat en examinar detingudament el territori. Les energies renovables intensives i extensives, les mines de minerals rars i les àrees de producció d'hidrogen per a l'exportació estan promocionant nous cicles

extractivistes en zones que abans es consideraven incontaminades.

Reprenent les paraules d'Aedo, "la promoció de noves fonts energètiques com l'hidrogen verd i dels minerals anomenats 'estratègics', com el liti i el coure, està rebent el suport d'una narrativa que apel·la a la solidaritat dels països on aquests elements estan disponibles o tenen algun potencial de producció cap als mercats globals que estan intentant reduir les emissions de gasos d'efecte hivernacle".

"Aquesta idea de solidaritat amaga els alts costos socioecològics que la producció minera i energètica té en els territoris on s'instal·len els megaprojectes i la concentració dels beneficis fora d'aquests territoris. Per això diem sí a la transició, però no d'aquesta manera, no reproduint les històriques desigualtats i explotacions que aquests mercats i models de producció han significat per a les comunitats i els ecosistemes del Sud Global", rebla Aedo.

Desafortunadament, com sovint passa en aquests moments de transició d'una tecnologia a una altra, hi ha tots els ingredients que s'han vist en el passat quan es forma una bombolla especulativa: es llancen molts projectes faraònics, es modifiquen les planificacions de cada país, es crea artificialment un mercat, es posen en marxa projectes pilot. Després la bombolla esclata i els costos recauen sobre els territoris i la seva població.



La qüestió roman pràcticament invariable, tant si ens trobem a Xile com a Europa: es tracta en essència d'entendre quina mena de transició volem i per a qui, no només en termes de producció d'energia del futur. L'elefant a la sala és la necessitat de reduir els consums i reorganitzar els llocs de producció i consum d'energia; hi ha poques alternatives i no podem esperar a resoldre el problema amb tecnologies miraculoses. Igualment, el cas xilè demostra que el colonialisme i els nous cicles extractivistes no porten beneficis a la transició ecològica, sinó que només serveixen per perpetuar la destrucció i mantenir intactes els desequilibris de poder. ●

TEXT: **FILIPPO TAGLIERI**  
INVESTIGADOR I ACTIVISTA  
DE RECOMMON

# Sally Hayden

periodista d'investigació

“No hi ha una ‘crisi migratòria europea’: és una crisi de desigualtat global”







Després de dedicar sis anys a investigar la ruta migratòria més letal del món, la periodista irlandesa Sally Hayden ha escrit *Cuando lo intenté por cuarta vez, nos ahogamos* (Capitán Swing, 2023). El llibre, que recull el testimoni de centenars de persones que intenten arribar a Europa des d'Àfrica i són retingudes en centres de detenció a Líbia o segrestades per contrabandistes, mostra una de les cares més cruels de les polítiques antiimmigració de la Unió Europea. Hayden ha estat guardonada en diverses ocasions i ha col·laborat amb mitjans com *The Irish Times*, *The Guardian*, *The New York Times*, Channel 4 News, NBC News, *National Geographic*, NPR o Telesur English. Hi conversem amb sobre la responsabilitat, tant d'institucions com de la població, en el rastre de sang que deixa la política europea de fronteres

TEXT: ANNA CELMA

FOTOGRAFIA: JÚLIA MOLINS





**Per què vas decidir emprendre aquesta investigació?**

No volia que fos només una col·lecció de proves i testimonis sobre les conseqüències de les polítiques europees ni una llista d'abusos i de vulneració de drets humans, sinó també una documentació d'històries humanes. Volia explicar també com la gent arriba a aquestes situacions, i què s'hi troben. Era important posar el focus en causes d'aquestes rutes, de les migracions o el tràfic de persones.

**Com expliques, hi ha un “genocidi” en el mar Mediterrani. Fa anys que totes les rutes -Turquia, Algèria, les illes Canàries- han esdevingut cementiris submarins. Els centres de detenció de Líbia, on hi ha centenars de milers de persones retingudes, han estat un secret a veus. Com pot haver-hi encara tanta indiferència?**

Ens hem distanciat de les conseqüències humanes de les polítiques. Molta de la retòrica que s'ha emprat allunya i deshumanitza. La manera com s'usa la paraula *migrant* ja genera distància, no destil·la que són persones com nosaltres, que emprenen rutes perilloses, que tenen famílies, esperances i somnis. Aquest terme pot referir-se a homes, dones i fills o famílies senceres, que han estat retingudes indefinidament en centres de detenció, uns espais que s'han comparat amb camps de concentració. Quan diem “tants migrants ofegats al Mediterrani” és com si no importés gaire. Si diem que són *turistes*, les rescatem; però si diem que són *migrants*, el seu dret a la vida no importa. Tots nosaltres, europeus, hem de qüestionar el llenguatge, en particular el que usen des del poder, on potser hi ha certes motivacions i desitjos que no són coherents amb els estàndards de drets humans. Quan parlo amb polítics que han llegit el llibre, em diuen que implementen determinades polítiques perquè pensen que és el que la ciutadania vol. Vaig escriure el llibre perquè volia que reflexionéssim sobre si ens sentim còmodes amb el que s'està fent en el nostre nom.

**Les polítiques antiimmigració de la UE empitjoren la mateixa crisi que diuen voler resoldre?**

Es destinen milers de milions d'euros a intentar aturar les migracions des d'Àfrica. Part d'aquests diners estan sostenint dictadures, milícies, militaritzant fronteres i enfortint els sistemes opressors. A llarg termini, són polítiques que fan créixer les raons per les quals hi ha persones que han de marxar. Per exemple, al Sudan, el conflicte armat que enfronta des de fa deu mesos l'exèrcit i el grup paramilitar Forces de Suport Ràpid (RSF) està relacionat amb el finançament antimigratori de la UE. Ja han estat desplaçades vora deu milions de persones. Crec que moltes polítiques es fan pensant en el curt termini i molta despesa no és transparent i està comportant desestabilització. Ha d'haver-hi més supervisió d'aquests diners i de com s'estan gastant.

**El llibre ens permet seguir diverses persones al llarg del seu viatge i conèixer les violències que afronten en el recorregut.**

Em van contactar persones a Líbia per primera vegada el 2018. Abans d'això, n'era conscient, però fins que no parles directament amb algú afectat, no t'adones del nivell de sofriment. Tanmateix, la situació que viuen aquestes persones no s'està tractant com una emergència. Em vaig adonar que hi hauria d'haver parat més atenció i volia rectificar. És també el meu viatge de descobriment, perquè em va costar temps reunir totes les peces, han estat anys de parlar i conèixer gent, de conversar i de reunir-me amb les seves famílies. Alhora, vaig estar cara a cara amb contrabandistes i vaig entrar en contacte amb les agències d'ajuda que se suposa que intervenen sobre terreny, però que a vegades tenen una capacitat molt limitada. També vaig ser en un vaixell de rescat. Fins i tot he arribat a estar sota una investigació criminal per contrabandista. Vaig contactar amb centenars de persones recloses dins de diversos centres de detenció libis, on els telèfons no estan permesos, els han d'amagar, per això t'envien missatges clandestinament. El meu mòbil començava a sonar a mitjanit i em quedava desperta durant hores, fins a la matinada, recollint la informació del dia. Al matí, l'enviava a les ONG, perquè sabessin què passava: si hi havia gent que necessitava ajuda, si no els havien alimentat durant dies, si una dona embarassada requeria atenció mèdica...

**És difícil fiscalitzar i responsabilitzar els nostres governs i responsables polítics?**

No soc activista i vull protegir el meu paper com a periodista, com el d'algú que ofereix informació fiable. Però diria que, en primer lloc, cal informar-se: assegurar-nos que sabem què està passant i fer-nos preguntes. Comprometre's. És molt fàcil mirar cap a un altre costat.

**Has passat molts anys investigant. És excepcional, tenint en compte la precarietat en el sector periodístic?**

Probablement, però vaig apostar per sacrificar moltes coses. He estat *freelance* sempre, no tinc una casa, ni hipoteca, ni fills. Només he necessitat guanyar prou diners per sobreviure. Si hagués tingut una família, un cotxe, un treball d'oficina, potser no hauria pogut fer aquesta investigació. La vaig començar quan tenia 28 anys i ara en tinc 34, així que han estat sis anys de la meua vida. Crec que molts periodistes no tenen la possibilitat de dedicar tant de temps a un projecte. Volia escriure aquest llibre perquè en els reportatges tens molt poc espai. Odio criticar els mitjans, perquè crec en el periodisme, però en un article hi ha certes coses que simplement no tens l'oportunitat d'aprofundir més. No tens marge per investigar i explicar sistemes complexos i el paper que juguen.

“Part dels recursos de les polítiques antiimmigració europees sostenen o enforteixen dictadures, milícies i sistemes opressors”

**Has tingut dificultats per publicar els teus reportatges?**

He escrit sobre el tema gairebé a tot arreu, però en el llibre hi ha informació que en el seu moment no vaig poder publicar. Hi ha editors que m'han dit: "No necessitem més històries sobre la gent que mor al mar. Per què hem d'invertir a cobrir-ho quan ningú ho llegeix?". Precisament per tot això sentia que el que havia descobert havia de fer-se públic. Hem de ser capaces de demostrar que els lectors valoren aquestes cobertures. L'estiu passat, *The New York Times* em va demanar que escrivís un article d'opinió sobre la situació. El titular que van posar-hi va ser "Les morts massives es normalitzen". Va ser molt impactant veure-ho a la portada. El problema és que és habitual que ho normalitzem, quan hauria de ser reconegut com una emergència. D'alguna manera, s'ha abandonat aquesta urgència.

**Hi ha una sensació d'impotència a causa de les crisis superposades?**

Sí, a vegades em sento impotent, com si les coses anessin cada vegada pitjor. Al Congo, ara mateix, s'ha desplaçat forçosament a set milions de persones. Vaig estar al Níger l'any passat, on hi ha una crisi de desnutrició i molta gent passa fam. Tot això s'està ignorant.

**Però, d'altra banda, hem vist formes diferents d'abordar les situacions de les refugiades, per exemple, en el cas d'Ucraïna, quan Europa va obrir les fronteres per acollir les sol·licitants d'asil. S'ha demostrat que hi ha la possibilitat i la capacitat de fer les coses d'una altra manera?**

Va ser xocant. Als periodistes que informàvem sobre les fronteres d'Europa i el tracte als refugiats, sempre se'ns havia dit que una política més empàtica era impossible. I, de sobte, va quedar clar que era possible, però que no s'estendria a altres persones. Hi ha una doble moral. El que està passant a Ucraïna és terrible, però també passa a molts altres països i les diferències en l'abordatge evidència la deshumanització de determinades persones. La imatge mediàtica dels refugiats ucraïnesos és del tot diferent respecte a les cobertures habituals: d'Ucraïna veiem històries individuals, fotos de persones somrient, amb els seus fills i els seus animals... En canvi, les imatges de les persones que arriben a les costes europees habitualment mostren un relat menys empàtic.

**Es tendeix fins i tot a criminalitzar.**

Sí. Mentre investigava, vaig ser molt conscient que la pobresa també és una amenaça per a la vida. Crec que pot ser difícil per a molts europeus imaginar els impactes de la pobresa a països com Sierra Leone, on vaig viure un any mentre escrivia. No hi ha atenció sanitària i l'esperança de vida és de 25 anys menys que a Europa. La gent mor per raons evitables: al voltant d'una de cada setze dones mor durant el part i el 10% dels infants mor a l'edat de 5 anys. En general, no s'associa el terme *migrants econòmics* a un intent de salvar la teva vida. S'utilitza el terme *crisi migratòria* o *crisi migratòria europea*, però penso que cal replantejar-ho.

**Com ho replantejaries?**

És una crisi de desigualtat global. Les persones que fan aquests viatges no necessàriament tenen gaire en comú les unes amb les altres. A Líbia hi havia persones de tota Àfrica, a vegades de l'Orient Mitjà, fins i tot d'Àsia. L'única cosa que comparteixen és que no poden accedir a les rutes legals per viatjar, obtenir visats o pujar a avions. Aquesta és la realitat per a la majoria de la població mundial i no pas la llibertat de viatjar que donem per descomptat. He viscut a diferents països d'Àfrica, tècnicament, com a migrant econòmic, però m'ha estat molt fàcil aconseguir feina. Era una *expat*. Mentre que quan algú d'Àfrica es trasllada a Europa, se li diu *migrant*. Definitivament, hi ha una gran doble moral en joc. Es parla molt de com envellaix la nostra població, que necessitem gent per als treballs de les cures o per al sector serveis, però no es pensa en tots aquests joves africans amb talent que busquen feina. Suposo que és racisme.

**Volia parlar sobre el finançament de la cooperació internacional. Hi ha moltes veus al Sud Global que demanen finançar directament organitzacions locals, sense intermediaris occidentals.**

No em sento preparada per comentar el sector de les ONG, però espero que el llibre doni una mica més de consciència sobre com poden estar funcionant les coses. Vaig ser dues vegades a Somàlia el 2022, durant una sequera terrible, desenes de milers de persones van morir. Em preguntava qui distribuïa aliments perquè hi havia, òbviament, molta població famolenca desplaçada als camps. Les grans organitzacions de cooperació, les agències d'ajuda, no ho feien: era gent local, per mitjà del micro-mecenatge de la diàspora. Persones somalis, des d'Europa i els EUA, enviaven diners que es feien servir per preparar paquets de menjar. Vaig pensar que era la millor forma d'ajuda exterior, perquè arribava directament. Permetre l'entrada a Europa d'una persona somali, perquè aconseguixi feina i pugui enviar una part del salari al seu país d'origen. Actualment, [dels diners de la cooperació internacional], hi ha una gran proporció que es destina a despeses generals: vols dels funcionaris, salaris, lloguer d'oficines... La immigració és la millor forma d'ajuda exterior.

**Permetre la migració des del Sud Global seria també una forma de reparació pel passat colonial?**

No és només el passat colonial, sinó el mal que s'està fent en l'actualitat. A Somàlia, la sequera és resultat del canvi climàtic, i aquest país no produeix les emissions, ho fan els països rics, occidentals. Un altre exemple és la sobrepesca al Senegal. Escrivint sobre aquesta ruta de migració, em vaig reunir amb pescadors que explicaven que un dels grans problemes a l'Àfrica Occidental és la sobrepesca de vaixells estrangers, alguns d'ells, europeus. Per aquesta raó, no poden guanyar-se el jornal amb les formes de vida tradicionals i, en canvi, ara usen les seves barques per transportar gent a Europa, en viatges llargs i perillosos. Diuen que no tenen altra manera de sobreviure.

“Ens hem distanciat de les conseqüències humanes de les polítiques i volia reflexionar sobre si ens sentim còmodes amb el que s'està fent en nom nostre”





De vegades no som conscients de com estem realment involucrats en aquesta situació per mitjà de les nostres accions en tots aquests països: les relacions comercials, l'extractivisme i el dany a llarg termini que està causant.

**Quines reaccions ha despertat la publicació del teu llibre entre els diferents agents implicats?**

Moltes de les meves fonts treballen per a les Nacions Unides o per a la UE, i la majoria s'alegren de la publicació. No vull que ningú llegeixi el llibre i pensi que tothom que treballa per a aquestes agències és terrible. Hi ha molta gent en el sistema que se sent molt incòmoda amb com s'han fet les coses, amb el que se'ls demana que facin o defensin. Volen canviar-ho, però no saben com i això és el més frustrant. Explicar-ho, fer-ho públic, potser ajudarà una mica. El mes de novembre de 2023 vaig intervenir al Parlament Europeu; suposo que és un reconeixement. Pel que fa als testimonis, no ha de ser fàcil llegir-lo. Moltes de les persones que apareixen en el llibre han arribat a Europa i moltes d'elles estan treballant i aprenent l'idioma del territori on viuen. Crec que molta gent, una vegada aconsegueix arribar a Europa, no vol tornar a pensar-hi. És el pitjor moment de la vida d'algú, és molt deshumanitzador. Ningú no vol patir això. Algunes persones m'han dit: "ens alegra que escrivissis el llibre, però no el volem llegir". No volen reviure-ho, sinó arribar a un lloc on puguin reconstruir la seva vida. Ser felices. ●

“El mal s'està fent ara, no només en el passat colonial. A Somàlia, la sequera és resultat del canvi climàtic, tot i que no produeix les emissions, ho fan els països rics, occidentals”





**21 relats i  
21 il·lustracions  
en un sol llibre**

**Compra'l ara  
a [directa.cat](http://directa.cat)**



**CAPLLETRA  
FICCIONS  
IL·LUMINADES  
PER LA  
DIRECTA**

**Digitalització  
amb sobirania tecnològica**

**SomNúvol**  
.coop

- Som cooperativa
- Som tecnològica
- Som programari lliure

► [hola@somnuvol.coop](mailto:hola@somnuvol.coop)

**Assegurem  
compromís**



**arc** 40 anys  
cooperant per  
transformar

[www.arc.coop](http://www.arc.coop)

una altra economia és necessària  
una altra forma d'estalviar ja és possible

**coop57**

serveis financers ètics i solidaris

[www.coop57.coop](http://www.coop57.coop)

**LA DESKOMUNAL**



Menú del dia  
de dilluns a divendres  
de 13:00 h a 15:30 h  
Reserves a 93 119 06 92

[ladeskomunal.coop](http://ladeskomunal.coop)

**AQUEST ESTIU,  
FOT EL CAMP!**



**Servei Civil  
Internacional**

[www.scicat.org](http://www.scicat.org)

**ger**

ENTITAT  
CULTURAL I  
ESPORTIVA

C/ del Pi 25. Ribes. (Garraf). Països Catalans  
08810. Tlf: 93 896 12 00. [ger@mesvilaweb.com](mailto:ger@mesvilaweb.com)

...aquest estiu posem la directa amb la nova web  
[www.entitatger.cat](http://www.entitatger.cat)

**KAMILOSETAS  
MUSKARIA**



**distribuidora llibertària**

[www.nodo50.org/kamilosetas](http://www.nodo50.org/kamilosetas)  
[kamilosetas@nodo50.org](mailto:kamilosetas@nodo50.org)

**Collectiu Ronda**

Defensem tots els teus drets

[www.cronda.coop](http://www.cronda.coop)  
T. 932682199



**Benvingudes a la  
comunitat del  
llibre crític**

Fes-te sòcia de la llibreria crítica  
**La Repartidora** des de 50€/curs

Descomptes · Llibres gratis · Assemblea anual de sòcies

C/ Reverend Rafael Tramoyeres 8 baix  
Benimaclet - València  
960 83 56 13 - [larepartidora.org](http://larepartidora.org)





LIBRERIA CRÍTICA DE BARRI  
CATÀLEG DE ROBA  
ESTUDIS COOPERATIUS  
I COMUNALS  
GESTORIA I ASSESSORAMENT  
ECONOMIES FEMINISTES

**LA CIUTAT  
'N V 'S 'B L E**

Riera d'Escuder, 38 (08028) · 932 989 947 · [invisible.coop](http://invisible.coop)

**La Directa utilitza els serveis de**

**foli verd  
gràfiques**

[foliverd.net](mailto:foliverd.net)  
[foli@foliverd.net](http://foli@foliverd.net)  
C. de la Llibertat 44,  
Gràcia, 08012  
Barcelona

**DEIXA'T MIRAR  
ANUNCIA'T  
A LA DIRECTA!**

[publicitat@directa.cat](mailto:publicitat@directa.cat)



**SOM energia**

Posa LA DIRECTA  
cap a l'energia verda i cooperativa!

*¡Ara amb preus  
més baixos!*

ASSOCIA'T  
I CONTRACTA  
LA LLUM



[somenergia.coop](http://somenergia.coop)



**EL MIL  
UNA HISTORIA POLITICA**

**SERGI ROSÉS  
CORDOVILLA**

**«DE LEJOS, EL MEJOR  
LIBRO QUE SE HA ESCRITO  
SOBRE EL MIL»**  
— JANN-MARC ROUILLAN

Un estudio minucioso  
y riguroso sobre el  
Movimiento Ibérico de  
Liberación y, por extensión,  
de los debates y prácticas  
políticas revolucionarias  
en el movimiento obrero  
autónomo de los setenta.

[VIRUSECTORIAL.NET](http://VIRUSECTORIAL.NET)





# Ideari





# EDITAR SENSE DEMANAR PERMÍS

TEXT: **INÉS MOLINA AGUDO**

FOTOGRAFIA: **VICTOR SERRI**

Les pràctiques d'autoedició han qüestionat la frontera que delimita qui pot o no permetre's fer cultura. El creixent protagonisme del fanzín obliga a prevenir-nos sobre la seva integració acrítica al cànon artístic, i alhora reivindicar-ne la capacitat per subvertir la divisió social del treball

**E**l mes de novembre, el Brooklyn Museum de Nova York inaugurava l'exposició "Copy Machine Manifestos: Artists Who Make Zines" (Manifestos de fotocopiadora: artistes que fan fanzins). La mostra es va presentar com la primera retrospectiva dedicada a la història d'aquest model d'edició als Estats Units. Iniciant la seva cronologia als anys setanta, va reunir una àmplia col·lecció de publicacions autoeditades, la majoria d'elles, impreses amb fotocopiadores, aparells que escapen a les exigències de l'art acadèmic. El mateix museu la va descriure com una proposta *canon-expanding* (ampliadora del cànon), pel fet que documentava la relació dels fanzins amb diferents subcultures i dissidències a l'hora de qüestionar els marcs establerts pel sistema artístic. No obstant això, en el plantejament base hi trobàvem la noció d'autoria, la demarcació estat-nacional, la progressió cronològica lineal i, amb tot això, la relocalització d'aquestes publicacions "díscoles" a la institució moderna de l'Art.

Si bé els fanzins han estat sempre considerats pel públic general un gènere menor, lletgista i aliè a l'esfera artística, aquesta exposició ens parla, en qualsevol cas, de la nova rellevància que els revesteix. I, per altra banda, ens remet a una forma d'assimilació que sepulta gairebé tot el que han tingut de confrontador: el seu escac a la individuació autoral i a la disciplina artística especialitzada i legitimada per a la creació, així com el seu rebuig a la noció de cànon a partir d'una pregunta radical sobre qui pot "crear", com i on.

#### SITUAR UN COMENÇAMENT

Aquest buidament de sentit radical s'impulsa en el presentisme característic del nostre temps; l'estrenyiment col·lectiu en un *ara* sense possibilitat utòpica cap enrere o cap endavant, més enllà de fugues malenconioses que perpetuen el que existeix. És per això que cal fer complexa la genealogia històrica del fanzín.

Stephen Duncombe, un dels seus primers estudiosos, els defineix com a publicacions no comercials i no professionals

distribuïdes per les mateixes creadores. En elles, l'amateurisme (la manca d'expertesa, la indisciplina) és més que accidental: és precisament el motiu de la seva aparició, perquè celebren el dret a l'expressió independentment de la formació o les condicions de partida de les seves gestadores. Seguint aquesta consideració, s'ha situat el seu sorgiment al voltant de moviments contraculturals com el punk; però també una mica abans, a l'escalf de les revoltes del 68, o fins i tot als anys trenta, quan aparegué la paraula *fanzine* per anomenar les revistes editades per *fans* d'algunes sagues de ciència-ficció. Es tracta de datacions molt recents, si tenim en compte que la mateixa aparició de la impremta (1440), que va truncar el monopoli sobre l'accés a la paraula escrita i, amb ell, a la cultura, ja va venir acompanyada d'irreductibles formes autoeditades de dissidència.

Imaginem així que els fanzins tenen alguna cosa a veure amb aquells fulletons en què alguns entorns obrers bolcaven les seves paraules, sense mediacions ni intèrprets, cap al 1830, tal com va estudiar el filòsof Jacques Rancière a *La nit dels proletaris* (1981). Cal tenir en compte, com va remarcar el professor Martí Perán, que la Comuna de París (1871), fita per a la possibilitat emancipatòria a l'Europa moderna, hi deixa la seva empremta. De fet, la Comuna va venir acompanyada d'un gran nombre de publicacions autoeditades pels mateixos col·lectius treballadors (per exemple, *La Commune*, *Le Cri du Peuple*, *Paris Libre*, *La Rouge* o *Le Pirate*), les quals van impulsar la imaginació popular. A mig camí entre el diari i el pamflet, es tractava de suports anòmals, de qualitat dubtosa, produïts per mans no entrenades a l'estètica burgesa. I, tanmateix, no són les "típiques" produccions culturals de la classe obrera, de denúncia de la misèria o celebració de la seva lluita, sinó que precisament desdibuixen la identitat de classe per mobilitzar les seves capacitats estètiques i intel·lectuals de formes inèdites.

A *Lujo comunal: El imaginario político de la Comuna de París* (Akal, 2016), llibre dedicat a aquesta gran insurrecció obrera, la professora de literatura Kristin Ross rastreja aquesta noció apuntada al títol, formulada per la Federació d'Artistes de la Comuna, com una alternativa per a l'exercici de l'art i el pensament situat fora del cànon burgès. El "luxe comunal" fa





referència a una manera de fer: més que el producte resultant, el més fonamental era posar a treballar les capacitats manuals i intel·lectuals alhora. Finalment, es tractava d'infringir un tall a l'ordre productiu que destinava una classe social al treball físic assalariat i una altra a les biblioteques. També implicava un desbordament de la tradicional divisió entre Belles Arts i arts decoratives o aplicades i, més que definir un estil artístic concret, buscava ampliar el nombre d'aquelles que podien crear.

FILS VERMELLS TRENATS

Podem reconèixer formes de luxe comunal a les tradicions polítiques anarquistes durant tot el segle XX. L'edició sempre en va ser una peça central, vehicle per a una cultura nova feta aflorar per les classes subalternes, agents de la seva emancipació. Podríem preguntar-nos, en darrer terme, què comprendríem si miréssim des d'aquesta perspectiva alguns esdeveniments d'autoedició contemporanis com els que es recullen en el directori compilat al seu web pel fanziner Monmagán.

Aquestes trobades es multipliquen des de fa dècades (Grapa & Tinta a Barcelona, Tenderete o Inclasificables a València, Pichifest o Autozine a Madrid, per esmentar-ne només algunes). Menció a part mereix el festival Edita, celebrat a Punta Umbría (Huelva) des del 1994. Si bé enfocat a les editorials independents, va ser fundat per Uberto Stabile, que començà a autoeditar fanzins quan era un adolescent a la València postfranquista. Són trobades que reivindiquen l'autogestió, el rebuig a les jerarquies i el dret a la cultura, a una cultura pròpia. Totes acullen projectes culturals no hegemònics i celebren l'agència de col·lectius que rebutgen els circuits culturals institucionals o que en són marginats.

UN ALTRA MENA DE MIRALL

A la darrera edició de Documenta (2022), gran esdeveniment quinquennal d'art contemporani celebrat a la ciutat alemanya de Kassel, es va habilitar un espai dedicat a l'edició independent on van participar diferents iniciatives fanzineres. Allí es van citar iniciatives com *HAMBRE*, un projecte editorial lèsbic creat a Santiago de Xile el 2019, que impulsa el treball de dones i dissidències a través de fanzins, exposicions i activisme gràfic; *microutopías*, radicada a Montevideo, que explora formats alternatius al llibre tradicional i abraça narratives antifeixistes i dissidents "en què es convida a jugar a pensar"; o el llegendari fanzín de còmic *Stripburger*, editat a Ljubljana (Eslovènia) des dels anys noranta. La fira alemanya es considera un termòmetre de les tendències artístiques contemporànies a escala global. I el 2022 s'hi van primar les maneres de fer, i no tant l'encavalcament d'obres i artistes concrets.

Es va encarregar el comisariat de l'esdeveniment al col·lectiu indonesi Ruangrupa, que entén la creació com un ecosistema cultivat per persones no necessàriament lligades a l'esfera artística i que s'arrela als carrers, escoles o hospitals. D'aquesta manera, la seva proposta a Kassel va barrejar pràctiques, infraestructures i disciplines des d'una matriu expandida que habilités processos de cooperació. La seva proposta

es va articular entorn del concepte "lumbung" ("graner d'arròs"), un sistema d'emmagatzematge comunitari practicat a l'economia popular indonèsia mitjançant el qual les collites es guarden per ser redistribuïdes posteriorment segons els criteris decidits en assemblea.

A Documenta es van assajar, així, formes de col·laboració, construcció de recursos i infraestructures d'ús comú, així com principis de redistribució dels pressupostos assignats ►

ELS FULLS OBRERS DE LA COMUNA DE PARÍS DILUÏEN LA IDENTITAT DE CLASSE AMB LA SEVA CAPACITAT ESTÈTICA



► per a l'esdeveniment. Partint del principi cooperatiu que caracteritza l'edició independent, s'hi va organitzar un espai anomenat *lumbung of Publishers* (graner de publicadores) que va reunir vint col·lectius editors procedents de tot el món per posar en comú les seves estratègies d'autogestió i supervivència. Els grups van presentar les seves publicacions, a més de produir-ne de noves in situ per mitjà d'una *lumbung Press*, una impremta instal·lada per a l'ocasió que podia ser usada per les participants; una estratègia per posar a la seva disposició els mitjans de producció evadint els protocols burocràtics que operen en aquest tipus d'esdeveniments. El que era comú de les iniciatives allí reunides és la seva naturalesa comunitària, "de base", que impulsa en els seus contextos estratègics col·lectives per autoeditar: prendre la paraula, el pensament, la imaginació.

#### FANZINS FETS PER "QUALSEVOL"

Aquesta edició número 15 de Documenta serà recordada per l'enrenou que va despertar a l'esfera pública alemanya, a causa no només del desconcert que van provocar les seves propostes, sinó perquè acollia diferents accions en suport a Palestina que li van valer dues acusacions d'antisemitisme. Allí van quedar palesos els límits de les institucions artístiques occidentals, benpensants en el seu contingut i inseqüents en la seva forma. Lucas Pretti, professor de la Universitat Autònoma de Madrid, està duent a terme una investigació sobre la impugnació dels processos de cooptació de les pràctiques subalternes

en el sistema artístic contemporani, a partir de la intervenció de Ruangrupa a la 15a edició de Documenta.

La contraposició de l'exposició al Brooklyn Museum i la *lumbung of Publishers* de Kassel ens parla de les contradiccions que habiten les estructures de l'art contemporani en relació amb

les pràctiques culturals de base, situades al marge o en contra de la institució Art. Aquest contrast ens mostra, finalment, de la diferència radical que nia als fanzins fets per "artistes" -com a la mostra no vaiorquesa- davant dels produïts per "qualsevol", entenent el "qualsevolisme" com a fonament d'una cultura inscrita, precisament, en aquesta genealogia comunal, de tradicions polítiques radicals en la crítica de la desigualtat i la construcció d'horitzons d'emancipació.

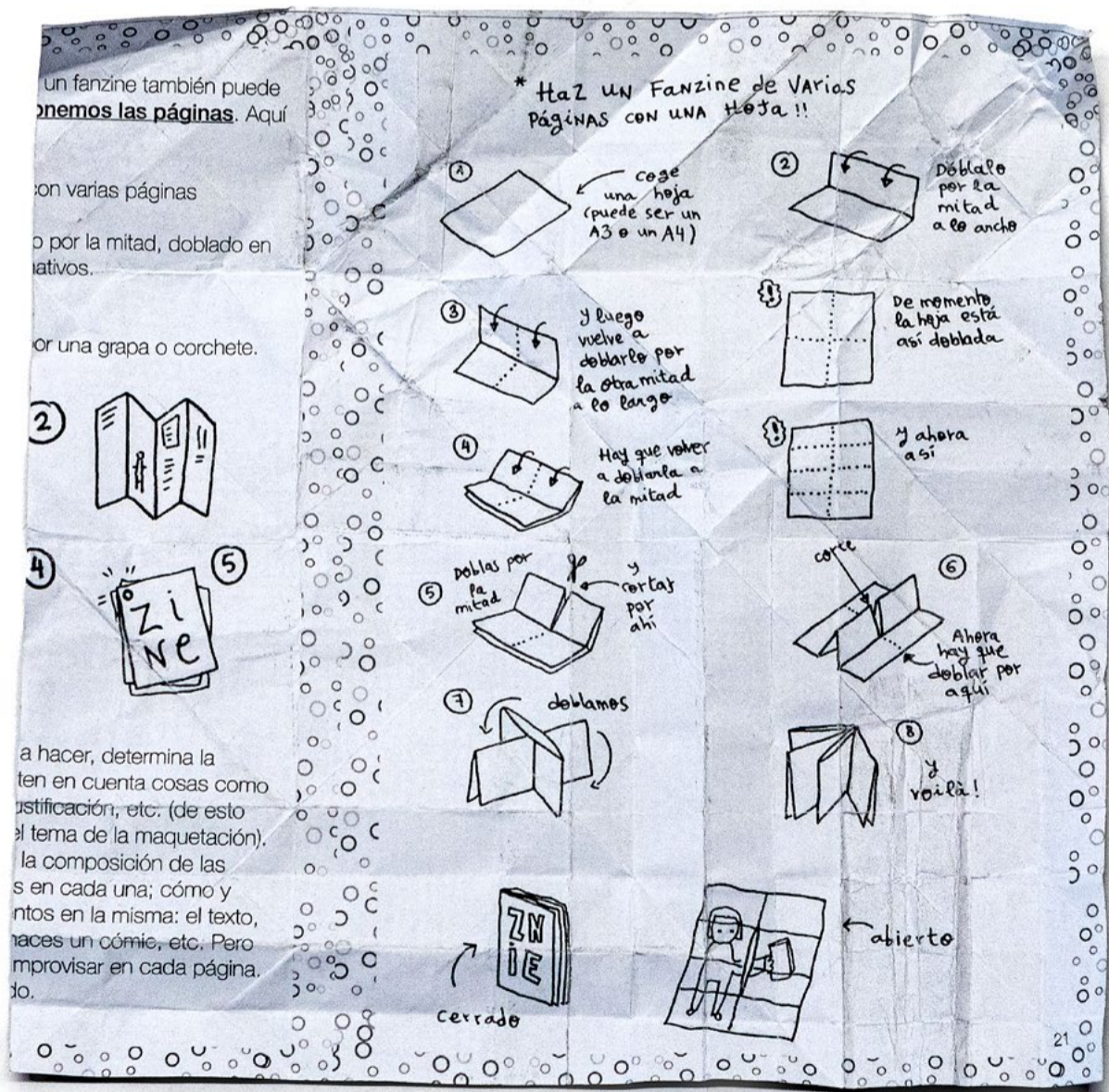
A la Comuna es va defensar que la bellesa havia de florir a cada racó i no únicament als espais privats o especialitzats.

Es tractava que l'art pogués integrar-se a la vida quotidiana i no es reclogués als museus, avançant-se a les avantguardes del segle XX. Si el luxe comunal significava la igualtat en "el que és millor", es tractava de confrontar la idea del repartiment de la misèria amb la del repartiment del fet bell, lúdic i intel·lectual com un dret de tothom. D'aquesta manera, pràctiques culturals marginades o subalternes com l'autoedició indicien aquesta estela d'imaginació política, fonamental per al nostre estret present. I episodis de desestabilització del sistema artístic des de la seva entranya, com la darrera Documenta, assenyalen no només una esquerra cada cop més fonda, sinó també la possibilitat d'una transformació. ●

## LA FIRA D'ART CONTEMPORANI DOCUMENTA DE KASSEL, VA DEDICAR UN ESPAI ALS FANZINS EL 2022









# Dones exiliades, el seu exemple és victòria

LA RECOMANACIÓ D'ÀNGEL CAMPABADAL

Entre el 27 de gener i el 13 de febrer de 1938, més de 450.000 persones, la majoria catalanes, van travessar la frontera amb l'Estat francès fugint del terror i la repressió de les tropes franquistes. Per a la majoria d'elles va començar un calvari de misèria, gana i malalties als camps de concentració. Tractades com a "indesitjables" per la llei francesa del 38 de novembre de 1938, els homes van ser reclosos en camps de concentració, i les dones i les criatures, repartides per diferents centres de la geografia francesa. Desenes de milers d'aquestes "indesitjables" no van acceptar retornar a "l'Espanya nacional" i van iniciar un llarg exili, sovint sense retorn.

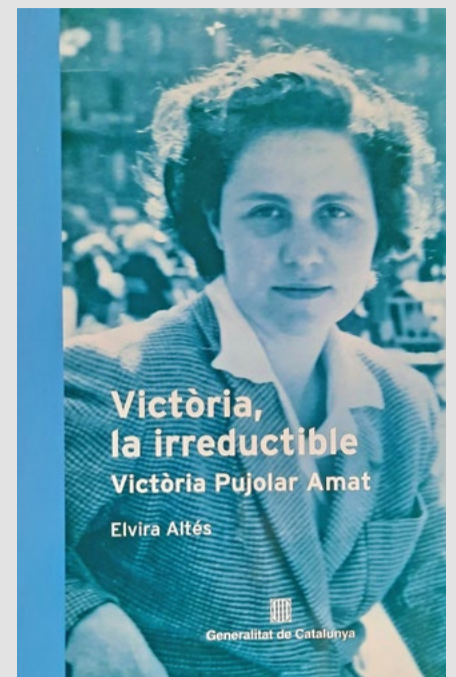
L'exili, com molt bé escriu Jordi Font Agulló en el número 324 de la *Revista de Catalunya* (octubre-desembre de 2023), és indissociable de la història del segle XX i dels inicis de l'actual. Comprendre la contemporaneïtat implica l'anàlisi de les ambivalències d'aquest fenomen. No ens podem estendre en aquestes línies sobre els diferents exilis i les seves causes perquè la finalitat d'aquest article és comentar el llibre sobre la Victòria Pujolar.

Les dones de l'exili, han estat invisibilitzades i sovint no se les coneix pel seu nom propi, sinó per ser "la dona de" o "la germana de". Des del precís moment en què van travessar la frontera, els seus companys masculins les van excloure de la presa de decisions en l'àmbit públic i les autoritats franceses les van rebre entre el paternalisme i la desconfiança (Teresa Ferriz Roure, *Revista Catalunya* 324).

Victòria Pujolar Amat (1921-2017) també forma part d'aquestes

dones excloses dels àmbits de decisió política, malgrat que va treballar intensament per la causa que defensava i pel seu partit, el PSUC, i les seves joventuts (JSU), en el seu cas. A més, també va haver de tenir cura de la família (quatre fills, en aquest cas). La seva trajectòria vital va ser molt ben recuperada per l'Institut Català de les Dones en el centenari del seu naixement: "La seva vida ha estat una autèntica aventura. Republicana, antifeixista, comunista i lluitadora convençuda per un món més just, ha viscut la guerra, la resistència, l'exili, la militància comunista i la clandestinitat, sempre canviant de casa, de poble i de país. Victòria Pujolar, en tot aquest periple, va criar quatre fills, va ser la veu catalana i femenina de La Pirenaica, la ràdio antifranquista i, mentre vivia a Bucarest, encara va trobar el temps per estudiar la carrera de Belles Arts, aconseguint finalment el seu somni, poder pintar tot allò que vivia". El treball de recerca que ha fet Elvira Altés en el volum biogràfic editat per la Generalitat de Catalunya amb motiu del centenari, traspua una especial sensibilitat. Fugint de l'èpica, ens apropa a la personalitat polièdrica d'una dona valenta, sensible i avançada al seu temps. Una de les moltes personalitats interessants que els processos revolucionaris del segle XX van generar. Aquest treball de recuperació i reivindicació de la figura de la Victòria Pujolar, no és una tasca aïllada d'Elvira Altés. Abans, havia publicat *Les periodistes en el temps de la República* (Col·legi de Periodistes de Catalunya, 2007) i *Dones a les ones. La història de la Ràdio a Catalunya en la veu de les dones* (Pagès Editors, 2021). Durant

molts anys, ha dut a terme una incansable tasca de recerca que ha servit de base per a la denúncia de la representació sexista de les dones en els mitjans de comunicació i la falta de representació femenina. Elvira Altés va presentar el llibre sobre Victòria Pujolar a la cooperativa cultural Rocaguinarda el mes de març. En la nostra programació d'autores i presentacions sempre hem posat especial interès en la memòria històrica. Però no solament per allò de "no perdre identitat" –com contundentment deia Raimon a la seva cançó "Jo vinc d'un silenci"–, sinó perquè conèixer el nostre passat recent ens ajuda a comprendre el present. Per exemple, a entendre que el règim del 78 no és res més que el franquisme coronat. A Rocaguinarda, per exemple, hem recuperat la figura d'un genial dibuixant, *L'Arnal*, veí del nostre barri i que, com ha escrit Jaume Capdevila Kap en el pròleg del llibre que hem editat sobre la seva figura –*Josep Cabrero Arnal: Itinerari d'un dibuixant genial*, Rocaguinarda i Pol·len, 2022–, "va veure els ulls de la mort" en el seu captiveri a Mauthausen. Tenim un raconet per la història recent on podeu trobar moltes obres sobre la República, la gerra i l'exili. Entre d'altres, *Crits de guerra*, de Raimon Portell (Columna, 2024), que presentarà a la llibreria. Per acabar, aquest mes, conjuntament amb el grup de recerca històrica El Pou, recordarem a quatre persones vinculades al nostre barri, que emprengueren el camí de l'exili el 1939: Frederica Montseny, l'esmentat Josep Cabrero Arnal, Ramon Pla i Raquel Alsina. Eren perdedors, avui són exemple.



## BIOGRAFIA

*Victòria, la irreducible: Victòria Pujolar Amat*  
Elvira Altés  
Generalitat de Catalunya (2022)  
284 pàgines



**És una cooperativa cultural sense ànim de lucre nascuda l'any 1978 i arrelada de sempre al barri barceloní del Guinardó. D'aleshores ençà, ens hem anat renovant gràcies als projectes i les necessitats dels nostres socis i sòcies, sense deixar de ser fidels als principis fundacionals: fomentar el consum responsable de la cultura i els valors del cooperativisme i la cooperació.**



# L'HUMOR IRREVERENT QUE VA DESPULLAR LA TRANSICIÓ

TEXT: ÀLEX ROMAGUERA  
IL·LUSTRACIÓ: UNDESGRACIAT



Ara fa cinquanta anys, un grup de periodistes i dibuixants va engegar 'El Paps', una revista satírica, sorneguera i mordaç, que va haver de fer front a la repressió a què s'enfrontaven els sectors partidaris d'una veritable ruptura amb el franquisme

**H**umor en un context de mal humor, on l'anhel de canvi es barrejava amb els darrers embats d'una dictadura que moria matant. Aquest va ser el plantejament que va marcar els inicis d'*El Papus*, la revista satírica i d'estètica malcarada que durant el tardofranquisme i els primers anys de democràcia va retratar, per mitjà de plomes i dibuixants de gran talent, els abusos del poder i la indissimulada esperança de la societat per assolir un autèntic sistema de llibertats.

En aquest escenari, la redacció de la revista, que es definia com a "satírica i neurastènica", va esdevenir un imant d'artistes gràfics que, a l'hora que il·lustraven l'amargor davant del feixisme, irradiaven la voluntat que es reconeguessin els partits polítics, l'amnistia, la despenalització de l'adulteri, els drets de les dones i el col·lectiu LGTBIQA+. Segurament, no hi havia altra manera de representar aquest desig col·lectiu que no fos en tires còmiques i amb jocs de paraules, perquè el darrer franquisme s'acarnissava contra la dissidència i s'iniciava una Transició que, lluny del relat oficial, ni va ser modèlica ni molt menys pacífica.

La periodista María Iranzo-Cabrera ha recollit les vicissituds de la històrica publicació a *El Papus (1973-1987). Contrapoder informativo en la Transición española* (Publicacions de la Universitat de València, 2023), un assaig on repassa la trajectòria d'una capçalera que es va perllongar fins ben entrada l'etapa democràtica, moment en què va desaparèixer a causa de diversos problemes econòmics. Un desenllaç excessivament prosaic per un projecte que, en els seus quinze anys de vida, va sortejar multes, segrestos, amenaces i un atemptat mortífer de l'extrema dreta.

#### MOSSEGADA AL RÈGIM

*El Papus* s'inspirava en l'humor sense eufemismes de setmanaris francesos com *Charlie Hebdo* i *Hara Kiri*, i amb l'esperit contestatari amb el poder de *Le Canard enchaîné*. Va començar fent paròdies que criticaven l'actitud patriarcal de la societat espanyola. "Eren escrits i caricatures de traç gruixut que posaven en dubte

la suposada virilitat del mascle ibèric, alhora que denunciaven els dèficits del sistema educatiu, la falta de treball i la polèmica social que va suscitar l'adulteració d'alguns aliments", explica Iranzo-Cabrera.

Les seves pàgines també recordaven el pes d'una pobresa que empenyia generacions senceres a emigrar a la recerca d'un futur més pròsper i digne a altres llocs d'Europa. Sota la direcció de Xabier de Echarri Moltó, els primers números es van nodrir d'una nova i prolífica fornada de periodistes, amb

rament sexual que es respirava, van utilitzar el *destape* com a reclam, un alleugeriment de la roba de les protagonistes de les pàgines que va despertar també les ires de sectors feministes amb els quals la publicació a priori empatitzava. Per mitjà dels costums de moda de l'època (les motos, els futbolins o el kungfu), llançava dards metafòrics contra el règim, particularment en la secció "La Papunovela", una caricatura de les fotonovel·les llavors en voga en la literatura de quiosc, en què col·laboradores i ninotaires feien de figu-

i escaig que *El Papus* era als quioscos i la posterior desaparició del general Franco el novembre de 1975.

Des del Ministeri d'Informació espanyol van incoar-se diversos expedients al setmanari, que, només entre els anys 1975 i 1976, es van concretar en dues suspensions de quatre mesos i el segrest administratiu d'un exemplar sencer i un suplement titulat "Humor sexual sano". Totes aquestes dificultats va portar la direcció a signar "un pacte d'honor" per rebaixar el to i la dosi de *destape* a les pàgines de la publicació. Però va ser un breu parèntesi: "una vegada es van constituir les Corts Generals [després de les primeres eleccions pluripartidistes, el juny de 1977], *El Papus* va reprendre les caricatures que ridiculitzaven els capítosts de la nova dreta i un dels contraforts més robustos del franquisme: l'exèrcit", explica Iranzo-Cabrera, per qui aquest fet va posar la revista en el punt de mira dels grups ultres.

Després d'una campanya de difamació promoguda pel diari involucionista *El Alcázar* i altres òrgans ultradretans, la redacció va començar a rebre amenaces per escrit, que es van materialitzar el 20 de setembre d'aquell 1977. Dos integrants del grup autoanomenat Triple A (Aliança Apostòlica Anticomunista) van lliurar al bidell de l'edifici d'oficines on era la redacció (a la plaça de Castella de Barcelona) un malefí perquè el fes arribar a Xabier de Echarri. Abans que aquest el rebés, el paquet va esclatar, provocant la mort del porter, Joan Peñalver, i ferint divuit persones, entre les quals un bon nombre de treballadores, com la telefonista del setmanari, Rosa Lorés.

"Estava parlant amb l'amo del quiosc de la plaça quan, de cop i volta, una ona expansiva va llançar-me per la finestra, vaig caure sobre el tendal i després damunt d'un Seat 600. Ja no vaig despertar-me fins a l'Hospital Can Ruti, on van posar-me 62 punts de sutura al cap i curar-me d'una luxació i de les cicatrius que presentava per tot el cos". Així recorda Lorés un atemptat que a la redacció de la revista s'ensumava des de feia un temps. "Mesos abans s'havia presentat a la redacció Alberto Royuela, conegut subhaster i falangista, per advertir-nos que vi-

## L'atemptat amb explosiu contra la redacció del setmanari el setembre de 1977 va acabar amb la condemna de tres persones per pertinença a banda armada, però, per manca de proves, mai s'ha pogut esclarir l'autoria material

noms com Joan de Segarra, Antonio Franco, Manuel Vázquez Montalbán, Maruja Torres i un estol de dibuixants que crearien escola dins de l'humor gràfic. Destacaven gent com Óscar Nebreda o Ramon Tosas *Ivã*, dos dels impulsors de la publicació, a més de Jordi Ginés *Gin*, Garcia Lorente, Carlos Giménez, Joma o Manuel Vázquez Gallego.

Aquest equip, a qui se li pagava per peça i se li demanava certa exclusivitat, bevia del cinema i els programes d'una televisió on proliferava el catolicisme més ranci i decimonònic, uns fronts habituals de burla de les seves pàgines a còpia d'histories i portades canallesques. Algunes d'un to clarament apocalíptic, altres amb càrregues d'il·lusió, però totes pensades per mofar-se del corpus moral amb la qual el tardofranquisme s'entestava a adoctrinar la ciutadania.

De Echarri i el seu equip van trobar la fórmula per la lectura que atrapa: conscient del desig d'allibe-

rants improvisades. "Aquesta estratègia, que es va perfilar amb un rediseny de les seccions, va permetre a *El Papus* incrementar la popularitat, editar números extres i, després que Ediciones Amaika n'assumís la publicació, fidelitzar una tirada mitjana de 144.000 exemplars", comenta Maria Iranzo-Cabrera. Així es consolidava una revista xarona i grollera que, amb l'humor com vàlvula d'escapament, driblava la censura i airejava les ànsies de llibertat i justícia social que es palpaven a peu de carrer.

#### MEMÒRIA A PROVA DE BOMBA

Les seves portades suposaven pel règim una pedra a la sabata. Perquè, tot i que avui ens podrien semblar innòcues, posaven al descobert la manca de legitimitat d'un poder que buscava eliminar els sectors més "díscols". Aquesta dinàmica encara es va endurir més amb l'atemptat mortal contra el president del govern, Luis Carrero Blanco -just quan feia un mes





gilèssim amb els continguts o vindria la seva gent. També a l'entrada de l'edifici havia aparegut una pintada que deia: 'Fills de puta, o canviu o us cremem', firmada per Juventud Española en Pie. D'aquí que dos policies de paisà vigilessin el despatx i cada dia acompanyessin l'editor quan sortia de casa", recorda Lorés.

L'artefacte contra *El Papius* va acabar amb l'arrest de tres persones, a qui la justícia va condemnar per pertinença a banda armada, però, per manca de proves, no pas com a responsables materials d'una acció de la qual, encara avui, s'ignora qui la va instigar realment. Però, més enllà d'això, va suposar una estocada per un projecte que, si bé va augmentar les vendes gràcies a les

mostres de suport -una munió de periodistes i humoristes gràfics van unir forces per autoeditar un especial solidari amb *El Papius* que va tenir un gran ressò popular-, va quedar molt debilitat: part de la redacció va plegar, atemorida per l'incident o perquè, amb l'eclosió del mercat periodístic amb la Transició, va trobar feina en rotatius de nova fornada.

#### FI DE L'AVENTURA

No obstant la sotragada, *El Papius* va continuar escrutant els abusos del poder i d'una democràcia pactista que donava continuïtat a les estructures policials i judicials de la dictadura, mentre dilapidava les aspiracions de les classes populars. Va inaugurar la secció "Dossier", va ampliar l'espai

destinat als relats, alhora que va estrenar noves tires còmiques de la mà d'Alfons López o Jordi Molins.

Però res ja no seria el mateix. "En la mesura que els diaris de l'època van incloure la sàtira política, les revistes d'humor van perdre difusió", assenyala Maria Iranzo-Cabrera. Aquesta circumstància, sumada a la competència que li faria *El Jueves* -nascut el 1977 amb grafistes sorgits de l'escola de *El Papius*-, la desídia de l'esquerra a l'hora de promoure les publicacions satíriques i l'error majúscul que, segons la periodista valenciana, va suposar que alguns il·lustradors muntessin un projecte gairebé clònic, *El Pupas*, l'any 1984, van deixar el projecte ferit de mort. "Malgrat l'intent de remuntar sota

la direcció de l'il·lustrador Salvador Martínez i els caricaturistes madrileny Gallego & Rey, *El Papius* va expirar definitivament el 21 de març de 1985, amb l'edició del número titulat 'En primavera florecen los capullos'", apunta la investigadora.

Les exèquies no arribarien, però, fins al 1987, amb un exemplar que tancava un període de quinze anys, 584 números i quinze especials a l'esquena. Fou el compendi d'una aventura que, en honor al mite que espantava la mainada al qual apel·lava el nom de la capçalera, va combatre l'adversitat, la hipocresia, el desànim i les renúncies democràtiques d'aquella època a través d'una ironia mordaç i astuta que ha passat als annals de la història gràfica del nostre país. ●

# Les apps per lligar són una eina

Les aplicacions són la via per lligar més utilitzada per parelles homosexuals i la segona per les heterosexuales. Un 55% dels usuaris hi busquen una relació estable, segons l'agència We Are Social, i un 40% de les parelles actuals s'han conegut en línia, segons un estudi de la Universitat de Stanford. El 60% restant ha construït els seus vincles dins la quotidianitat. Conscient que les xifres (i les històries del meu voltant) em juguen a la contra, defenso que les apps han accelerat la mercantilització de l'amor i han potenciat relacions breus, poc compromeses i addictives. Per contra, vull reivindicar els avantatges que ofereix la construcció gradual, orgànica i autèntica dels vincles a la vida de carn i ossos.

En primer lloc, les apps per lligar afavoreixen el *fast-food love* a causa del seu objectiu fundacional. No busquen transmetre valors, sinó respondre als interessos del capital. La promesa d'amor, com qualsevol mercaderia, atrau perquè és desig sense espera, deia Zygmunt Bauman. Malgrat que les prestacions de cada "marca" són diferents, es tracta d'una falsa diversitat. Tinder, OkCupid, Hinge o Meetic formen part del gegant The Match Group, que va ingressar 3.100 milions d'euros l'any passat, però també va perdre un 5% de pagadors. Manca de novetat? Tedi? Segur que ja disposen de centenars d'informàtics reorientant els algoritmes (racistes i trànsfobs) vers l'obsolescència programada de les relacions: connexions il·lusionants, sí, però amb data de caducitat per garantir l'etern retorn a l'app.

El segon punt clau és el seu disseny. Catàleg de cossos, màquina expenedora de perfils, joc de passar cromos... Anomeneu-ho com vulgueu, però les apps són gèlides. Si realment busquem connectar amb algú, ens ajuda molt saber-ne l'horòscop, l'alçada, les aficions o les mascotes? No són detalls anecdòtics en comparació amb la vibració energètica que sentim quan tenim una persona davant? Personalment, les apps se'm queden curtes per saber si algú m'agrada. I, en conseqüència, com a mare sola, m'impliquen una feinada de por. Després del *matx*, toca mantenir el xat viu i quadrar una cita en el meu ínfim temps lliure amb un desconegut que ni tan sols sé si em farà el pes. Sento que perdo el temps.

En tercer lloc, les apps desperten patrons nocius per la nostra salut. Erich Fromm deia que estimar és fàcil i que el difícil és trobar "l'objecte adequat" per estimar. I davant d'una oferta tan aclaparadora, com podem estar segures que hem escollit la millor opció? Perquè, si algú no ens convenç, *next!* Rebutjar surt gratuït, ni tan sols calen excuses barates. Silenci desacomplexat i punt. Irresponsabilitat a dojo. Fins i tot la infidelitat esdevé fàcil, atès que establim relacions amb persones que no estan presents a la nostra rutina diària.

Per últim, on queda la seguretat, sobretot de les dones? Perfils falsos, fotografies íntimes el control de les quals perdem o violència sexual, entre d'altres. És cert que en altres tipus de relacions també passa, però la immediatesa de les apps distorsiona la nostra intuïció.

En conclusió, les aplicacions són una eina (imperfecta), però apostem també per lligar sense mediacions. Palpem l'amor! Floreix arreu perquè és llavor que germina fins i tot en els terrenys més àrids, però es construeix amb dedicació i, per a l'aprofundiment post enamorament, no hi ha algoritme màgic que ens ajudi. ●

**MÒNICA LÓPEZ MAS**  
MARE I PROFESSORA

L'AMOR ERA UNA ALTRA  
COSA I AVIAT NO HO  
RECORDAREM



# eina útil per establir vincles?

## UN RECURS DE RESISTÈNCIA PER A CORPORALITATS I IDENTITATS DISSIDENTS

**P**er què les aplicacions de flirteig són tan utilitzades i alhora tan criticades? Són realment l'origen de tota misèria sexual i amorosa? Un invent diabòlic que cal cremar per rescatar l'amor vertader de les urpes del neoliberalisme? El cavall de Troia patriarcal que cal desballestar per conquerir la llibertat sexual?

Com diu Bruno Latour, “la tecnologia és societat feta perquè duri”. És a dir, un conjunt de relacions socials que han estat cristal·litzades, solidificades per fer-les funcionar de maneres específiques. I en tant que artefactes socials, les apps estan profundament injectades de política. A ningú no se'ns escapa que les apps són mitjans de producció propietat de grans empreses que vampiritzen els nostres amors i orgasmes tot instant-nos a reproduir l'individualisme sexual i amorós. Ara bé, com va escriure Michel Foucault, on hi ha poder, hi ha resistència i, a més, el poder no controla els seus efectes. Per tant, la política de les apps no és unívoca. Pensem-les, doncs, com dispositius que, tot i el seu origen, també ofereixen oportunitats sexuals, afectives i polítiques inesperades.

Les apps poden facilitar la socialització, la connexió i el sexe entre persones amb corporalitats o identitats dissidents en contextos hostils. Per exemple, un noi gai jove en un context homòfob, que altrament podria caure en l'ostracisme, pot capbussar-se a l'aplicació i xatejar, quedar, conèixer o follar amb altres gais. O bé una dona amb diversitat funcional que és exclosa sistemàti-

cament per l'estructura capacitista dels espais convencionals per lligar (com ara discoteques sense rampa ni ascensor plenes d'estereotips capacitistes dessexualitzadors) també pot amplificar els espais on trobar sexe.

Una altra possibilitat que ofereixen és facilitar l'exploració de pràctiques sexuals poc convencionals que excedeixen les estretes cotilles del coitocentrisme heterosexual i monògam. Per exemple, el sexe en grup, les pràctiques BDSM o morbos diversos (peus, aixelles i sabates, entre altres). La conquesta col·lectiva de nous horitzons de plaer és sempre una bona notícia!

També, per a les treballadores sexuals, les apps poden ser una forma de resistència en el moment polític actual: el govern espanyol del PSOE ha prohibit publicitar els serveis sexuals i pretén aprovar una llei que inclou la “tercera locativa”, una figura d'origen franquista que criminalitza tot intercanvi econòmic amb les treballadores sexuals, abocant-ne a moltes al sensellarisme pel risc penal que correrien els seus arrendadors. En aquest sentit, les apps poden ser una via útil per a la supervivència de moltes d'aquestes treballadores.

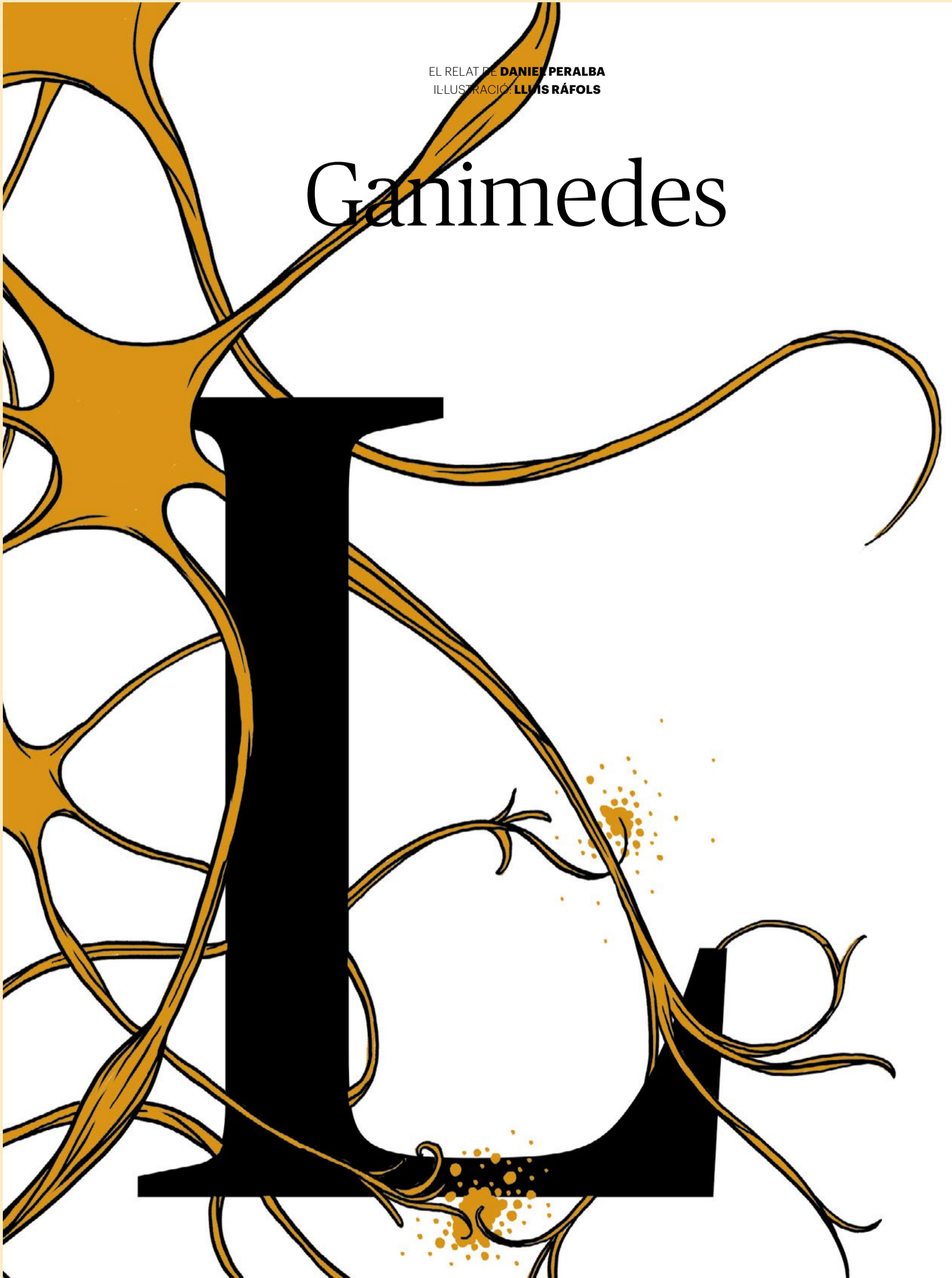
En definitiva, les aplicacions de flirteig són iniciatives privades que persegueixen el lucre i funcionen sobre lògiques hegemòniques. Així i tot, alguns usos permeten resistir-les i, fins i tot, subvertir-les. Anant una mica més enllà, tindria sentit imaginar apps de flirteig al marge del control privat o estatal? Podrien ser un servei públic o un bé comú sota control comunitari? ●

**PAU CANALS**

MEMBRE DE L'ASSEMBLEA MARICA  
ATZAGAIA I PSICÒLEG SOCIAL

EL RELAT DE **DANIEL PERALBA**  
ILLUSTRACIÓ: **LLUIS RÁFOLS**

# Ganimedes





a meva germana tenia onze anys quan es va descobrir vida a Ganimedes. Em pregunto què hauria estat d'ella, si no fos per aquest descobriment. Hauria estat més feliç? En quina mena de persona s'hauria convertit? De vegades enyoro aquesta germana que podria haver tingut, la trobo a faltar com es troba a faltar algú que no has conegut mai, però que, justament per això, deixa en la memòria un buit encara més gran i profund.

Ganimedes, a més d'un personatge mitològic, és la lluna més grossa de Júpiter i per fora sembla una enorme bola de gel. Però dessota el gel s'hi amaga un oceà d'aigua líquida. Per aquest motiu, sempre havia despertat l'interès de la comunitat científica, tot i que la majoria de la gent no vam saber ni que existia fins que no es va fer pública la gran notícia: un robot havia fet un forat a la crosta de gel i les imatges que en va extreure feien cagar de por. Semblaven ciutats.

Una civilització aquàtica, afirmaven. La primera civilització extraterrestre.

Aquest descobriment va marcar la meva germana per sempre més. Tenia una ment única, profundament racional i alhora desesperadament poètica, una ment que en realitat era com un laberint ple de passadissos i de racons, i una cosa així per força havia d'absorbir-la. És clar que no va ser l'única. Un munt de gent es va obsessionar amb la perspectiva d'entrar en contacte amb una altra civilització. La diferència és que ella, des del minut zero, hi va dedicar la vida. Es va posar a estudiar biologia, física, química i astrofísica, es va treure dues carreres alhora i encara no havia sortit de la universitat, que ja col·laborava amb l'Agència Espacial Europea. Així era la meva germana. Jo encara no sabia què fer amb la meva vida i ella ja estava optant a una plaça com a astrobiòloga en un programa que tenia previst enviar una altra missió no tripulada a Ganimedes, per recollir més informació i preparar el terreny per a una expedició tripulada.

El "projecte Ganimedes" va ser la sensació d'aquells anys, de les poques coses encoratjadores que recordo. Per la resta, va ser l'època dels grans daltabaixos: les primeres ciutats abandonades per l'augment del nivell del mar, els primers talls d'aigua i de llum generalitzats, les primeres guerres de l'aigua. Tot i que, d'alguna manera, res de tot això no va trasbalsar gaire el món. O, més ben dit, ho va fer molt menys del que s'hauria pogut esperar. Era com si el més important que estigués passant en aquells anys fos, amb diferència, la preparació del primer encontre amb una espècie alienígena. El món se n'anava a la merda, però aquesta trobada tenia tothom encantat. Era com un somni a què aferrar-nos entre tant de drama, i jo crec que la majoria ens hi aferràvem amb molt de gust. Cada dia devoràvem totes les novetats que apareixien sobre Ganimedes, sobre el disseny de les naus que transportarien la primera expedició i sobre el procés de selecció dels seus membres. No ho sé. Suposo que ens va proporcionar alguna cosa en què creure. Alguna cosa més gran. "Més transcendent", deia la meva germana.

Ella va tenir un paper molt rellevant en el desenvolupament del projecte. Va escalar posicions molt de pressa i al cap de ben poc ja dirigia un dels departaments més importants. Donava conferències i escrivia articles. Es va convertir en una celebritat. Al públic li agradava la seva imatge de persona jove i excèntrica, propensa a fer declaracions entre misterioses i tècniques que ningú no acabava d'entendre mai del tot. Evidentment, adorava ser el centre d'atenció. De petita havia estat una nena molt solitària i suposo que no es va poder resistir a la temptació de la popularitat. Va ser així com, en qüestió de molt poc temps, va quedar atrapada en una voràgine mediàtica: la seva cara omplia les portades de les revistes, el seu nom apareixia a les llistes de persones més influents de l'any i l'aturaven a cada cantonada de carrer per demanar-li autògrafs.

Fins que un dia, que fins llavors havia estat un dia qualsevol, se'm va presentar a casa borratxa com una sopa. Això em va amoïnar bastant, entre altres coses perquè no era una persona que hagués begut mai. Em vaig preguntar si la pressió de la fama no hauria començat a afectar-la. Les paraules se li enganxaven a la boca i no s'entenia res del que deia.

Què et passa?, vaig preguntar-li.

Ella mateixa semblava espantada de l'estat en què es trobava. De seguida vaig acompanyar-la al vàter. Vaig aguantar-li els cabells mentre vomitava. Després vaig ajudar-la a rentar-se la cara i vaig remullar-li el cap amb aigua freda. Vaig acompanyar-la al llit de l'habitació de convidats i vaig portar-li un got d'aigua perquè begués. Vaig abraçar-la.

Explica'm què et passa, vaig insistir.

Ella semblava haver de fer un esforç molt gran per trobar les paraules. Com si pesessin massa, i cada paraula fos una penitència massa dura de fer. Al final, allargant les síl·labes com si fossin de plastilina, em va preguntar:

No haas tingut mai la sensació que sembla fet expressament?

El què?

Ella va tardar a contestar.

En un món que s'enfoonsa, no és el millor que ens podiia passar? Què creuss que seeria, de les nostres viides, si no foos per...? No teens la sensació que és moolta casualitat que justament aara...

Era tan forassenyat, el que estava insinuant, que en aquell moment ni tan sols ho vaig arribar a entendre. Vaig pensar que només necessitava una mica de descans. De manera que vaig fer-li companyia fins que es va quedar adormida; aleshores vaig tapar-la amb els llençols i la vaig deixar pensant-me que només es tractava d'una crisi passatgera.

M'equivocava.

Quan, una setmana després, van ingressar-la a la clínica, la versió oficial va ser exactament la mateixa que jo havia volgut suposar: que s'havia sotmès a massa pressió i havia acabat petant. Tota l'estona em sentia temptat a aferrar-me a aquesta versió. Era més raonable, més tranquil·litzadora, en certa manera. Però hi havia una cosa que no aconseguia comprendre: per què la meva germana, que ho havia aconseguit tot, que es trobava al cim d'una carrera meteòrica, s'havia deixat seduir per una idea que necessàriament havia de destruir-la?

El dia que em van deixar visitar-la, em vaig trobar una persona absent, completament atordida per la medicació. Jo aleshores encara em preguntava per què ella, una científica de cap a peus, hauria abraçat una idea sense abans trobar-hi fonaments... No tenia cap sentit. Però alhora no tenia gens de sentit imaginar que una cosa tan enorme, tan elaborada, pogués ser... No sabia què creure. Em trobava davant d'un dilema molt complicat, al centre del qual hi havia la meva germana. Ella era l'enigma. Què li havia passat, que l'havia trasbalsada tant? Vaig observar-la atentament, com si pogués arribar a desxifrar la resposta només mirant-la.

Però al cap d'una estona vaig pensar que potser estava mirant en la direcció errònia: la resposta al dilema no la trobaria en ella, sinó en mi. Perquè jo, fins llavors, havia volgut saber la veritat, havia volgut saber si la meva germana tenia raó o s'havia tornat boja. Després de tot, però, vaig pensar que la qüestió que estava sobre la taula era una de completament diferent. Era si jo, sense saber la veritat, podia fer-li costat o l'abandonaria com havia fet tothom. Això era el que estava realment sobre la taula. Vaig pensar en la conversa que havíem tingut aquell dia que m'havia vingut a veure. Una conversa que en realitat havíem deixat inacabada.

No és només una sensació, oi?, vaig dir-li.

Ella va fer que no amb el cap. ●



# Radicalitat conscient i en xarxa

**ALFREDO ARTIGAS CHAVES**

SOCI DE LA COOPERATIVA EL ROGLE I MEMBRE DE XEAS PV

**D**es de la Xarxa d'Economia Alternativa i Solidària del País Valencià (XEAS PV) estem fent difusió del nostre manifest "Canviem el futur, donem-li la volta a tot". Mirant-ho amb perspectiva, aquest procés ens ha servit, fonamentalment, per a dues coses:

Primera, ens ha donat l'oportunitat de tindre un debat polític i posicionar-nos sobre algunes qüestions clau. En una organització amb cert recorregut com aquesta, moltes de les decisions del dia a dia són eminentment pragmàtiques. Però hi ha moments en què és imprescindible parar i reflexionar col·lectivament.

En juny de 2023, el context ho requeria. La dreta havia assolit el govern autonòmic i el de molts municipis del País Valencià. Tot i que, en els últims anys, la relació de l'economia solidària amb les anomenades "institucions del canvi" havia sigut inconsistent i amb pocs resultats efectius,

érem conscients que venia un panorama pitjor. L'ambient era tens i les cares, llargues.

Com jugaríem en el nou escenari? Teníem, bàsicament, dues opcions. O bé rebaixar el nostre discurs i fer-lo compatible amb el d'unes institucions conservadores (una economia social que pot aportar en positiu, però no pretén transformar el sistema) o bé donar per fet que no rebríem molt de suport oficial, i mantindre una perspectiva segons la qual l'economia solidària és una de les puntes de llança que han de capgirar el sistema capitalista.

Els estómacs ens demanàvem agafar aquesta segona opció. Però teníem dubtes. Encara depenem, en bona part, del finançament públic, i aquest posicionament crític ens ho posaria difícil en aquest sentit. Tanmateix, el debat es va decantar de seguida. La ràbia ens demanava apropar-nos als objectius que ens

haviem portat a ser part de XEAS: teixir relacions econòmiques amb lògiques oposades a les del mercat, generar projectes comunitaris amb impactes positius cap a dins i cap a fora, lluitar contra les desigualtats anant a les seues causes estructurals, trobar fórmules respectuoses d'habitar els ecosistemes... Va ser reconfortant comprovar que aquestes idees, que tanta gent veu com a radicals, eren compartides, i continuaven emocionant-nos.

Segona, difondre el manifest ens està fent ampliar la nostra xarxa d'aliances. XEAS PV, com a node territorial vinculat amb la REAS estatal, és una iniciativa mitjanament coneguda entre els projectes valencians que tracten de fer una economia diferent. Fa anys que tractem de ser per a ells un mecanisme d'intercooperació i d'incidència política.

Tanmateix, som desconegudes per a la majoria d'entitats

i col·lectius que no fan activitat "productiva". Sempre hem pensat que tenim moltes connexions potencials amb els moviments socials. Però, avui dia, aquestes no coneixen el nostre projecte.

Pensem que una economia solidària ha d'estar obligatòriament en contacte amb projectes que defensen el territori i les comunitats. Però també creiem que és important que lluites molt diverses contemplen la dimensió econòmica. Si no canviem la nostra forma de produir, distribuir i consumir, mai acabarem amb l'explotació, la depredació ecològica o el patriarcat.

Per això, estem decidides a ajudar a construir un front comú que no es quede a soles en la crítica, sinó que impulse canvis que es noten en la vida de la gent. I el manifest "Canviem el futur, donem-li la volta a tot" pot ser un dels passos fonamentals d'aquest camí. ●

L'ESPINA



CARAM



LUNILO



4 de maig | Ateneu Popular 9 Barris

# CELEBREM-NOS

22.30 h      La Maria  
00 h        Les Testarudes  
1.30 h      DJ Piti Vaccari

18 anys creant comunitat



SOTA FOCUS

4-15

Editorials independents, una espècie en risc de concentració.

Multinationals com Planeta o Penguin Random House, creixen a còpia d'absorbir-ne altres i publicar milers de volums. Però això no ha aturat la proliferació de projectes de petit format, en molts casos capdavanters en qualitat i innovació.

La decisió de fer pagar per posar parada en els llocs més concorreguts de Barcelona per Sant Jordi reobre el debat sobre si el Dia del Llibre està esdevenint una fira al servei d'un sector econòmic.

SOBIRANIES

16-21

Cuina de Barri, olles plenes de proximitat.

22-23

L'algoritme discriminador.

24-25

Compartir vehicle privat per reduir l'impacte ambiental.

26-27

Menys fums per fer salut.

28-29

Silvia Ayang, 'Afropoderosa': "La meva mare va estudiar llibres que deien que era inferior als blancs".

30

Espàrrecs de bosc, brots de primavera.

LA CENTRAL

32-33

Muixerangues.

INTERNACIONAL

34-37

Intel·ligència artificial al servei de la policia als EUA, amb errors del sistema.

38-39

Xile, una transició energètica amb encuny neocolonial.

L'ENTREVISTA

40-46

Sally Hayden, periodista d'investigació: "No hi ha una 'crisi migratòria europea': és una crisi de desigualtat global".

IDEARI

48-53

Fanzines: edició que no demana permís.

54

Victòria Pujolar Amat i altres narratives de l'exili.

55-57

'El Papat', l'humor irreverent que va despullar la Transició.

58-59

A debat: Les apps per lligar són una eina útil per establir vincles?

60-61

Relat: 'Ganimedes'.

SOM COOPERATIVA

62

Radicalitat conscient i en xarxa al País Valencià.